

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA HISTORIE

HISTORIE - STARŠÍ DĚJINY

FERDINAND HOFMANN Z GRÜNBÜCHLU

(1540-1607)

KNIHOVNA ZAPOMENUTÉHO SBĚRATELE

RUDOLFOVY DOBY

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Jana Oppeltová, Ph.D.

Olomouc 2012

Bc. Kateřina Hausnerová

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou magisterskou diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci Podpis:.....

1. Úvod.....	4
2. Předkové Ferdinanda Hofmanna z Grünbüchlu	10
3. Ferdinand Hofmann z Grünbüchlu ve víru Rudolfovy doby	15
3.1 Mládí a politická činnost Ferdinanda Hofmanna z Grünbüchlu	15
3.2 Významné humanistické osobnosti v životě Ferdinanda Hofmanna ..	20
3.3 Sílící protireformace a následné sesazení z úřadů	23
3.4 Kultura a volný čas na Janovickém zámku	26
3.5 Vynikající renesanční hospodář se zaměřením na železářské podnikání	31
3.6 Uctění památky Ferdinanda Hofmanna z Grünbüchlu	36
4. Stručný nástin osudu moravských Hofmannů po smrti Ferdinanda Hofmanna z Grünbüchlu.....	43
5. Rodová hofmannská knihovna	46
6. Formální zhodnocení olomouckého torza hofmannské knihovny	56
6.1 Rukopisy	56
6.2 Staré tisky	57
7. Nakladatelé a tiskaři	60
8. Individuální znaky sbírky	74
8.1 Vazba	74
8.2 Ex libris a vlastnické poznámky	77
8.3 Supralibros	85
9. Závěr.....	90
10. Literatura a prameny	92
Komentář ke katalogu – staré tisky.....	98
Komentář ke katalogu – rukopisy	103
Resumé	105
Anotace.....	106

1. Úvod

Životní příběh svobodného pána Ferdinanda Hofmanna z Grünbüchlu spadá do majestátní doby císaře Rudolfa II. Jeho osud, tak jako většiny šlechticů druhé poloviny 16. století, byl svázaný s císařským dvorem, který jim zajišťoval politické a společenské uplatnění. Ferdinand Hofmann byl dokonalým prototypem šlechtice konce 16. století. Právem můžeme říci, že žil svůj život naplno. Jako hrdý a oddaný protestant si dokázal vybudovat politickou kariéru v nestálém náboženském prostředí a dosáhnout v ní vrcholu. Jako císařský tajný a válečný rada a poté i jako prezident dvorské komory držel nitky hospodářského života celé habsburské monarchie. Byl jedním z vyvolených, kteří měli přesnou představu o hospodářské situaci celé říše. Pro Ferdinanda byl zlomový rok 1600, kdy byl nucen opustit všechny úřady kvůli svému náboženskému přesvědčení. Avšak tato změna mu konečně umožnila se realizovat v oblasti železářské a sběratelské.

Jak čas pozvolna plynul, dějiny postupně zakryly stopy po jeho životě. Ferdinand Hofmann je v odborné literatuře stále opomíjenou osobností. Dosud neexistuje žádná monografie, která by osvětlila a přiblížila jeho úchvatný život. Z tohoto důvodu je několik málo kapitol věnováno jeho osobnosti. Drobné střípky o jeho životě nalezneme v jednotlivých publikacích, které se zaměřují převážně na dobu Rudolfa II. Příkladem je Janáčkově dílo o „*Rudolfově době*“¹ nebo „*Poslední Rožmberkové*“² od Jaroslava Pánka. Obecné informace o Hofmanech z Grünbüchlu nalezneme v „*Lexikonu české šlechty*“³ od Jana Halady či v „*Erbovníku*“⁴ Milana Myslivečka. Ucelený obraz o Hofmanech se zaměřením na Ferdinanda Hofmanna se objevuje v několika německých člancích. Zásadním dílem je *Ein Steirisches Adelsgeschlecht in Böhmen und Mähren. Hoffmann Freiherren zu Gruenpüchel und Strechau*,⁵ který publikoval Karl Bosl. Tato práce nám přibližuje osud všech členů rodu Hofmannů. Krátký exkurs o představitelích tohoto štyrského rodu nalezneme

¹ Janáček, J.: *Rudolf II. a jeho doba*. Praha 1987

² Pánek, J.: *Poslední Rožmberkové : velmoži české renesance*. Praha 1989

³ Halada, J.: *Lexikon české šlechty : erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha 1999

⁴ Mysliveček, M.: *Erbovník aneb Kniha o znacích i osudech rodů žijících v Čechách a na Moravě podle starých pramenů a dávných ne vždy věrných svědectví*. 2. Praha 1997

⁵ Bosl, K.: *Ein Steirisches Adelsgeschlecht in Böhmen und Mähren. Hoffmann Freiherren zu Gruenpüchel und Strechau*. In: Bohemia. Zeitschrift für Geschichte und Kultur der böhmischen Länder. Band 21. München 1980, s. 60-83.

také ve starší práci „*Die Freiherren Hofmann Von Grünbüchel und Strechau*,“⁶ kterou publikoval Christian d'Elvert. Strípky o jeho osobnosti, zálibách a rodinném životě nám odkryl vzácný tisk⁷ ze 17. století, který byl vydaný při příležitosti smrti Ferdinanda Hofmanna. Dílko plné básní nám mezi řádky sděluje něco málo o jeho soukromém životě.

Tématem hospodářské činnosti se zaměřením na železářské podnikání za Ferdinanda Hofmanna se podrobně zabývá František Spurný ve své habilitaci „*Severomoravské železářství před Bílou horou a jeho vztah ke Štýrsku*,“⁸ v několika kapitolách přibližuje předky a rodinné příslušníky Ferdinanda Hofmanna. Ve své další knize „*Severomoravské železářství do Bílé hory*“⁹ se František Spurný zaměřuje tentokrát jen na české prostředí, kde věnuje Ferdinandovu podnikání několik stran. Této problematice se věnuje ještě v článku „*Severomoravské železářství a Štýrsko*,“¹⁰ které je pouze rekapitulací předešlých publikací. František Spurný vydal také zásadní dílo, které nám osvětluje dějiny a vývoj janovického panství. Jeho „*Dějiny Rýmařovska*“¹¹ nám přibližují situaci na janovického panství v době, kdy byl vlastníkem Ferdinand. Toto téma je také zpracováno ve starším díle od Karla Bergera „*Geschichte der Stadt Römerstadt*.“¹² Tato publikace je jedna z mála, která podává podrobné informace o jednotlivých majitelích janovického panství, tedy také o Ferdinandovi, ale zároveň zachycuje dějiny panství po jeho smrti a zároveň se tak stává základním dílem, které mapuje život moravských Hofmannů. Jejich majetky jsou přiblíženy také v knize „*Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na*

⁶ D'Elvert, Ch.: *Die Freiherren Hofmann Von Grünbüchel und Strechau*. In: Notizen-Blatt der historisch-statistischen Section der k.k. Mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde, č. 12, Brno 1883. s. 95-98.

⁷ „*Ferdinando Hofmanno, libero baroni de Grunpichl et Strechav in Gravenstein et Janovic, supremo et haereditario curiae magistro ducatus Styriae, supremo item et haereditario mareschalo archiducatus Austriae, imp. Ferdinandi et Rudolphi II. consiliario, anno 1540 decima die mensis Octobris in lucem edito tertioque post die imp. Ferdinandi manibus e sacris baptismi undis levato servitiisque regis destinato et primum pincernae anno aetatis suae 18, inde domi forisque pacis et belli tempore consiliario consultissimo, demum camerae aulicae praesidi per annos 28 ad usque vitae exitum meritissimo, viro virtutis et fidei antiquae, ... marito et patri vidua et liberi maerentes p. Obiit placide Pragae Boh. 10. Aprilis anno 1607. Pragae typis Pauli Sessii.*“ Hejnic, Josef – Hrdina, Karel – Martínek, Jan – Truhlář, Antonín: *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*. 2, Č. J. Praha 1966, s. 328.

⁸ Spurný, F.: *Severomoravské železářství před Bílou horou a jeho vztah ke Štýrsku*. Šumperk, 1970. Habilitační práce, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci.

⁹ Spurný, F.: *Severomoravské železářství do Bílé hory*. Šumperk 1972.

¹⁰ Spurný, F.: *Severomoravské železářství a Štýrsko*. In: Severní Morava: vlastivědný sborník. sv. 18, Šumperk 1969, s. 28–32.

¹¹ Spurný F.: *Dějiny Rýmařovska*, díl III., Ostrava 1961

¹² Berger, K.: *Geschichte der Stadt Römerstadt*. Brünn 1909

*Moravě a ve Slezsku.*¹³ Také v článku německého historika Wichnera¹⁴ nalezneme podrobné informace o jednotlivých majetcích Hofmannů. Ve stejném rázu je i článek „*Burg Strechau*“¹⁵ od Hannse Naschenwenga. Pokud se zaměříme na genealogii, tak v současné době jsou moravští Hofmannové nejlépe zpracováni v „*Biografickém slovníku Slezska a severní Moravy.*“¹⁶ O Ferdinandově politické kariéře nalezneme krátkou zmínku u Roberta Evanse v jeho díle *Rudolf II. a jeho svět*¹⁷ nebo také u Karla Stloukala v *Papežské politice na císařském dvoře.*¹⁸

Torzo hofmannské knihovny uložené ve Vědecké knihovně v Olomouci¹⁹ obsahuje celkem 212 svazků, které tvoří díla protestantských teologů, učenců a humanistů 15. až 17. století. Sběrka je časově ohraničena lety 1512 a 1611. Torzo knihovny po jazykové stránce zahrnuje tituly latinské, německé, hebrejské i anglické. Olomoucké torzo knihovny, její osud, uspořádání a v neposlední řadě také její zakladatel mají být předmětem této práce. Studium knihoven, čtenářství a knižní kultury v raném novověku se stává v poslední době velmi oblíbeným tématem jak v odborné literatuře, tak i v beletrii. Knihy v kterékoli době vzbuzují a vyvolávají pocit obdivu, úžasu a úcty a to nejen nad jejich obsahem, ale také nad jejich formou a provedením.

Olomoucké torzo knihovny Hofmannů vzniklo z cenzurní činnosti brněnských jezuitů, kteří byli plně oddáni svému poslání a přesvědčení. Dokladem jejich pilné práce je právě olomoucké torzo obsahující 212 svazků, které bylo následně vyčleněno a uloženo v Brně. Podle jezuitů se jednalo jen o „kacířské knihy,“ které nemohly být součástí katolické dietrichsteinské knihovny. Při pečlivém průzkumu olomouckého torza jasně vyplývá, že všechny tisky jsou dokladem šířící se reformace. Ve sbírce se objevují známí i méně známí protestantští autoři, kteří horlivě šířili své myšlenky.

V odborné literatuře se s hofmannskou knihovnou setkáme jen velmi zřídka, nejčastěji je uváděna v souvislosti s dietrichsteinskou knihovnou. Jen letmo se

¹³ Hradý, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 3, Severní Čechy. Praha 1984 a také Hradý, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 2, Severní Morava. Praha 1983

¹⁴ Wichner, J.: *Zwei Burgen und drei Edelsitze in der oberen Steiermark. Historische Skizze.* In: *Mitteilungen des Historischen Vereins für Steiermark.* Heft 42, Gratz 1894, s. 158-220.

¹⁵ Naschenweng, H. P.: *Burg Strechau.* In: *Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark.* Sonderband 24. Liezen 1997, s. 3-43.

¹⁶ *Biografický slovník Slezska a severní Moravy.* Sešit 2. Ostrava 1998

¹⁷ Evans, R. J. W.: *Rudolf II. a jeho svět: myšlení a kultura ve střední Evropě 1576-1612.* Praha 1997

¹⁸ *Papežská politika a císařský dvůr pražský na předělu XVI. a XVII. věku.*

¹⁹ Dále jen VKOL.

s hofmannskou knihovnou setkáme v článku o zámeckých knihovnách v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Luboše Antonína.²⁰ Také Petr Mašek se krátce zmiňuje ve své knize „*Zámecké, hradní a palácové knihovny v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*“²¹ o rodové knihovně Hofmannů, která je vnímaná jako základní kámen nové dietrichsteinské knihovny. Mezi prvními se o přiblížení jejího pohnutého osudu pokusil německý historik Berthold Bretholz ve svém článku „*Die fürstlich Dietrichsteinsche Bibliothek in Nikolsburg und ihr neuer katalog*.“²² a po něm i další německý historik a archivář Josef Matzura ve své stati „*Zu einer Geschichte der Nikolsburger Schlossbibliothek*.“²³ Hlavním pilířem pro dějiny hofmannské knihovny je studie od Miroslava Trantírka „*Dějiny mikulovské knihovny*.“²⁴ Toto dílo věnované dějinám dietrichsteinské knihovny nám podává základní střípky a informace o vzniku a osudu hofmannské knihovny. Sám Trantírek ve své studii uvádí, že samotná knihovna mohla čítat kolem 5 240 děl. Tuto studii dále doplňuje „*Soupis rukopisů mikulovské dietrichsteinské knihovny*“²⁵ od Vladislava Dokoupila, který se v úvodu krátce zmiňuje o zakladateli knihovny Ferdinandovi Hofmannovi a jeho velkolepé knižní sbírce. Po osudné dražbě dietrichsteinské knihovny roku 1933 a 1934 se jednotlivé části hofmannské sbírky rozptýlily do celého světa. Část této knihovny zůstala uložená v zámecké knihovně v Mikulově, kterou detailně zpracovali Stanislav Petr,²⁶ Luboš Antonín²⁷ a Petr Mašek²⁸ ve svých článcích, které vyšly ve Sborníku Národního muzea.

Několik obecných vět o knižní sbírce Ferdinanda Hofmanna nalezneme také u Petra Mati ve „*Světě české aristokracie*.“²⁹ V souvislosti s vlastnictvím

²⁰ Antonín, L.: *Zámecké knihovny v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Jižní Morava*. In: Čtenář, r. 45, č. 11, Praha 1993, s. 388-389.

²¹ Mašek, P., Turková, H., *Zámecké, hradní a palácové knihovny v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. K výstavě 50 let oddělení zámeckých knihoven Knihovny Národního muzea 1954 – 2004. Muzeum knihy Žďár nad Sázavou, květen – říjen 2004. Praha 2004.

²² Bretholz, B.: *Die fürstlich Dietrichsteinsche Bibliothek in Nikolsburg und ihr neuer Katalog*. In: Zeitschrift des Vereines für Geschichte Mährens und Schlesiens. Heft 1-4, Brünn 1903, s. 384-386.

²³ Matzura, J.: *Zu einer Geschichte der Nikolsburger Schlossbibliothek*. In: Zeitschrift des Vereines für Geschichte Mährens und Schlesiens. Heft 4, Brünn 1924, s. 13-28.

²⁴ Trantírek, M.: *Dějiny mikulovské zámecké knihovny: část 1-2*. Mikulov 1963

²⁵ Dokoupil, V.: *Soupis rukopisů mikulovské dietrichsteinské knihovny*. Praha 1958

²⁶ Petr, S.: *Soupis rukopisů zámecké knihovny v Mikulově*. In: Sborník Národního muzea. Řada C, sv. XXXIX-IL, č. 1-4, Praha 1997, s. 29-77.

²⁷ Antonín, L.: *Dietrichsteinská knihovna na zámku Mikulov*. In: Sborník Národního muzea. Řada C, sv. XXXIX-IL, č. 1-4, Praha 1997, s. 1-28.

²⁸ Mašek, P. – Wiendlová, Z.: *Soupis knih z knihovny Ferdinanda Hoffmanna z Grünpichlu ve fondu zámecké knihovny Mikulov*. In: Sborník Národního muzea. Řada C, sv. XXXIX-IL, č. 1-4, Praha 1997, s. 78-110.

²⁹ Mařa, P.: *Svět české aristokracie: (1500-1700)*. Praha 2004

jednotlivých knih a s tím související ex libris a supralibros Ferdinanda Hofmanna objevíme v publikaci Bohumíra Lifky *„Exlibris a supralibros v českých korunních zemích v letech 1000 až 1900.“*³⁰ Podrobná studie od Lenky Veselé *„Knihy na dvoře Rožmberků“*³¹ se věnuje knižní kultuře raného novověku a se zaměřením na rozbor celého knižního fondu.

Hlavním pramenem této práce je torzo hofmannské knihovny uložené ve Vědecké knihovně v Olomouci. Samotná sbírka obsahuje 209 starých tisků a 3 rukopisy. Zaměříme-li se na časovou linii jednotlivých svazků, vyplyne nám, že nejstarší rukopis spadá do období první poloviny 15. století, u starých tisků je časový horizont vymezen roky 1512 až 1611. V jednotlivých svazcích se setkáme především s latinou, němčinou, řečtinou, hebrejštinou, ale i s angličtinou. Jak již bylo výše zmíněno, celé olomoucké torzo knihovny obsahuje díla zaměřená na reformaci a protestantismu. Právě z tohoto důvodu byly tyto tisky pro brněnské jezuity trnem v oku, a proto byly jako „kacířské knihy“ vyloučeny z dietrichsteinské knihovny. Jejich přesný počet a následný seznam se nám nedochoval. V Zemském archivu Opava – pobočka Olomouc nalezneme v rodinném archivu Harrachů písemnosti ke správě velkostatku Janovice a s tím i rodinné písemnosti majitelů panství Hofmannů z Grünbüchlu. Ve fondu se nachází několik pozůstalostních inventářů, ve kterých se objevuje zmínka o knihovně. V Moravském zemském archivu v Brně v rodinném archivu Dietrichsteinů nalezneme opět pozůstalostní inventáře, které nás zavedou ke knihovně. Obsahují informace o knihovně, v některých případech i o jednotlivých knihách. V pozůstalostních inventářích objevíme také částečně dochovaný soupis knih,³² který opět odhaluje temná místa knihovny. Základním vodítkem pro bližší poznání hofmannské knihovny je jediný katalog³³ z roku 1668–1678, který dokazuje velikost a jedinečnost této unikátní knihovny.

Z výše uvedeného výčtu literatury a pramenů je patrné, že téma rodové knihovny Hofmannů, respektive olomoucké torzo a její zakladatel Ferdinand Hofmann nebylo dosud podrobně zpracováno. V odborné literatuře nalezneme jen několik slov či pár vět, které nám podávají jakousi základní představu o osobnosti tohoto šlechtice a jeho knihovny. Často je toto téma spojováno s historií

³⁰ Lifka, B.: *Exlibris a supralibros v českých korunních zemích v letech 1000 až 1900*. Praha 1982

³¹ Veselá-Prudková, L.: *Knihy na dvoře Rožmberků*. Praha 2005

³² Moravský zemský archiv Brno, fond G 140 Rodinný archiv Ditrichštejnů, kart. č. 649, Inv. č. 2923, sign.89/f.

³³ Moravská zemská knihovna v Brně, *Catalogus Bibliothecae Hoffmannianae* sign. Mk-0000.048.

dietrichsteinské knihovny. Magisterská práce se pokusí představit a přiblížit osobnost Ferdinanda Hofmanna nejen jako politickou persónu Rudolfova dvora, ale i jako horlivého bibliofila konce 16. století. Proto cílem práce bude podrobně prozkoumat knižní fond, pokusit se ho popsat jako celek a vyzdvihnout individuální znaky některých svazků. V úvodní části se pokusíme nejprve zachytit a zmapovat historii rodové knihovny Hofmannů a tím tak přiblížit vznik olomouckého torza, které je hlavním předmětem bádání. Po představení této monumentální sbírky, budou směřovat další kroky k samotnému torzu knihovny. Aby bylo možné zaznamenat jednotlivé znaky, bylo potřeba vypracovat katalog torza knihovny, který je přiložen k této práci. Po představení dějin knihovny se další kapitola pokusí popsat celou sbírku z formální stránky, která nám podá informace o jejím rozsahu, časovém horizontu, jazykovém spektru apod. Následující kapitola nám otevře bránu do tiskařských a nakladatelských dílen a tím se nám i postupně odkryjí autoři knižního fondu. Poslední část se bude soustředit na jedinečnost, originalitu a zvláštnosti jednotlivých svazků. Tyto individuální znaky lze spatřit ve výzdobě vazby či celého tisku nebo jen ve vlastnických či čtenářských poznámkách.

2. Předkové Ferdinanda Hofmanna z Grünbüchlu

Štýrský rod Hofmannů se zapisuje do historie roku 1440 rytířem Georgem Hofmannem, jenž se stal správcem Massenbergu u Leobenu. Avšak jeho syn Friedrich vystupuje v pramenech již jako zástavní držitel panství Wolkenstein a zároveň jako majitel mnoha statků a důchodů v oblasti od Rottenmannu až po Schladming.³⁴ Svůj osud spojil s Margaretou Püchlerovou z Grünbüchlu. Panství s hradem Grünbüchel leželo severně nedaleko od Rottenmannu. Od té doby se potomci po Friedrichovi píší s přízviskem „z Grünbüchlu“.³⁵ Margareta na svět přivedla dceru a dva syny. Jejich jediná dcera Anna Regina se provdala za pána z Königsbergu. Druhorozený syn Andreas se snažil vybudovat slibnou politickou kariéru, kterou započal jako zástupce štýrských stavů. Poté využil příležitost působit na dvoře císaře Ferdinanda I. Habsburského. Jeho manželkou se stala Kordula von Kolnitz, která mu dala dvě děti Christofa a Potentianu, která se provdala za Sigmunda von Lodron. Bohužel hofmannská linie po Andreovi vymírá jeho potomky.³⁶

Prvorozený syn Friedricha a Margarety, Hans Hofmann (1492-1564) dokázal rod společensky pozvednout a přiblížit Hofmanny k dvoru a přízni samotného císaře. Po smrti otce Friedricha 1521 zdědil řadu menších statků kolem Rottenmannu a také rodový statek Grünbüchel. Poprvé se politicky angažoval v roce 1519. Po smrti Maxmiliána I. Habsburského byl poslán jako jeden z vyslanců na diplomatickou cestu do Španělska za Karlem V. Na své cestě do Barcelony doprovázel významného a vynikajícího habsburského řečníka, cestovatele a diplomata Sigmunda z Herbersteinu.³⁷ Hans Hofmann vystupoval jako zástupce Štýrska.³⁸ Jeho první

³⁴ Spurný F.: *Hans Friedrich Hofmann z Grünbüchlu : k biografii vůdce štýrských protestantů a vynikajícího renesančního hospodáře 16. století*. In: Pocta Josefu Polišíenskému. Olomouc 1996, s. 151-155.

³⁵ Vyskytují se mnohé varianty přídomku: Grünpühelu, Grünpichlu, Grünbühelu, Gruenbuechel či Gruenpuchel apod., stejně jako rodové jméno Hoffmann či Hofman.

³⁶ Wichner, J.: *Zwei Burgen und drei Edelsitze in der oberen Steiermark. Historische Skizze*. In: *Mitteilungen des Historischen Vereins für Steiermark*. Heft 42, Gratz 1894, s. 158-220.

³⁷ Herberstein se prosadil jako habsburský diplomat, který vedl mise jak do Polska, Dánska tak i do Ruska. Mašek, P.: *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*. Praha 2003, s.102.

³⁸ Bosl, K.: *Ein Steirisches Adelsgeschlecht in Böhmen und Mähren. Hoffmann Freiherren zu Gruenpüchel und Strechau*. In: *Bohemia. Zeitschrift für Geschichte und Kultur der böhmischen Länder*. Band 21. München 1980, s. 60-83. (Dále jen Bosl.)

manželkou se stala Potentiana z Oberburgu, dcera Wolfganga z Oberburgu.³⁹ Avšak štěstí v manželství netrvalo dlouho. Potentiana brzo zemřela. V roce 1540 Hans Hofmann vstoupil do druhého manželského svazku s rakouskou šlechtičnou Potentianou z Rogendorfu.⁴⁰ Dcera Wolfganga z Rogendorfu a Alžběty z Liechtensteinu Hansovi na svět přivedla tři syny a čtyři dcery. Klářina sestra Anna z Rogendorfu byla dvorní dámou královny Anny Jagellonské. Anna se stala druhou manželkou vlivného českého velmože Jošta III. z Rožmberka. Toto manželské soužití bylo velmi plodné. Z manželství se narodilo sedm dětí. Avšak do české historie se zapsali pouze jejich dva synové Vilém a Petr Vok.⁴¹ Právě kmotrem Viléma se nemohl stát nikdo jiný než švagr Jošta z Rožmberka Hans Hofmann.⁴² Jak také uvádí Václav Březan v Rožmberské kronice: „... *Jemuž kmotrem byl a jej při svatém křtu držel pan Jan Hofman, svobodný pán z Grunpuchlu a z Strocha ...*“.⁴³

Hans Hofmann i ostatní rakouští šlechtici si velmi rychle uvědomili možnosti a výhody královské služby. Tato doba jim umožnila otevřít cestu k uplatnění jejich schopností a zkušeností v bohatých zemích Koruny české. V roce 1522 byl Hans Hofmann jmenován radou štýrského arciknížete, v tomtéž roce připravoval obranu země proti Turkům. Titul královského komořího získal za pomoc a podporu v boji proti selskému povstání venkovského obyvatelstva v roce 1526. Stal se následovníkem kancléře a komorníka Gabriela de Salamanca hraběte z Ortenburgu.⁴⁴

Hans Hofmann již vlastnil jedno z největších hornoštýrských panství, které se zapsalo do historie jako místo s nejmodernějším železářským podnikáním. Do jeho služeb vstupovali nejznámější a nejučenější montanisté své doby. Díky železářské výrobě se Štýrsko dostalo do popředí. Hans Hofmann se neorientoval jen na Štýrsko. Svůj zrak obrátil také na severní Moravu, která ho lákala svými hankštejnskými stříbrnými doly. Ve 40. letech 16. století podnikl cestu na severní Moravu. Kolem roku 1542 již byl jedním ze zdejších moravských kverků.⁴⁵ Kromě okolí Hankštejna ho přitahovala také oblast Boskovic a okolí Andělské Hory. V té době ještě netušil,

³⁹ Dostupné z WWW: <http://daten.digital-sammlungen.de/bsb00008370/images/index.html?seite=631> [citováno 6. 4. 2012]

⁴⁰ Často je uváděna také jako Klára.

⁴¹ Pánek, J.: *Poslední Rožmberkové : velmoži české renesance*. Praha 1989, s. 37-38.

⁴² Halada, J.: *Lexikon české šlechty : Erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. 2, Praha 1993, s. 67-68.

⁴³ Březan, V.: *Životy posledních Rožmberků. I, Život Viléma z Rožmberka*. Praha 1985, s. 14.

⁴⁴ Dostupné z WWW: <http://daten.digital-sammlungen.de/0001/bsb00016326/images/index.html?seite=470> [citováno 19. 3. 2012]

⁴⁵ Kverk ve středověku a raným novověku označoval společenství důlního těžářstva.

že právě severní Morava se stane novým domovem pro jeho syna Ferdinanda. Na podzim roku 1527 rozšířil svůj majetek o panství Strechau, které mu za své užitečné rady a oddanou službu prodal král Ferdinand I. O rok později byl úspěšně jmenován hejtmánem na Vídeňském Novém Městě. Hansovi Hofmannovi se právě tento loajální přístup a rady v domácí i v zahraniční politice velice dobře vyplatily. Roku 1535 ho král Ferdinand I. povýšil do panského stavu s titulem „svobodný pán z Grünbüchlu a Strechau“.⁴⁶ Hrad Sřechov se stal sídelním místem štyrského rodu. Od roku 1535 do roku 1556 zastával úřad prezidenta dvorské komory. Avšak vrcholu své životní dráhy dosáhl až v roce 1540. Císař mu udělil dědičně úřad hofmistra ve Štyrsku.

Hans Hofmann se dokázal prosadit jak v politických, tak i diplomatických kruzích. Od té doby byl obecně ve společnosti nazýván a osločován jako „velký baron“.⁴⁷ Do dějin se zapsal také jako vynikající hospodář, který započal železářské podnikání ve Štyrsku, které se začalo orientovat a spolupracovat s bohatými zeměmi Koruny české.

Jeho nejstarší syn Adam se poprvé oženil s Elisabethou hraběnkou ze Salmu, která mu na svět přivedla jediného potomka Hanse Adama. Po její smrti v roce 1557 se podruhé oženil s Rosinou svobodnou paní z Polheim. Manželství bylo bohužel bezdětné. Adam navázal na politickou kariéru svého otce. Po otcově smrti získal úřad nejvyššího hofmistra ve Štyrsku. Byl hluboce oddán Lutherovu učení. V roce 1560 od císaře Ferdinanda I. získal spolu s bratrem Ferdinandem úřad dědičného maršálka v Horních a Dolních Rakousích. V roce 1573 Adam Hofmann zemřel na svém hradě ve Štyrsku a byl pohřben se svou první manželkou.⁴⁸

Když 18. července 1564 „velký baron“ Hans Hofmann ulehł do svého lože ve svém štyrském sídle naposledy, jeho úřadů a majetků ve Štyrském prostřední se ujímá z jeho tří synů Hans Friedrich starší (1538/39-1590). Již během otcova života vystupoval Hans Friedrich starší jako jeho pravá ruka. Na mnoha listinách byl uváděn spolu se svým otcem. Později pak také vystupoval jako jeho zástupce. Podobně jako jeho mladší bratr Ferdinand, tak i Hans Friedrich získal nejlepší vzdělání. Oba bratři spolu strávili studijní léta na univerzitě v Padově. Po studiích se

⁴⁶ Naschenweng, H. P.: *Burg Strechau*. In: Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark. Sonderband 24. Liezen 1997, s. 3-43.

⁴⁷ Bosl, s. 60-63.

⁴⁸ Naschenweng, H. P.: *Burg Strechau*. In: Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark. Sonderband 24. Liezen 1997, s. 18-19.

na krátkou dobu uchýlili do německých zemích. Lze předpokládat, že právě v téhle době se definitivně přiklonili k reformaci. Po zbytek svého života zůstal i přes sílící nátlak spolu se svými bratry tomuto učení věrný.⁴⁹ Poprvé se oženil v roce 1560 s baronkou Juditou z Windischgrätzu. Pompézní svatba se konala ve Štýrsku u staršího bratra Adama (1523–1573). Štýrské stavy věnovaly novomanželům tisíc zlatých. Sám císař Ferdinand I. jim daroval stříbrný pohár.⁵⁰ Byla to velkolepá událost s rytířskými turnaji jak je také uvedeno ve Štýrských análech:

„Im Herbst hat Herr Hannss Friedrich Hoffmann, des Herrn Hannssen Sohn, mit Jungfrauen Judith von Windischgrätz sein Hochzeit aufm Schloss allhie stattlich gehalten. Darbey allerley Kurtzweil, Freudenfest und Ritterspiel gesehen worden.“⁵¹

S Juditou měli čtyři syny a jednu dceru.⁵² Po smrti první manželky, se kterou strávil více jak dvacet let, se podruhé oženil s Marií Salome ze Starnhembergu. Svatba se konala v roce 1584. Jeho choť Marie Salome mu na svět přivedla pouze dvě dcery Potentianu a Alžbětu.⁵³ Bohužel manželství dlouho netrvalo. Hans Friedrich Hofmann o šest let později umírá.

Jeho politická kariéra velmi rychle stoupala. Ve srovnáním s jeho otcem, který byl jmenován mezi přední šlechtice země, jeho syn Hans Friedrich se ve společenském žebříčku posunul mnohem dál. Stal se nejpřednějším z předních. Oprávněně vystupoval jako mluvčí štýrských stavů a zároveň jako nejpřednější představitel Štýrska. V politické sféře se prosadil díky svým vynikajícím řečnickým schopnostem, které zajistily posléze jeho další politický růst. Své řečnické dovednosti předvedl na svatbě arcivévody Karla s Marií Bavorskou ve Štýrském Hradci, kde přednášel holdovací řeč za štýrské stavy. Působil přes dvě desítky let jako zemský maršálek. Od roku 1565 se stal tajným radou. Na pražské korunovaci Maxmiliána II. 1562 vystupoval Hans Friedrich Hofmann jako vyslanec štýrských stavů. V roce 1574 byl jmenován do úřadu zemského správce a zástupce zemského hejtmana.⁵⁴ O rok později zastupoval Štýrsko při volbě císaře Rudolfa II. Na říšském

⁴⁹ Spurný F.: *Hans Friedrich Hofmann z Grünbüchlu : K biografii vůdce štýrských protestantů a vynikajícího renesančního hospodáře 16. století*. In: Pocta Josefu Poliškému. Olomouc 1996, s. 151-155.

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ Wichner, J.: *Zwei Burgen und drei Edelsitze in der oberen Steiermark. Historische Skizze*. In: Mitteilungen des Historischen Vereins für Steiermark. Heft 42, Gratz 1894, s. 158-220.

⁵² Měli Hanse Friedricha mladšího, Wolfa Sebastianana, Ferdinanda, Nikolasa a dceru Juditu.

⁵³ Wichner, J.: *Zwei Burgen und drei Edelsitze in der oberen Steiermark. Historische Skizze*. In: Mitteilungen des Historischen Vereins für Steiermark. Heft 42, Gratz 1894, s. 158-220.

⁵⁴ Naschenweng, H. P.: *Burg Strechau*. In: Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark. Sonderband 24. Liezen 1997, s. 3-43.

sněmu 1576 přednesl excelentní řeč na obranu proti Turkům. Dokázal přesvědčit říšské stavy, aby přispěly ohroženému Štýrsku. Obrana proti Turkům se stala jeho hlavním úkolem, který ho vyčerpával jak po stránce fyzické tak i finanční. Cestoval a diplomaticky dojednával finanční pomoc proti Turkům. Jednal jak s dolnorakouskými stavy ve Vídni, tak i s arciknížetem Ferdinandem v Tyrolsku. V roce 1577 uskutečnil také diplomatickou výpravu na císařský dvůr v Praze. Všechny tyto diplomatické cesty byly hrazeny z jeho vlastní pokladny.⁵⁵

V druhé polovině 16. století se reformace pevně zakotvila v dědičných rakouských zemích Habsburků. Hans Friedrich Hofmann byl jak předním mluvčím protestantských stavů, tak i neúnavným a horlivým podporovatelem a ochráncem Lutherova učení. Podporoval výstavby protestantských škol, kostelů i hřbitovů. Řada protestantských kněží se ucházela o místa kazatelů či učitelů na jeho panstvích. Hans Friedrich jako představitel a mluvčí protestantských stavů se z velké části podílel na uzavření náboženského míru ve Štýrském Hradci roku 1572. Mezi arcivévodou Karlem II. Štýrským a Hansem Friedrichem se od té doby vyvinuly velmi napjaté vztahy. Hans Friedrich jako bojovný představitel protestantismu si tím vysloužil arcivévodovu nemilost. Byl mu následně zakázán přístup k zemským a dvorským právům. Od té doby se stáhl do ústraní. Úřad zemského maršálka předal svému nejstaršímu synovi Hansu Friedrichu mladšímu (1571–1617). V roce 1590 umírá v ústraní Střechovského zámku.⁵⁶ Jeho smrtí skončila doba vzestupu hofmannovského rodu ve Štýrsku. Obrovský pozemkový majetek a nejvyšší zemské úřady převzali jeho synové Hans Friedrich mladší, Wolf Sebastian, Ferdinand a Nikolaus. Sláva rodu upadla vlivem protireformace, která se začala projevovat ve finanční oblasti. Hofmannové odváděli ohromné částky na boj proti Turkům a zároveň věnovali vysoké sumy na podporu protestantismu ve Štýrsku. Všechny tyto události vedly k postupnému pádu mocného rodu Hofmannů ve Štýrsku.

⁵⁵ Spurný F.: *Hans Friedrich Hofmann z Grünbüchlu : K biografii vůdce štýrských protestantů a vynikajícího renesančního hospodáře 16. století*. In: Pocta Josefu Polišenskému. Olomouc 1996, s. 151-155.

⁵⁶ Spurný F.: *Hans Friedrich Hofmann z Grünbüchlu : K biografii vůdce štýrských protestantů a vynikajícího renesančního hospodáře 16. století*. In: Pocta Josefu Polišenskému. Olomouc 1996, s. 151-155.

3. Ferdinand Hofmann z Grünbüchlu ve víru Rudolfovy doby

3.1 Mládí a politická činnost Ferdinanda Hofmanna z Grünbüchlu

Nejmladším ze tří synů Hanse Hofmanna s Pudentianou z Obernburgu byl Ferdinand, narozený 10. října 1540 ve Štýrském Hradci. Přízeň panovníka získal mladičký Ferdinand již od kolébky, když se stal jeho kmotrem samotný císař Ferdinand I., což také svědčí o velké oblíbenosti Hofmannů u dvora.⁵⁷

„Mille & quingentos, queis addere lustra licebit

Octo, annos mundo Phaebus ab axe tulit.

Dena dies niveis fulgens octobris in astris

FERDINANDUM auris edidit aethereis.“⁵⁸

„Padesát k tisícům přičti a můžeš k nim přidat

čtyřicet let, která světu přinesl Foibos z nebe.

Desátý den zářil říjnový ve hvězdách zbarvených sněhem,

Kdy byl poprvé vydán na svěží vzduch FERDINAND.“⁵⁹

Na počátku 16. století střední Evropu zasáhl nový myšlenkový a kulturní proud. Nastupující nová epocha renesance a humanismu pozvolna měnila myšlení domácí šlechty. Ideál středověkého rytíře nahradil nový typ příkladného reprezentanta státu. Renesanční dvořan se od středověkého rytíře odlišoval hned na první pohled. Hlavní důraz byl kladem především na humanistický ideál člověka, který rozvíjel nejen všestranně jeho individualitu, ale zároveň i jeho všestranné vzdělání. Tento nový myšlenkový směr postupně zvyšoval požadavky na výchovu a vzdělání mladých šlechticů v předbělohorské době.

⁵⁷ Naschenweng, H. P.: *Burg Strechau*. In: Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark. Sonderband 24. Liezen 1997, s. 34.

⁵⁸ Úryvek básně od Floriána Humberga z Humberku ze sbírky *„Ferdinando Hofmanno, libero baroni de Grunpichl et Strechav in Gravenstein et Janovic, supremo et haereditario curiae magistro ducatus Styriae, supremo item et haereditario mareschalo archiducatus Austriae, impp. Ferdinandi et Rudolphi II. consiliario [...], Pragae Typis Pauli Sessii, Anno M. DC. VII.“*

⁵⁹ Báseň přeložila Kopáčková, M.: *Ferdinand Hofman z Grünbüchlu a jeho knihovna. Rozbor dvou inventářů knih z hofmanské pozůstalosti. Rozbor a komentář sbírky epicedií pro Ferdinanda Hofmana*. Seminární práce FF UK.

Do sedmi let se o výchovu mladého šlechtice starala matka dítěte. Ve chvíli, kdy potomek dovršil sedmého věku, nastala doba pro otce, který musel zabezpečit jeho všestranné vzdělání. Mladý šlechtic si měl osvojit jak čtení a psaní, tak i jazykové znalosti. Jakmile mladý aristokrat vstřebal nejzákladnější znalosti, bylo nutno ho zařadit do kolektivu vrstevníků. Významnou úlohu zde sehrály takzvané zámecké školy. Jejich hlavním úkolem bylo začlenění šlechtického mladíka do společnosti dětí, které mu odpovídal jak věkově, tak i společenským postavením a sociálním původem. Zámecké školy vznikaly z momentální potřeby vzdělávat svého šlechtického synka. V zámecké škole vyučoval jeden nebo více soukromých preceptorů, kteří své znalosti předávali šlechtickým potomkům v místním sídle zdejšího pána. Zámecké školy také z pravidla navštěvovali i jiní mladí šlechtici z blízkého okolí panství či ze spřízněných rodů.⁶⁰

Jediná zámecká škola v jihočeské oblasti byla zřízena na zámku v Českém Krumlově. Škola určená pro elitu společnosti fungovala pouze v letech 1547-1551. Tato speciální instituce vznikla z iniciativy poručníků⁶¹ mladého Petra Voka z Rožmberka. Hlavním cílem bylo zajistit kvalitní vzdělání jemu i jeho „spoluučedníkům“, jak uvádí rožmberský archivář a knihovník Václav Březan v Rožmberské kronice:

„... A aby studia jeho netesklivá, ale s lepším prospěchem byla, obmyslili mu páni poručníci a paní máte spolutovaryše a žáčky v učení léta Páně 1548 Ferdinanda a Jana Fridricha, pány bratří Hoffmany, kteřížto panu Vilémovi, aby česky nezapomínal, často listy české z Krumlova do Pasova psávali.“⁶²

„Velký baron“ Hans Hofmann představoval znamenitého a příkladného otce, který se pečlivě a svědomitě staral o výchovu a vzdělání svých synů. Aby utužil přátelské a rodinné vztahy⁶³ mezi Rožmberky a Hofmanny, předal své dva syny Hanse Friedricha a Ferdinanda do péče znamenitého preceptora Gabriela Svěchina

⁶⁰ Koldinská, M.: *Šlechtické školy v předbělohorských Čechách*. In: *Život na šlechtickém sídle v 16.-18. století* : Sborník příspěvků z konference na pedagogické fakultě v Ústí nad Labem 30.-31. října 1991, s. 217-221.

⁶¹ Albrecht z Gutštejna, hrabě Jeroným Šlik a Oldřich Holický ze Šternberka byli ustanoveni poručnictvím nad mladým Petrem Vokem a jeho bratrem Vilémem.

⁶² Březan, V.: *Životy posledních Rožmberků. II, Život Petra Voka z Rožmberka*. Praha 1985, s. 376-378.

⁶³ Hans Hofmann se oženil s Klárou z Rogendorfu (sestra Anny z Rogendorfu, která se provdala za Jošta III.).

z Pamberka⁶⁴ na vyhlášenou českokrumlovskou školu. Hans Hofmann jako prezident dvorské komory si velmi dobře uvědomoval úzké styky mezi českou a rakouskou šlechtou. S tím pravděpodobně souvisí i snaha zajistit svým synům dokonalou znalost češtiny.

Mezi bratrance vzniklo přátelství na celý život. V roce 1549 byli přijati ke studiu na zámecké škole také chlapci z českých šlechtických rodin Kavků z Říčan a Šlejniců ze Šlejnic.⁶⁵ Jejich preceptor Gabriel Svěchina z Pamberka, bakalář pražské univerzity, upřednostňoval především jazykovou výuku. Učil mladíky češtině, latině, ale i náboženství. Vzdělávali se v historii, etice i rétorice. Dospívající šlechtici se tím postupně připravovali na kariéru u císařského dvora. Zámecká škola umožnila mladým aristokratům poznat osobně jeden druhého.⁶⁶ Díky studiu na českokrumlovské škole se Ferdinand poprvé blíže seznámil s českým prostředím, které se mělo stát za pár let jeho novým domovem.

Ferdinand Hofmann pokračoval ve studiu na univerzitě v Padově se svým starším bratrem Hansem Friedrichem. Studovali pod vedením vynikajícího preceptora Mathiase Pyrscheria.⁶⁷ Výmluvným dokladem o jazykových schopnostech Ferdinanda Hofmanna je jeho dochovaný školní sešit,⁶⁸ který byl psán ve studijních letech 1554–1557. Školní sešit obsahuje latinská cvičení i koncepty dopisů, které jsou věnovány rodičům, sourozencům a rodinným známým. V jednom z prvních dopisů se Ferdinand horlivě brání výtkám svého otce a vysvětluje, proč mu ještě neposlal žádná vypracovaná cvičení z češtiny. Koncepty jsou datovány postupně v Padově, Roverettu a Štýrským Hradci. Především psal Ferdinand dopisy v latině, ale svému nejstaršímu bratrovi Adamovi do Štýrska psal převážně v italštině, ale i v češtině.⁶⁹ Jednotlivé dopisy a cvičení opravoval jeho preceptor Mathias Pyrscherius. S bratrem Hansem Friedrichem podnikl studijní cestu po německých zemích, kde se oba definitivně a jednoznačně přiklonili k reformaci. I

⁶⁴ Jako bakalář pražské univerzity, odcestoval s bratry Hofmanny do Padovy. Věnoval se právníckým studiím. Nakonec získal doktorát obojího práva. Po návratu do Českých zemí působil jako profesor na pražské akademii. V roce 1557 ho císař Ferdinand I. jmenoval radou apelačního soudu. Hejnic, J. – Hrdina, K. – Martínek, J. – Truhlář, A.: *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*. 5, S-Ž. Praha 1982, s. 248-249.

⁶⁵ Pánek, J.: *Poslední Rožmberkové: velmoži české renesance*. Praha 1989, s. 45.

⁶⁶ Bůžek, V. - Hrdlička, J. a kol.: *Dvory velmožů s erbem růže: všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce*. Praha 1997, s. 76.

⁶⁷ Naschenweng, H. P.: *Burg Strechau*. In: *Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark*. Sonderband 24. Liezen 1997, s. 34.

⁶⁸ Rukopis Schulübungen je uložen v Moravské zemské knihovně pod signaturou Mk88.

⁶⁹ Rukopis Schulübungen: koncept českého dopisu f. 69r- 69v.

přes budoucí nátlak protireformace zůstali tomuto novému učení oba věrni. Po studijní cestě se Ferdinand vrátil na sídlo svého otce na hrad Strechau v Horním Štýrsku.

Po návratu do Štýrska začal Ferdinand postupně budovat svoji politickou dráhu, pro kterou byl od brzkého mládí vychováván. Prostřednictvím pečlivého vzdělání, vlastním schopnostem a také vysokého postavení svého otce Hanse Hofmanna, který se na císařském dvoře prosadil jako vynikající finanční a státnický génius, získával Ferdinand postupně důležité úřady v zemi. Nejdříve se prosadil na rakouským území. Jeho politická kariéra se pozvolna ubírala směrem na císařský dvůr. Ferdinandova životní dráha dosáhla vrcholu až v době rudolfínské vlády. Stal se věrným služebníkem, znamenitým finančním rádcem a diplomatem pozdějšího císaře Rudolfa II.

Již v osmnácti letech získal mladý Ferdinand úřad královského číšníka.⁷⁰ Roku 1560 císař Ferdinand I. udělil Ferdinandovi a jeho nejstaršímu bratru Adamovi úřad dědičného maršálka v Horních a Dolních Rakousích. Oba bratři danou funkci zastávali korporativně. Na sklonku otcova života získal Ferdinand od něj důležitý úřad hejtmana na Vídeňském Novém Městě. Po smrti „velkého barona“ zdědil úřad nejvyššího hofmistra ve Štýrsku. V roce 1568 se stal dolnorakouským vládním radou a zanedlouho také radou dolnorakouské komory. Své vynikající finanční a řečnické schopnosti prokázal v roce 1573, jako rada dolnorakouské komory byl vyslán štýrskými stavy do Salcburku, aby přesvědčil tamějšího salcburského arcibiskupa Johanna Jakoba von Kuen-Belasy⁷¹ o půjčce 50 000 zlatých na obranu země proti Turkům.⁷²

Ferdinandova politická kariéra začala prudce stoupat až za vlády císaře Rudolfa II., který ho hned po nástupu na trůn roku 1576 jmenoval císařským dvorním a komorním radou. O čtyři roky později v roce 1580 stanul na vrcholu své životní a politické dráhy. Byl jmenován císařským tajným radou, prezidentem dvorské komory a poté i nejvyšším válečným radou. Nitky celého hospodářského života habsburské monarchie se sbíhaly v jeho rukách. Ferdinand Hofmann znal lépe než kdokoliv jiný hospodářský stav a potřeby habsburských zemí. Zároveň působil jako prostředník mezi říšskými a českými politickými úřady a ne vždy to byla vděčná

⁷⁰ Informace uvedena v básni od Floriána Humberga z Humberka. Hejnic, J. – Hrdina, K. – Martínek, J. – Truhlář, A.: *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě Č – J*. Praha 1966, s. 370.

⁷¹ Ve funkci salcburského arcibiskupa působil v letech 1560–1586.

⁷² Bosl, s. 66.

funkce. V úřadu prezidenta dvorské komory působil dvě desetiletí až do osudného roku 1600, když se musel z náboženských a politických důvodů uchýlit na své janovické panství.⁷³

Po otcově smrti se Ferdinand stále více vzdaloval od své rodné země. Poté co se ujal úřadu prezidenta dvorské komory, musel pobývat většinu roku u císařského dvora v Praze. Na jedné straně se začal Ferdinand vzdalovat od svých štýrských a rakouských úřadů a statků, ale na druhé straně o to hlouběji a silněji se začal prohlubovat kontakt s českými zeměmi. Jako prezident dvorské komory stále častěji zajížděl na Moravu, kde už 7. července 1581 zpečetil v Olomouci zápis k landfrýdu. Za zemského obyvatele byl přijat také díky přízni císaře Rudolfa II., který se za Ferdinanda Hofmanna přimlouvá u zemských stavů na zemském sněmu v Olomouci 23. června 1581.⁷⁴ Byl přijat za zemského obyvatele a stal se představitelem moravských stavů. Ferdinanda tak okouzila severní Morava, se kterou se seznámil již za svého mládí jako s místem otcova podnikání, že si hned o dvě léta později v roce 1583 zakoupil rabštejnsko-janovické panství, které se stalo jeho klidným útočištěm před rušným císařským dvorem. O tři roky později zakoupil severočeské panství Grabštejn, které už v té době bylo známé svou železářskou výrobou.⁷⁵

V roce 1584 zemřela Ferdinandovi první manželka Anna Markéta⁷⁶ svobodná paní z Harrachů. Tato českorakouská šlechtična mu na svět přivedla pět dcer a pět synů, ale bohužel dospělého věku se dožil pouze jediný syn Ondřej (Andreas), dcery Potenciana, Anna a Alžběta. O dva roky později podruhé vstoupil do manželství s Eliškou purkraběnkou z Donína, vdovou po Kryštofovi z Vartemberka. Sňatkem získal Ferdinand severočeské panství Rohozec s polovinou Turnova, tento majetek však mohl převzít teprve po její smrti. Eliška z Donína mu na svět přivedla pouze jednu dceru, o které prameny dále mlčí.⁷⁷

⁷³ D'Elvert, Ch.: *Die Freiherren Hofmann Von Grünbüchel und Strechau*. In: Notizen-Blatt der historisch-statistischen Section der k.k. Mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde, č. 12, Brno 1883. s. 95-98.

⁷⁴ Národní archiv, fond Morava - Moravské spisy české kanceláře a české komory, sign. 2676

⁷⁵ Spurný F.: *Dějiny Rýmařovska*, díl III., Ostrava 1961, s. 5-8.

⁷⁶ Uváděná též jako Margareta.

⁷⁷ Bosl, s. 67-69.

3.2 Významné humanistické osobnosti v životě Ferdinanda Hofmanna

Ferdinand Hofmann jako přední politik, bibliofil a mecenáš se setkal s mnohými velikány Rudolfovy doby. K těmto humanistickým osobnostem patří bezpochyby také významný malíř pozdního manýrismu Guiseppe Arcimboldo, který své mládí strávil ve svém rodném městě Miláně. V roce 1556 byl v Miláně zvolen arcibiskupem Filippo Archinto, který ve svém úřadě působil pouze dva roky. Arcibiskup Archinto byl velkým obdivovatelem a objednavatelem Arcimboldových děl. Po smrti arcibiskupa Filippa Archinta 1558 se Arcimboldo orientoval za Alpy. Vstoupil do habsburských služeb jako dvorní portrétista místo Jakoba Seiseneggera, který už nemohl dále vykonávat své povinnosti kvůli špatnému zraku.⁷⁸

Kolem roku 1586 přesídlil Ferdinand Hofmann baron⁷⁹ z Grünbüchlu a Střechova za císařem do Prahy. Na Malé Straně si zakoupil velký dům. Slavný malíř rudolfínské doby Guiseppe Arcimboldo se dověděl o baronovu úmyslu nechat si vymalovat několik místností ve svém novém domě. Arcimboldo napsal dopis baronu Hofmannovi, kde předložil několik kreslířských skic, které zachycují různé fáze výroby hedvábí. V úvodu svého dopisu uvádí důvody, proč zvolil právě tento motiv. Domníval se, že mezi Němci je toto zaměstnání nejméně známé.⁸⁰ Ferdinand Hofmann pravděpodobně na Arcimboldův návrh nijak nereagoval a utnul jeho velký projekt hned v počátcích. Arcimboldovy skici, které dokládají jeho velký umělecký talent, jsou stále dochované v Hofmannově vlastnictví⁸¹ a v současnosti jsou uloženy v Muzeu krásných umění v Bostonu.⁸²

Ferdinand Hofmann se výrazně zapsal i do život jednoho z největších velikánů rudolfínské doby vynikajícího astronoma Johannese Keplera. Jako profesor Kepler vyučoval na evangelickém gymnáziu ve Štýrském Hradci. Avšak sílící náboženské pnutí mezi luterány a katolíky se přirostřovalo. Rostoucí tlak na protestanty sílil. Johannes Kepler byl nakonec bez milosti vypovězen z města. Využil velmi atraktivní nabídky spolupracovat s největším astronomem a astrologem

⁷⁸ Preiss, P.: *Giuseppe Arcimboldo*. Praha, 1967, s. 11.

⁷⁹ Šlechtický titul požívaný převážně v Rakouských zemích. V Českých zemích mu hodnostně odpovídal titul svobodný pán.

⁸⁰ Poche, E.: *Pražské paláce*. Praha, 1973, s. 129.

⁸¹ Preiss, P.: *Giuseppe Arcimboldo*. Praha, 1967, s. 11.

⁸² Rossiter, H. P.: *Ornaments from a Sixteenth Century Library*. In: *Bulletin of the Museum of Fine Arts*, XLVIII., č. 273, Boston 1950, s. 46–52.

Tychonem Brahe. V zimě roku 1600 zamířil do Prahy.⁸³ Johannesovi Keplerovi se naskytla příležitost se seznámit s prezidentem dvorské komory Ferdinandem Hofmannem z Grünbüchlu, když cestoval z Rakous do Prahy. Dané střetnutí vyústilo v dlouhodobé a velmi významné přátelství obou mužů. Tato náhoda měla velmi příznivé následky. Vzniklé přátelství bylo Keplerovi do budoucna často ku prospěchu. Hned po příjezdu do Prahy nechal baron ubytovat Keplera ve svém domě na Malé Straně.

Ferdinand Hofmann se stal jeho velkým příznivcem a mecenášem. Keplerův výzkum podporoval zejména velmi nákladně pořízenými astronomickými přístroji, které uchovával ve svém domě na Malé Straně. Johannes Kepler z vděčnosti k svému velkému mecenáši a obdivovateli nazval jeden ze svých přístrojů „Hoffmanianus“.⁸⁴ Na konci bouřlivého roku 1600 působil Ferdinand Hofmann jako prostředník mezi Keplerem a Tychonem Brahe. Společná spolupráce Keplera s Tychonem nebyla jednoduchá. Časté výměny názorů, společné střety a spory vyústily až k zákazu užívání Tychových přístrojů Keplerem. A právě v této době si zřejmě Kepler uvědomil sílu a důležitost přátelství s Ferdinandem a z vděčnosti mu věnoval jedno ze svých děl „*De Stella Cygni*“.⁸⁵

V kulturních a literárních kruzích Ferdinand Hofmann udržoval vřelý a přátelský kontakt s předním představitelem pozdní reformace Davidem Chytraem (1530-1600). Tento protestantský teolog se do dějin zapsal jako významný humanista, historik a reformátor školství. Vystudoval práva, filozofii a teologii na univerzitě v Tübingenu. Jako vystudovaný magistr pokračoval ve svých studiích ve Wittenbergu pod vedením Martina Luthera a Philippa Melanchthona.⁸⁶ Právě David Chytraeus se stal nejoblíbenějším žákem Philippa Melanchthona. V roce 1551 David Chytraeus nastoupil na univerzitu v Rostocku, kde působil až do své smrti. Vyučoval zde rétoriku a dialektiku. V roce 1561 získal doktorát na teologické fakultě a o dva roky později byl jmenován rektorem tamější univerzity.⁸⁷

V září 1573 na žádost protestantských stavů odešel David Chytraeus do Štýrska, aby tam reformoval celý církevní řád a liturgii. V čele štýrské stavovské

⁸³ Horský, Z.: *Kepler v Praze*. Praha 1980. s. 54-58.

⁸⁴ Tamtéž. S.141-148.

⁸⁵ Evans, R. J. W.: *Rudolf II. a jeho svět: myšlení a kultura ve střední Evropě 1576-1612*. Praha 1997, s. 187.

⁸⁶ Dostupné z WWW: <http://www.studiumexcitare.com/content/68> [citováno 3. 4. 2012]

⁸⁷ Dostupné z WWW: <http://www.uni-rostock.de/fileadmin/UniHome/Presse/Forschungsmagazin/fomag2-2010.pdf> [citováno 3. 4. 2012]

komise stál přední představitel a ochránce Lutherova učení Hans Friedrich Hofmann. David Chytraeus znal osobně velmi dobře oba bratry Ferdinanda a Hanse Friedricha.⁸⁸ Dokladem o udržování vřelého přátelského vztahu mezi protestantským teologem Davidem Chytraem a Ferdinandem Hofmannem nalezneme v několika jeho knihách.

„Dem wolgebornen Herrn Ferdinando Hoffman, Freyherrn Zu Strechau vnd Grüenpühl Erbland Hoffmeister in Steier vnd Erblandmarschalk in Osterreich vnd Steier, Furst. D. Rath, meinem Gnedigen Herrn.“

Autograf Davida Chytraea se nachází na přední předsádce verso v jeho vydaném díle *Historia Der Augspurgischen Confesion*.⁸⁹ Vlastnoruční přípisek psaný perem je důkazem, že David Chytraeus nechal své dílo, vydané v Rostocku v roce 1577, svázat pro Ferdinanda Hofmanna.

Další vlastnoruční přípisek a podpis Davida Chytraea se nachází na přední předsádce recto perem v jeho díle *Chronologia Historie Herodoti Et Thucydidis*,⁹⁰ které bylo vydané v roce 1573 v Rostocku.

„Generoso & illustri Domino D. Ferdinando Hofman Libero Baroni in Grünpühel & Strechau, Domino in Wolkerstein er Neubauss. Haereditario Praefecto Pratorii Ducatus Stiriae & Haereditario Ardinarsenteo in Austria & Stiria, Severissimi Archiducis Caroli Cardinario Domino Clementi David Chytraris“

⁸⁸ Naschenweng, H. P.: *Burg Strechau*. In: Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark. Sonderband 24. Liezen 1997. s. 3-43.

⁸⁹ VKOL, sign. 29.036

⁹⁰ VKOL, sign. 17.600

3.3 Sílicí protireformace a následné sesazení z úřadů

Po přemístění císařského dvora z Vídně do Prahy v roce 1583, se dostaly České země do centra evropského dění. Čechy se právem staly jádrem habsburské monarchie. Bylo zřejmé, že České země budou klíčovým místem zápasu o moc mezi jednotlivými náboženskými skupinami a s ním i spojeným odlišným politickým programem. I když se císař Rudolf II. stále více vyhýbal politickým záležitostem, podařilo se katolickému táboru nenápadně posílit svoji pozici u dvora.

Do úřadu nejvyššího hofmistra českého království se prodral bojovný a velmi horlivý katolík Jiří Popel z Lobkovic s úmyslem stát se nejvyšším purkrabím. V cestě mu stál vlivný katolík a státník Vilém z Rožmberka. Jiří Popel z Lobkovic odmítal čekat, než Rožmberk umře a uvolní mu tak místo v úřadě nejvyššího purkrabího. Hledal příležitost k diskreditaci Rožmberka u císaře, ta se mu naskytla již v roce 1586. Zákeřně obvinil a udal Viléma z Rožmberka samotnému císaři, že se tajně paktuje s arciknížetem Ferdinandem Tyrolským. Žalobu císaři předal Pavel Sixt Trautson, švagr Jiřího z Lobkovic, jenž měl rozdmýchat císařův hněv. Stačilo jen málo, aby konflikt mezi Vilémem z Rožmberka a Jiřím z Lobkovic přerostl v nebezpečný boj dvou rodů představující dvě nejvlivnější skupiny české šlechty. V rozhodujícím okamžiku si ani císař nebyl jistý, zda se může vzdát služeb Rožmberka a přiklonit se tak na stranu Jiřího z Lobkovic. Proto nechal prošetřit celé domnělé Rožmberkovo provinění Wolfgangem Rumpfem⁹¹ a Ferdinandem Hofmannem, kteří se odmítali přiklonit jednoznačně k Trautsonově žalobě. Již v červenci 1586 se celá záležitost urovnala ve prospěch obviněného. Vilém z Rožmberka si zachoval jak úřad nejvyššího purkrabího tak i pozici významného císařského rádce.⁹² Ferdinand Hofmann opět vystupoval v celé problematické záležitosti jako prostředník mezi císařem a šlechtou.

Na konci 16. století se u císaře Rudolfa II. opět silně projevila melancholie a těžké stavy deprese. Tohoto špatného psychického stavu velmi rychle využil papežský nuncius Filippo Spinelli. Díky skvělým diplomatickým schopnostem dokázal ovlivnit a přesvědčit císaře Rudolfa II., aby do nejvyšších úřadů v Čechách a na Moravě byli jmenováni přední představitelé katolického tábora. Mezi léty 1598-

⁹¹ Vrchní komoří císaře Rudolfa II., v roce 1591 jmenován vrchním hofmistrem. Přestože byl horlivý katolík, Rudolf ho po záchvatu své choroby nechal propustit z úřadu. *Ottův slovník naučný*, 22. díl, Praha 1904, s. 104-105.

⁹² Janáček, J.: *Rudolf II. a jeho doba*. Praha 1987, s. 265-268.

1599 se do čela tak dostali katoličtí radikálové. Radikální změny se projevily i v hlavních zemských úřadech. Za vydatné pomoci pražského nuncia Spinelliho musel odejít z úřadu nejvyššího kancléře Českého království vlivný podporovatel evangelíků Kryštof Želinský ze Sebusína. Místo něho byl jmenován nejvyšším kancléřem horlivý stoupenec katolické strany Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic, jehož podporovali také Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka a Jaroslav Bořita z Martinic. Jenž se snažili protlačit do popředí.⁹³ Vlivem protireformace se do české dvorské kanceláře, nejdůležitějšího správního úřadu království, byl jmenován Jindřich z Písnice ve funkci místokancléře. Toto ovládnutí nejvyšších úřadů byl jeden z největších úspěchů, kterých papežská politika v době předbělohorské v Čechách dosáhla.⁹⁴ Vláda pomalu přešla do rukou Spinelliho spojenců a tím byl zahájen razantní postup proti nekatolíkům v českých zemích.

Následná protireformace v českých zemích se nejprve zaměřila na přední zástupce nekatolické šlechty. Trnem v oku byl Spinellimu právě prezident dvorské komory Ferdinand Hofmann z Grünbüchlu a Střechova, který patřil k nejpřednějším stoupencům nekatolictví v Čechách. Působil zároveň jako prostředník mezi říšskými a českými politickými úřady. Situace se vyhrotila, když na císařský rozkaz měl Ferdinand odstranit všechny nekatolické kazatele ze svých panství. Avšak Ferdinand Hofmann odmítl propustit svého protestantského kazatele Víta Hubera, který působil na jeho statku Líbeznicích u Prahy. Jako prezident dvorské komory si byl velmi dobře vědom svých práv, proto se hrdě odvolával na zemské zákony, podle kterých má právo držet si kazatele pod obojí. A byl rozhodnut vést proti císaři při za nedodržování zákonů.⁹⁵

Tento neochvějný Ferdinandův postoj ještě více vyprovokoval k jednání pražského arcibiskupa Zbyňka Berku z Dubé, který v roce 1594 podal stížnost na prezidenta dvorské komory za neuposlechnutí císařova rozkazu. Situace se vyřešila teprve až v roce 1597, kdy arcibiskup opět píše stížnost císaři, aby byl odstraněn kazatel podobojí Vít Huber, a zároveň jmenuje Ferdinanda Hofmanna za prvního

⁹³ Evans, R. J. W.: *Rudolf II. a jeho svět: myšlení a kultura ve střední Evropě 1576-1612*. Praha 1997, s. 92–93.

⁹⁴ Stloukal, K.: *Jindřich z Písnice*. In: *K dějinám československým v období humanismu*. Sborník prací věnovaných Janu Bedřichu Novákovi k šedesátým narozeninám 1872-1932. Praha 1932, s. 363–380.

⁹⁵ Stloukal, K.: *Papežská politika a císařský dvůr pražský na přelomu XVI. a XVII. věku*. Praha 1925, s. 196–202.

nepřítele církve v Českých zemích.⁹⁶ Ferdinand Hofmann byl jediný nekatolík v dvorských úřadech, přesto paradoxně patřil k nejoblíbenějším Rudolfovým úředníkům a byl také velmi váženou osobou u dvora. V politických kruzích proslul jako velmi vzdělaný muž s tolerantními názory. Právě z těchto důvodů pražský nuncius Spinelli vnímal Hofmanna jako jednoho ze svých největších nepřátel a odpůrců na Rudolfově dvoře.⁹⁷ Intriky papežského nuncia zvětšovaly rostoucí propast mezi Ferdinandem Hofmannem a císařem. Ferdinand si byl velmi dobře vědom kampaně proti jeho osobě a pod nátlakem protireformace nakonec ustoupil. Propustil svého kazatele Víta Hubera a následně zavřel i protestantský kostel v Líbeznicích. Ale ani tento krok však už nezachránil jeho postupný pád, který přišel již následujícího roku.⁹⁸ Do funkce prezidenta dvorské komory na doporučení nuncia Spinelliho byl nakonec v roce 1600 zvolen horlivý katolík Jakub Breuner.⁹⁹ Ferdinand tím ukončil svou politickou kariéru a zaměřil svou pozornost na severní Moravu. V důsledku postupující protireformace v zemských úřadech odešel jako šedesátiletý muž z císařského dvora na svůj klidný statek v Janovicích u Rýmařova. Uchýlil se do ústraní janovického zámku, kde pobýval až do své smrti.

⁹⁶ Stloukal, K.: *Papežská politika a císařský dvůr pražský na přelomu XVI. a XVII. věku*. Praha 1925, s. 201- 202.

⁹⁷ Evans, R. J. W.: *Rudolf II. a jeho svět: myšlení a kultura ve střední Evropě 1576-1612*. Praha 1997, s. 187-188.

⁹⁸ Dokoupil, V.: *Soupis rukopisů mikulovské dietrichsteinské knihovny*. Praha 1958, s. 15.

⁹⁹ Stloukal, K.: *Papežská politika a císařský dvůr pražský na přelomu XVI. a XVII. věku*. Praha 1925, s. 202.

3.4 Kultura a volný čas na Janovickém zámku

*„Vix talem aut raro vobis pia fata patronum,
Tempus qui vobis consecret omne, dabunt,
Quique sacros volvat libros volvatque profanos
Deliciasque animi praedicet esse sui
Testis librorum quam maxima copia, mentem
Queis oblectabat nocte dieque piam
Nec mirum (tantum est teneris assuescere ab annis)
Quae puero, annoso si placuere seni.“¹⁰⁰*

*„Často tak dobrého ochránce nedá vám posvátný osud,
ochránce, který vám rád zasvětit všechen svůj čas.
Kdo bude otvírat duchovní knihy, kdo světské,
kdo o nich řekne, že jsou pro duši potěšením.
To mohou dosvědčit knihy v co největší hojnosti, které
se zájmem, s pokornou myslí, četl ať den byl či noc.
A není divu (vždyť přivykal od dětských let tomu čtení),
že starce bavilo to, co měl rád už jako hoch.“¹⁰¹*

Ruch císařského dvora nahradilo ticho zámecké knihovny. V zátíší jesenických hor a lesů se Ferdinand Hofmann mohl více věnovat správě svého panství, na které neměl kvůli svým veřejným funkcím a povinnostem dostatek času. Uchýlil se do klidného prostředí své zámecké knihovny, kterou sám vybudoval. Ferdinandova knihovna patřila k nejbohatším a nejhodnotnějším soukromým knihovnám vůbec. Jeho sběratelská činnost byla do značné míry zastíněna a zatlačena do pozadí jednoznačně největší předbělohorskou bibliotékou treboňského šlechtice Petra Voka z Rožmberka, jenž obsahovala na konci jeho života výjimečných 11 000 svazků.¹⁰² Avšak lze právem chápat a vnímat Ferdinandovu soukromou knihovnu jako velkou sběratelskou konkurenci. Jeho bibliotéka nebyla až tak rozsáhlá, avšak po obsahové stránce byla na svou dobu velmi rozmanitá a

¹⁰⁰ Úryvek básně od Floriána Humberga z Humberku ze sbírky „*Ferdinando Hofmanno, libero baroni de Grunpichl et Strechav in Gravenstein et Janovic, supremo et haereditario curiae magistro ducatus Styriae, supremo item et haereditario mareschalo archiducatus Austriae, impp. Ferdinandi et Rudolphi II. consiliario* [...]“, *Pragae Typis Pauli Sessii, Anno M. DC. VII.*“.

¹⁰¹ Přeložila Kopáčková, M.: *Ferdinand Hofman z Grünbichlu a jeho knihovna. Rozbor dvou inventářů knih z hofmanské pozůstalosti. Rozbor a komentář sbírky epicedií pro Ferdinanda Hofmana*. Seminární práce FF UK.

¹⁰² Pánek, J.: *Poslední Rožmberk : životní příběh Petra Voka*. Praha 1996, s. 143-146.

bohatá. Ferdinand Hofmann právem patřil k jedním největším bibliofilům rudolfínské doby. Lze předpokládat, že byl do značné míry také ovlivněn velkou sběratelskou činností samotného císaře, který mu v dobách své přízně patrně věnoval ze své soukromé sbírky několik rukopisů, které nesou na deskách zlatý císařský znak. Ferdinand nepatřil do okruhu otrockých módních sběratelů knih, kteří si vybudovali vlastní knihovnu jen z důvodů aristokratické reprezentace či prestiže.

Od renesančního aristokrata 16. století společnost již vyžadovala a předpokládala určitý zájem o umění, vzdělání, sběratelství a s tím i spojený široký kulturní rozhled. Právě šlechtické knihovny často mohly prezentovat vlastní zájmy a záliby aristokrata. Ferdinand Hofmann prostřednictvím své sběratelské činnosti dokonale vykresluje svou jedinečnou osobnost. Nebyl žádným náboženským fanatikem. V literárních a uměleckých kruzích proslul především jako velmi vzdělaný muž s tolerantními názory. Ferdinand Hofmann byl dychtivý a horlivý po nových informacích. Knihy nejen sbíral, ale také je využíval k vlastnímu vzdělání a formování své humanistické osobnosti. Jeho hluboký zájem o náboženské otázky dokazuje úctyhodný počet děl luterských a kalvinských významných teologů. Knihovna jich obsahovala přes 1000 svazků. Často jsou jednotlivé tisky doplněny různými poznámkami či odkazy na jinou literaturu. Z toho důvodu lze usuzovat, že knihy nejen pečlivě sbíral, ale i aktivně využíval pro své vzdělání a kulturní rozhled.

Tato unikátní rodová knihovna Hofmannů obsahovala více než 4000 svazků. Ferdinand Hofmann doplňoval svou knihovnu velmi systematicky na základě bibliografií a tiskařských či knihkupeckých katalogů. V katalogu *Catalogus Bibliothecae Hoffmannianae*¹⁰³ z roku 1656 jsou zaznamenány tyto základní pomůcky: „*Bibliotheca Gesneri, Descriptio Bibliothecae Thorunensis, Cathalogus librorum in officina Simeonis Piget, Cathalogus librorum Joann. Oporini, Cathalogus Bibliothecae, quam Thomas Bodleius in Academia Oxoniensi instituit.*“¹⁰⁴ V katalogu je zaznamenáno několik indexů heretiků a heretických knih. Lze jen předpokládat, že Ferdinand i další mužští členové rodu Hofmannů nakupovali některé knihy na základě těchto soupisů.

Některé staré tisky a rukopisy mohl Ferdinand dostat do rukou formou daru. Dokladem tohoto tvrzení jsou staré tisky od protestantského teologa Davida

¹⁰³ Katalog je uložený v Moravské zemské knihovně v Brně pod sign. Mk-0000.048

¹⁰⁴ Dokoupil, V.: *Soupis rukopisů mikulovské dietrichsteinské knihovny = Catalogus codicum manuscriptorum Bibliothecae Dietrichsteinianae Nicolspurgensis*. Praha 1958, s. 16.

Chytraea.¹⁰⁵ Mnoho knih získal také prostřednictvím naprosté nevědomosti či lhostejnému přístupu některých správců knihoven. Dokladem toho byli i samotní mistři Karlovy univerzity, kteří prodali Ferdinandovi Hofmannovi v roce 1605 několik svazků rukopisů.¹⁰⁶ Ve starém katalogu bibliotéky se nachází zápis „*Catalogus Bibliothecae Georgii Mehl a Stroliz*“. Lze tedy předpokládat, že Jiří Mehl ze Střelic¹⁰⁷ (1515–1598) po prodeji svého panství Grabštejn udržoval nadále přátelský vztah s Ferdinandem Hofmannem. Dokladem tohoto velmi vřelého přátelství je i skutečnost, že po smrti Jiřího Mehla ze Střelic, se jeho soukromá sbírka knih stala součástí velké rodové knihovny Hofmannů.

Ferdinandova sběratelská činnost se zaměřila také na augustiánský klášter v Rokycanech. Z tamější klášterní knihovny se mu podařilo získat do své soukromé sbírky několik svazků rukopisů.¹⁰⁸ Nejcenější část Hofmannské knihovny tvořila také sbírka knih norimberského měšťana Hieronyma Müntzera z Feldkirchenu¹⁰⁹ a jeho zetě Hieronyma Holzschuhera.¹¹⁰ Není přesně známo, za jakých podmínek se dostala tato významná soukromá sbírka do knihovny. Bohužel nelze přesně stanovit, kterému z Hofmannů se podařilo získat pro svou rodovou knihovnu tak vzácný poklad knižní kultury. Rodovou knihovnu Hofmannů tvořila také další soukromá sbírka Hanse Mohrenbergera, jak je doloženo ve starém katalogu knihovny „*Inventarium Bibliothecae Hansen Mohrenbergers*“.¹¹¹

V knihovně se nacházely díla psaná latinsky, česky, německy, ale i hebrejsky a arabsky.¹¹² Po stránce struktury byla bibliotéka pečlivě rozdělena podle jednotlivých oborů do 27 samostatných oddělení jak také uvádí starý katalog Hofmannské knihovny. Prvních sedm oddělení tvořila největší a pro Ferdinanda nejdůležitější část knihovny. Obsahovaly bible, církevní otce, významné teology,

¹⁰⁵ Věnoval Ferdinandovi „*Historia Der Augspurgischen Confesion*“ a „*Chronologia Historie Herodoti Et Thucydidis*“.

¹⁰⁶ Winter, Z.: *O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje : kulturní obraz XV. a XVI. století*. Praha 1899, s. 397.

¹⁰⁷ Působil ve funkci zemského rady a místokancléře. S Ferdinandem Hofmannem se setkal v roce 1586 při prodeji jeho grabštejského panství.

¹⁰⁸ Dokoupil, V.: *Soupis rukopisů mikulovské dietrichsteinské knihovny = Catalogus codicum manu scriptorum Bibliothecae Dietrichsteinianae Nicolspurgensis*. Praha 1958, s. 16.

¹⁰⁹ Hieronymus Münzer oder Monetarius (1447/1437- 1508) byl to významný humanista, lékař, geograf.

¹¹⁰ Antonín, Luboš: *Dietrichsteinská knihovna na zámku Mikulov*. In: Sborník Národního musea v Praze. Řada C, Literární historie. Roč. 39/40, č.1-4, Praha 1994/95, s. 5-6.

¹¹¹ Dokoupil, V.: *Soupis rukopisů mikulovské dietrichsteinské knihovny = Catalogus codicum manu scriptorum Bibliothecae Dietrichsteinianae Nicolspurgensis*. Praha 1958, s. 16.

¹¹² Evans, Robert John Weston: *Rudolf II. a jeho svět: myšlení a kultura ve střední Evropě 1576-1612*. Praha 1997, s. 188.

kazatele, bohoslužebné knihy, církevní dějiny a traktáty. Pro protestantský rod v období reformace a náboženských bojů byla tato část knihovny velmi důležitá. Další oddělení tvořily světské dějiny, oddělení pro politická, gramatická, právnická díla, sekce pro řečníky, kazatele a básníky, také oddělení patologie, lékařství, architektura, vojenství, hudby, aritmetiky a geometrie a další. Pevné místo v knihovně měla i literatura se zaměřením na geografii, cestování a přírodní vědy. Do značné míry byla zastoupena také okultní literatura, která nesměla chybět v žádné knihovně 16. a 17. století. Jen velmi málo děl slavných a významných autorů uniklo hofmannské sběratelské horlivosti. Právem lze označit jejich knihovnu za svědkyni tehdejší kultury. I když rozsahově nepatřila k největším, ale po obsahové stránce představovala úplnou pokladnici téměř veškeré vzdělanosti 16. století.

Ferdinand Hofmann a další mužští potomci si nechávali jednotlivé knihy vázat do zeleného pergamenu, který dosáhl právě v 16. a 17. století největší obliby. Zelená barva měla pro Hofmanny symbolický význam. Představovala rodové panství Grünbüchel nebo-li „Zelený vrch“. V drtivé většině se jedná o renesanční vazbu, která je zdobená různými typy slepotiskových vzorů. Desky nesou oválné zlatem vyražené supra libros zobrazující erb Ferdinanda Hofmanna. Dalším dokladem, že dané knihy sesbíral Ferdinand je jeho ryté ex libris, které je vlepené na předním či zadním příděstí. Někdy se také objevuje na předsádce. Celkem byly vyhotoveny čtyři varianty mědirytinového ex libris.

*„Pullatae lugent Musae, pullatus Apollo
Ingeminat perit Musica noster amor.
Musica quotidie florens, simul occidit HOFMAN
Conticuere Lyrae, Musica maesta jacet.“¹¹³*

*Zapláčou smutečně oděné Múzy i Appolo smutný
Zasténá, vždyť láska naše Hudba tu zemřela dnes.
Hudba, jenž každý den kvetla a zároveň s ní zhynul
HOFMAN.“¹¹⁴*

¹¹³ Úryvek básně ze sbírky „*Ferdinando Hofmanno, libero baroni de Grunpichl et Strechav in Gravenstein et Janovic, supremo et haereditario curiae magistro ducatus Styriae, supremo item et haereditario mareschalo archiducatus Austriae, imp. Ferdinandi et Rudolphi II. consiliario [...], Prae Typis Pauli Sessii, Anno M. DC. VII.*“

¹¹⁴ Přeložila Kopáčková, M.: *Ferdinand Hofman z Grünbichlu a jeho knihovna. Rozbor dvou inventářů knih z hofmannské pozůstalosti. Rozbor a komentář sbírky epicedií pro Ferdinanda Hofmana.* Seminární práce FF UK.

Tento velmi krátký úryvek básně od Floriána Humberga z Humberku obrazně a poeticky opěvuje v několika málo verších lásku k hudbě. Mezi řádky je možno vyčíst hluboký a zároveň kladný vztah Ferdinanda Hofmanna k hudbě. V inventáři pozůstalosti¹¹⁵ na zámku v Janovicích je kromě soupisu šperků, oblečení také doložena zmínka o hudebních nástrojích, které nejsou blíže bohužel identifikované.

Do českého prostředí se pozvolna šířily myšlenky humanistického vzdělance Baldassara Castigliona, jenž je autorem proslulého díla *Dvořan*, ve kterém doporučoval jako ideální způsob trávení volného času pro příkladného šlechtice poslech hudby či hru na hudební nástroje, ale také četbu a malování. Mezi takové šlechtice, kteří se mohli pochlubit stálou šlechtickou kapelou na zámku byli Rožmberkové, ale také peckovský pán Kryštof Harant z Polžic a Bezdrůžic.¹¹⁶ Šlechtické kapely se staly jedny z charakteristických znaků renesančních velmožů v českých zemích. Ferdinand Hofmann patřil mezi tyto příkladné šlechtice, kteří svůj volný čas trávili četbou i hudbou. I když není nikde písemně doloženo, že by na zámku v Janovicích měl svou vlastní šlechtickou kapelu, je nanejvýš jisté, že se hudbou zabýval a pravděpodobně i hrál na nějaký hudební nástroj.

¹¹⁵ Moravský zemský archiv Brno, fond Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov, kart. č. 649, Inv. č. 2923, sign.89/f.

¹¹⁶ Koldinská, M.: *Každodennost renesančního aristokrata*. Praha 2004, s. 82-84.

3.5 Vynikající renesanční hospodář se zaměřením na železářské podnikání

Severomoravské železářství v předbělohorském období dosáhlo svého vrcholu za Ferdinanda Hofmanna z Grünbüchlu a jeho potomků. Na základě rodinných zkušeností s železářským podnikáním a se spoluprací s největšími štýrskými odborníky, se povedlo štýrskému šlechtickému rodu přeměnit janovické panství ve zlatý důl. Severomoravské železářství se právem mohlo rovnat nejvyspělejším železářským oblastem ve Štýrsku a Korutanech.

Oblast severní Moravy, do které spadají hankštejnské stříbrné doly, znal Ferdinand Hofmann velmi dobře již z doby svého mládí prostřednictvím svého otce Hanse, který byl v polovině 16. století jedním ze zdejších kverků.¹¹⁷

V roce 1555 se podařilo získat janovicko-rabštejnské panství s bohatými hankštejnskými stříbrnými doly do zástavní držby „na dva životy“ Šimonu Ederovi ze Šťávnice. Avšak fortuna byla k Šimonovi velmi krutá, z nového panství se dlouho netěšil, neboť v následujícím roce ho dostihla smrt. Zástava podle práva přešla na jeho syna Víta. Ten panství držel až do své smrti 21. května 1572. Bohužel smrt Víta znamenala pro potomky Ederů ze Šťávnice vypršení zástavní lhůty na janovicko-rabštejnské panství. Toho si byli vědomi všichni šlechtici, kteří usilovali o získání panství do své správy. Jedním ze zájemců a nejslibnějším kandidátem byl také Zdeněk Kavka z Říčán, který měl na své straně jednoho z nejpřednějších českých šlechticů Viléma z Rožmberka. Ale ani tahle mocná politická podpora Viléma ke Kavkovi mu nezajistila zástavní držení panství. Vítův syn Vavřinec Eder ze Šťávnice odhodlaně a usilovně bojoval za zástavní právo nad panstvím. Platil dále císaři smlouvenou zástavní sumu 8000 zlatých a to byl pravděpodobně hlavní důvod, proč mu císař Maxmilián II. zástavu ponechal a nepřiklonil se na stranu Zdeňka Kavky z Říčán. I když nadále Vavřinec spravoval panství, císař mu již nevystavil nový zástavní revers.¹¹⁸

Když Ferdinand Hofmann v roce 1580 přijal funkci prezidenta dvorské komory, jeho hlavním úkolem bylo zmapovat situaci královských statků v českých

¹¹⁷ Spurný, F.: *Severomoravské železářství do Bílé hory*. Šumperk 1972, s. 32.

¹¹⁸ Spurný, F.: *Severomoravské železářství před Bílou horou a jeho vztah ke Štýrsku*. Šumperk, 1970. Habilitační práce, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, s. 138.

zemích, které v té době byly spíše zástavní povahy. Můžeme tedy předpokládat, že Ferdinand Hofmann znal situaci janovicko-rabštejnského panství ze spisů české a dvorské komory, ke kterým měl velmi snadný přístup. Byl si velice dobře vědom velkého zájmu o toto panství ze strany českých i moravských šlechticů. Jedním ze silných kandidátů byl i Fridrich ze Žerotína, který již v roce 1573 žádal císaře Maxmiliána o prodej zástavního janovicko-rabštejnského panství. Na nátlak šlechticů usilujících o panství nechal císař Rudolf II. v listopadu 1582 provést nový odhad panství. Lze tedy předpokládat, že Vavřinec Eder si byl velmi dobře vědom, že zástavu již déle neudrží a to obzvláště když se stal novým zájemcem o panství, které už v té době bylo proslulé hlavně díky důlnímu podnikání, císařův oblíbenec a vlivný prezident dvorské komory Ferdinand Hofmann z Grünbüchlu. Bylo jen otázkou času, kdy Ferdinand získá dané panství, poněvadž už od roku 1578 mu říkalo pane sousední sovinecké panství, které bylo bohaté na železnou rudu a stříbro. Vavřinec si velice dobře uvědomoval danou situaci a duchapřítomně toho využil ve svůj prospěch. Prodal všechn svůj vlastní majetek na panství Ferdinandu Hofmannovi 13. června 1583.¹¹⁹ Avšak prodej se uskutečnil dříve než císařští komisaři provedli celkový odhad panství. O rok později 26. června 1584 císař Rudolf II. potvrzuje prodej¹²⁰ panství Ferdinandovi, které měl předtím v zástavě Vavřinec Eder ze Štávnic. Jednalo se o pustý hrad Rabštejn a rabštejnské panství nebo-li janovické, pustý hrad Strolek, město Rýmařov a panství rýmařovské a nakonec městečko Hankštejn¹²¹ a ves Janovice.

Ferdinandův logický druhý krok směřoval k dědičné držbě panství. To byl právě ten okamžik, kdy se jasně ukázalo, jak velmi oblíbený byl Ferdinand Hofmann u císaře Rudolfa II. Všechny připomínky předložené dvorskou komorou císař odsunul stranou. I přes nesouhlas dvorské komory mu císař Rudolf II. udělil za jeho věrné služby povolení k dědičné držbě rabštejnsko-janovického panství za celkovou kupní sumu 31 858 zlatých v drobných stříbrných tolarech. O dva roky později mu císař Rudolf II. povolil zápis do zemských desek.¹²²

Samotná kupní smlouva byla sepsaná až o rok později 26. června 1584,¹²³ ve které se již uvádí, že Ferdinand Hofmann vyplatil celou kupní sumu. To jen blíže

¹¹⁹ Spurný, F.: *Severomoravské železářství před Bílou horou a jeho vztah ke Štýrsku*. Šumperk, 1970. Habilitační práce, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, s. 140.

¹²⁰ Národní archiv, fond Morava - Moravské spisy české kanceláře a české komory, sign. 2947.

¹²¹ Byla to stará hornická osada. Dnes je přejmenovaná na Skály (okres Bruntál).

¹²² Spurný, F.: *Dějiny Rýmařovska*, díl III., Ostrava 1961, s. 6-7.

¹²³ Tamtéž. s. 7-8.

vykresluje obraz bohatství Ferdinanda Hofmanna, který dokázal za necelý rok vyplatit poměrně velikou sumu na danou dobu. Za necelé dva roky později dokonce zakoupil další velké panství v severních Čechách, které bylo také finančně dosti nákladné. Majitel Jiří Mehl ze Střelic¹²⁴ (1515–1589) prodal v roce 1586 své grabštejnské panství¹²⁵ i s hradem Ferdinandovi Hofmannovi. Na sklonku svého života nechal Ferdinand Hofmann grabštejnské panství přepsat na svou manželku Elišku, která se po jeho smrti potřetí provdala za svobodného pána Jana z Černhauzu.¹²⁶

Janovické období ukázalo Ferdinanda Hofmanna jako vynikajícího renesančního hospodáře a reorganizátora hospodaření, který dokázal spolupracovat jak s městem tak i s poddanými. Jeho příchodem započalo období rozkvětu janovického panství, které se do dějin zapsalo jako jedno z nejvýnosnějších a nejmodernějších oblastí severní Moravy.

Ferdinand si byl velmi dobře vědom důlního bohatství a potenciálu severní Moravy. Panství, které se mu dostalo do rukou, bylo však vlivem ledabylého hospodaření dřívějších zástavních majitelů dost zanedbané. Ederové ze Šťavnice se orientovali pouze na těžbu drahých kovů. Ferdinand Hofmann byl velmi prozíravý a opatrný. Nepropadl myšlence rychlého zbohatnutí na těžbě drahých kovů jako předešlí majitelé, kteří podlehli touze rychlého zbohatnutí. Ferdinand Hofmann nechtěl všechn svůj majetek jen tak utopit v dolech. Rozhodl se rezignovat na dolování stříbra v hankštejnských dolech. Dnes se jen můžeme domnívat, co ho k tomu opravdu vedlo. Možná ho ovlivnily nepříliš dobré zkušenosti jeho bratra Hanse Friedricha, který se pokoušel těžít drahé kovy v okolí Rottenmannu. Jeho hlavní pozornost se obrátila k dolování a především ke zpracování železné rudy. A právě železářskému podnikání záměrně přizpůsobil celou hospodářskou strukturu janovického panství, tak aby byla co nejefektivnější a nejvýnosnější.¹²⁷

Jako velmi zkušený hospodář začal postupně reorganizovat panství, které přetvářel k obrazu svému. Ferdinand Hofmann i jeho potomci se neomezovali při odbytů výrobků jen na vnitřní trh vlastního a sousedního panství, ale také se snažili

¹²⁴ Působil ve funkci zemského rady a místokancléře. Stal se přítelem Ferdinanda Hofmanna.

¹²⁵ K panství patřil Hrádek nad Nisou, Machnín, Andělská Hora, Panenská Hůrka, Loučná, Donín, Nová Ves, Dolní Sedlo, Chotyně, Jítrava, Dubnice, Zdislava, Bílý Kostel nad Nisou, Václavce, Chrastava, Oldřichov na Hranicích.

¹²⁶ *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 3, Severní Čechy. Praha 1984, s. 125–126.

¹²⁷ Spurný, F.: *Severomoravské železářství a Štýrsko*. In: *Severní Morava: vlastivědný sborník*. sv. 18, Šumperk 1969, s. 28–32.

orientovat na městské trhy v Šumperku, Uničově, Zábřehu a na vzdálenější města jako byla Olomouc, Litovel, Meziříčí či Nový Jičín.

Sílící protireformace ve Štýrsku podporovaná arciknížetem Ferdinandem přinutila mnohé štýrské protestanty, aby si hledali nový domov. Část štýrských náboženských emigrantů se uchýlila na přelomu 16. a 17. století pod ochranná křídla Ferdinanda Hofmanna, který byl hluboce oddán Lutherovu učení, je vítal s otevřenou náručí. Na pohostinné janovické panství se uchýlili převážně vynikající odborníci pocházející ze Štýrska a Rakouska. Jedním z nich byl Vilém Hübmann, který přijel na janovický zámek 28. května 1601. Zastával funkci císařského lesmistra v Hallstattu. Vypracoval rozsáhlou vizitaci janovických lesů podle štýrských a rakouských lesních instrukcí.¹²⁸ Na janovické panství zamířil také jeden z nejvýznamnějších montanistů 16. století Hans Steinberger, který zároveň patřil k nejdůvěrnějším rádcům Ferdinanda Hofmanna. S Ferdinandem ho pojilo nejen pouto přátelství, ale i láska ke knihám. Steinberger dlouho na janovickém panství nepůsobil. Byl císařem poslán na Slovensko, avšak Ferdinandovi ponechal ve službě svého vlastního žáka a spolupracovníka Izáka Pfländera z Losbergu, jenž byl stejného náboženského přesvědčení jako Ferdinand, to byl také jeden z důvodů, proč se nestal správcem měděných dolů v okolí Banské Bystrice. Předtím než Isák Pfländer přišel na janovické panství, zastával funkci správce v Ischlu v Horních Rakousích. Ale tlak protireformace ho nutil, aby s rodinou opustili alpské země a uchýlili se do nábožensky klidnějšího prostředí.¹²⁹ Stal se Hofmannovým rádcem, konzultantem a hejtmanem janovického panství. Ferdinand Hofmann měl vždy štěstěnu na své straně, pokud se jednalo o volbu svých spolupracovníků a rádců.

Za pomoci těchto vynikajících odborníků se Ferdinandovi podařilo provést celkovou reorganizaci hospodářské struktury celého panství, jejíž výsledkem byla naprostá prosperita a rozkvět panství v době předbělohorské. Už nikdy v dějinách severomoravská oblast nedosáhla takového vrcholu jako za doby a působení Hofmannského rodu.

Lesy se staly základním kamenem pro úspěšné železářské podnikání. Hofmannové si toho byli velmi dobře vědomi, proto intenzivně pečovali, chránili a zvelebovali lesní hospodářství. Přesně stanovený lesní řád zajistil efektivní využívání

¹²⁸ Spurný, F.: *Severomoravské železářství do Bílé hory*. Šumperk 1972, s. 34-36.

¹²⁹ Spurný, F.: *Severomoravské železářství před Bílou horou a jeho vztah ke Štýrsku*. Šumperk, 1970. Habilitační práce, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, s. 143.

lesů. Železářská výroba úzce souvisela s janovickým lesním hospodářstvím, které se orientovalo hlavně na výrobu dřevěného uhlí. Ferdinand Hofmann měl v plánu rozšířit zdejší železářskou výrobu. Tím by se i logicky zvedla spotřeba dřeva na nové velké hutě a hamry.¹³⁰ Právě dřevěné uhlí bylo základní surovinou pro provoz hamrů a hutí. Pracovníci v hamrech a hutích byli podobně jako ve Štýrsku námezdními silami, nejednalo se o robotní práci, jak tomu bylo ve všech ostatních okolních oblastech. Jejich odměna závisela na jejich výkonu. Za nekvalitní či neprovedenou práci byli dotyční pracovníci trestáni odebráním nebo snížením mzdy.¹³¹

Tyto cílevědomé hospodářské reformy dokázaly ze zapadlé jesenické oblasti vybudovat horské panství, které se stalo jedním z nejvýnosnějších na severní Moravě. Hofmannové za necelých 40 let dokázali svůj majetek přeměnit ve skutečný zlatý důl.

¹³⁰ Název hamr se používá jak pro budovu, tak i kovací stroj. Hamry se stavěly v blízkosti hutí, kde se zpracovávalo vyrobené železo.

¹³¹ Spurný, F.: *Severomoravské železářství a Štýrsko*. In: *Severní Morava: vlastivědný sborník*. sv. 18, Šumperk 1969, s. 28–32.

3.6 Uctění památky Ferdinanda Hofmanna z Grünbüchlu

*„Aprilis dena atra dies dūm luxit abortu
Idprobat, & nobis tristia fata vehit.
FERDNANDUS cadit illustis flos sanguinis HOFMAN
HOFMAN Caesarei gloria rara fori.
Austriaci juris servantissimus, & qua
Natus erat, dudum gloria prima domus.
Plagite pullatae Musae, pullatus Apollo
Dulcisonae rumpat fila canora lyrae.“¹³²*

*„Desátý dubnový den nám od východu svítání nese,
Bolestný osud a žal zároveň přivází s ním.
FERDINAND zemřel, ten vybraný květ krve HOFMANNŮ,
HOFMANN,
jako málokdo z lidí proslavil císařský dvůr.
Muž tolik dbalý práv rakouské země, své vlasti,
kde kdysi narozen byl ke slávě pro domov svůj.
Zaplačte smutečně oděné Múzy i Apollo smutný,
umlč svou lyru ať ztichne sladké zvonění strun.“¹³³*

Na rok 1608 lze právem nahlížet na dobu, kdy postupně upadá vláda císaře Rudolfa II. v habsburských zemích. Libeňská mírová smlouva je tomu patřičným dokladem. Římský císař Rudolf II. ji uzavřel se svým mladším bratrem, arcivévodou Matyášem Habsburským, který táhl se svým vojskem na Prahu. Mírové jednání probíhalo nedaleko Prahy na libeňském zámečku. Císař svěřil Matyášovi vládu nad Moravou, Uhrami a Horními a Dolními Rakousy. Smlouva byla uzavřena 25. června 1608 na libeňském renesančním zámečku, který patřil Elišce Hofmannové z Grünbüchlu,¹³⁴ manželce Ferdinanda Hofmanna. Toho postupného pádu císaře Rudolfa II. se již propuštěný prezident dvorské komory Ferdinand Hofmann nedožil.

¹³² Úryvek básně od Floriána Humberga z Humberku ze sbírky „*Ferdinando Hofmanno, libero baroni de Grunpichl et Strechav in Gravenstein et Janovic, supremo et haereditario curiae magistro ducatus Styriae, supremo item et haereditario mareschalo archiducatus Austriae, impp. Ferdinandi et Rudolphi II. consiliario [...], Pragae Typis Pauli Sessii, Anno M. DC. VII.*“.

¹³³ Přeložila Kopáčková, M.: *Ferdinand Hofman z Grünbüchlu a jeho knihovna. Rozbor dvou inventářů knih z hofmanské pozůstalosti. Rozbor a komentář sbírky epicedií pro Ferdinanda Hofmana*. Seminární práce FF UK.

¹³⁴ V roce 1595 zakoupila tvrz od Jiřího Bryknara a jeho bratra Albrechta a nechala celý objekt přestavět na renesanční zámek.

Na svém janovickém zámku vydechl Ferdinand Hofmann naposledy 10. dubna 1607. Dožil se úctyhodných 67 let.¹³⁵

U císařského dvora nebyl Ferdinand Hofmann z Grünbüchlu a Střechova známý jen jako státník nebo jen jako vynikající diplomat, ale proslavil se také v literárních a uměleckých kruzích. Proslul převážně jako velmi vzdělaný muž s tolerantními názory.¹³⁶ Zapsal se do dějiny nejen jako humanistický vzdělanec, ale i jako kulturní mecenáš své doby. Právem ho lze označovat za jednoho z největších bibliofilů a sběratelů rudolfínské éry.

Přátelé a blízcí zesnulého Ferdinanda Hofmanna uctili jeho památku příležitostným tiskem sborníčku, který obsahuje převážně krátké latinské humanistické básně. Sbíрка byla vydaná v Praze u německého tiskaře Pavla Sessia¹³⁷ v roce 1607. Sessiova tiskárna v té době k jedné z největších. Dokladem tohoto tvrzení jsou vydané tisky, kterých je evidováno přes 590. Tiskař Sessius vydával především tisky pro potřeby univerzity, ale i drobnější a příležitostné věci.¹³⁸ Sbíрка epicedií je nyní uložena v Moravské zemské knihovně v Brně.¹³⁹ Do této básnické sbírky přispěli: Florián Humberg z Humberka, Kašpar Cvitanich z Kupišince, Mistr Jan Kampanus Vodňanský, Mistr Štěpán Prunerus, Gabriel Svěchina z Paumberka, Jan Hippus Vodňanský, Pavel Stránský ze Zap, Martin Kalida Jaroměřický a Ludvík Vobicius Vodňanský.

V zemích Koruny české zaznamenává latinsky psaná příležitostná poezie největší rozkvět během 16. století. V období pozdního humanismu patřila k nejoblíbenějším žánrům epithalamia¹⁴⁰ a epicedia nebo-li básně věnované

¹³⁵ Janáček, J.: *Rudolf II. a jeho doba*. Praha 1987, s. 427.

¹³⁶ Evans, Robert John Weston: *Rudolf II. a jeho svět: myšlení a kultura ve střední Evropě 1576-1612*. Praha 1997, s. 187-188.

¹³⁷ *Ferdinando Hofmanno, libero baroni de Grunpichl et Strechav in Gravenstein et Janovic, supremo et haereditario curiae magistro ducatus Styriae, supremo item et haereditario mareschalo archiducatus Austriae, impp. Ferdinandi et Rudolphi II. consiliario, anno 1540 decima die mensis Octobris in lucem edito tertioque post die imp. Ferdinandi manibus e sacris baptismi undis levato servitiisque regiis destinato et primum pincernae anno aetatis suae 18, inde domi forisque pacis et belli tempore consiliario consultissimo, demum camerae aulicae praesidi per annos 28 ad usque vitae exitum meritissimo, viro virtutis et fidei antiquae, ...marito et patri vidua et liberi maerentes p. Obiit placide Pragae Boh. 10. Aprilis anno 1607. Pragae typis Pauli Sessii*. Hejnic, Josef – Hrdina, Karel – Martínek, Jan – Truhlář, Antonín: *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*. 2, Č-J. Praha 1966, s. 328.

¹³⁸ Pokorná, A.: Akademický knihtiskař Pavel Sessius. In: Sborník k 80. narozeninám Mirjam Bohatcové. Praha 1999. s. 272-278.

¹³⁹ Moravská zemská knihovna v Brně, sign. 229096.

¹⁴⁰ Básně jsou psané vždy v první osobě. Výklad o prožitém životě je vložen do úst zemřelého. Více o dané problematice v článku Martínek, Jan: *Drobné literární útvary za humanismu*. In: Zprávy jednoty klasických filologů. 1965. s. 10-25.

zemřelým či pozůstalým. Oba tyto žánry patří do široké rozmanité skupiny básnických projevů psaných k různým významným událostem lidského života, k nimž bezpochyby patřilo jak narození, sňatek tak i úmrtí. Tyto jednotlivé básně byly souhrnně označovány jako příležitostná poezie.¹⁴¹ Epicedia jsou často adresovaná nej přednějším mužům společnosti, jak panovníkovi tak i šlechticům či vysoce postaveným úředníkům. Tato příležitostná kondolenční poezie má čtenáře na první pohled ohromit. V básních jsou právě z těchto důvodů zmiňované osobní vlastnosti a přednosti, které mají být hlavním zdrojem jeho chvály. Smrt šlechtice přímo směřovala k nutnosti opěvovat jeho šlechtický rod, jehož původ a vážnost si mohl získat svoji starobylostí.¹⁴² Důraz byl také kladen na bohatství a úřady, které během svého života zastával, nikoli však na fyzickou krásu, která nehrála v jeho kariéře žádnou roli. Důležité byly jen schopnosti a vlastnosti. Smuteční poezie nezapomíná ani na potomky zesnulého, které je možno v básních také opěvovat a oslavovat je jako pokračovatele šlechtického rodu.

Základní linii smuteční sbírky vydanou na uctění památky zesnulého Ferdinanda Hofmanna tvoří dvě hlavní delší básně, které jsou doplněny několika krátkými básněmi. Některé básně obsahují chronostichon.¹⁴³ Autorem úvodních několika veršů ve sbírce je Florián Humberg z Humberka, který podle dobových zvyklostí popisuje Hofmannův erb. Krátká úvodní báseň „*ARMA GENTILIA HOFMANNORUM*“ popisuje jednotlivé motivy obsažené v rodovém erbů Ferdinanda Hofmanna. V záhlaví básně je vyobrazen znak Ferdinanda Hofmanna s nápisem: „FERDINAND HOFMAN FREYHERR HERR AVF GREVENSTEIN“. Autor použil pouze predikát z Hofmannova českého panství. V celé sbírce básní není uveden přídomek „von Grünbüchel und Strechau“. Přímé písemné svědectví se nedochovalo, ale lze předpokládat, že Florián Humberg z Humberka znal osobně Ferdinanda Hofmanna. Humberg, rodák z Děčic, se v Praze dostal do přízně Václava Trosta z Tiefentalu, ale především získal důvěru a podporu u sekretáře české komory Jiřího Funka z Olivertu. Právě jeho zásluhou se stal Florián Humberg

¹⁴¹ Kolářová, J.: *K žánru epithalamia v latinské humanistické poezii*. In: Česká literatura: časopis pro literární vědu. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2007. s. 25-40

¹⁴² Haye, T.: *Diskussionsbericht zum Arbeitsbereich Epicedium/Epitaphium*. In: *Leichenpredigten als Quelle historischer Wissenschaften*. Band 4. Stuttgart 2004. s. 269-272.

¹⁴³ Užívá se také označení eiteostichon. Chronostich je verš, který obsahuje skrytý časový údaj, jenž je vyjádřen římskými číslicemi. Často se váže k události, o níž se ve verši mluví.

z Humberka koncipistou České komory¹⁴⁴ a tehdy byl pravděpodobně na krátkou dobu podřízený Ferdinandu Hofmannovi jako prezidentu dvorské komory, který působil v úřadu až do roku 1600. Florián Humberg je zároveň autorem hlavní lyricko-epické básně, která obsahuje téměř 200 veršů a nejvíce vypovídá o osobě a životě Ferdinanda Hofmanna. Právě tato báseň dokazuje, že se básník nesnažil jen o umělecký dojem, ale i o vyjádření náklonnosti, vděčnosti, kterou vnímal a cítil ke svému ochránci jak je také uvedeno v jeho básni.

Sed quid ego haec alios moneo me me illa dolore

Sentire, & fletu Parca jacere jubet.

Heu cito FERDINANDE tuum surrepte clientem

Deseris, heu longum vivere digne jaces.

Heu cito tam caro spoliator per fata patrono,

*Heu, heu praesidium quam mihi grande cadit.*¹⁴⁵

Proč stále jen ostatním radím, vždyť přece i mne osud krutý

donutil pocítit bolest, s pláčem se vrhám na zem.

Běda, jak rychle mě opouštíš, chráněnce, FERDINANDE

ze světa vzatý, ty, který děle jsi byl hoden žít.

Ach běda, jak náhle osud mi uloupil ochránce mého,

*běda, ach běda mi, přišel vniveč můj ochranný štít.*¹⁴⁶

Báseň se skládá z několika samostatných částí. Každá část je oddělena dvouverším, které se různě. Dané dílo je také po grafické stránce velmi zajímavé. Po stranách textu jsou vytištěné marginální poznámky, které zdůrazňují a vyzdvihují významné události Ferdinandova života.

Úvod básně se zaměřuje nejprve na krutý osud člověka, kterému je všechno podřízeno a následně se objevují nevyhnutelné fráze o přicházející smrti, která vše ukončuje. Následuje charakteristika zesnulého Ferdinanda. Autor uvádí jeho rakouský původ, zmiňuje se také v několika verších o jeho velké lásce ke knihám a k hudbě. Autor neopomněl přiblížit rodinné příslušníky. Zmiňuje se jak o otci, tak o

¹⁴⁴ Hejnic, J. – Hrdina, K. – Martínek, J. – Truhlář, A.: *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*. 2, Č-J. Praha 1966, s. 370.

¹⁴⁵ Úryvek básně od Floriána Humberga z Humberku ze sbírky „*Ferdinando Hofmanno, libero baroni de Grunpichl et Strechav in Gravenstein et Janovic, supremo et haereditario curiae magistro ducatus Styriae, supremo item et haereditario mareschalo archiducatus Austriae, impp. Ferdinandi et Rudolphi II. consiliario* [...]”, *Pragae Typis Pauli Sessii, Anno M. DC. VII.*“

¹⁴⁶ Přeložila Kopáčková, M.: *Ferdinand Hofman z Grünbichlu a jeho knihovna. Rozbor dvou inventářů knih z hofmanské pozůstalosti. Rozbor a komentář sbírky epicedií pro Ferdinanda Hofmana*. Seminární práce FF UK.

Ferdinandových bratrech Adamovi a Hansu Friedrichovi. Následuje rozsáhlá pasáž, která popisuje fiktivní pohřební průvod. Básník do čela průvodu zařadil příbuzné a reprezentanty nejvýznamnější šlechtických rodů v zemi. Celý průvod uzavírá jeho druhá manželka Eliška Hofmannová, purkraběnka z Donína.

V této rozsáhlé části básně jsou uvedeny velmi důležité informace k upřesnění genealogie české větve Hofmannů. Eliška přivedla na svět Ferdinandovi pouze jednu jedinou dceru, o které prameny mlčí. Ostatní potomci, které autor záměrně zmiňuje - Ondřej, Potenciana, Anna a Alžběta - jsou z prvního manželství.

Předposlední pasáž mapuje život Ferdinanda Hofmanna od jeho narození s přesně uvedeným datem, až po jeho poslední výdech. Florián Humberg ve svých verších popisuje jeho celoživotní kariéru. Vyjmenovává jednotlivé úřady, které zastával. Dokonce se uvádí důležitá informaci, že již v osmnácti letech získal úřad královského číšníka. Na závěr básně autor přibližuje vztah a pouto k zemřelému. V básni Florián Humberg přímo Ferdinanda nazývá svým ochráncem a sebe jeho chráněncem. Závěr je věnován běžným lichotkám a oslavným frázím.

Nejnámější a nejvýznamnější osobností, která přispěla svou uměleckou tvorbou do smuteční sbírky, nebyl nikdo jiný než přední český humanista Mistr Jan Kampanus Vodňanský, který byl v době vydání smuteční sbírky děkanem Karlovy univerzity. Poté působil ve funkci prorektora a rektora univerzity. Campanus si získal svou rozsáhlou literární činností a vybroušeným stylem přední místo mezi českými latinskými básníky 17. století.¹⁴⁷ Nedochovaly se nám žádné písemné zmínky, že by Ferdinand Hofmann byl nějakým způsobem propojen s Karlovou univerzitou. Nelze ani písemně doložit možnost, že by Ferdinand finančně podporoval univerzitu. Proč se tedy Mistr Kampanus účastnil tohoto projektu? Odpověď lze snadno najít přímo v jeho básni, kterou se obrací k jedinému synu zesnulého Ondřejovi. Příspěvek jednoznačně popisuje naději na budoucí finanční podporu univerzity od jediného dědice velkého Hofmannovského majetku. Danou teorii potvrzuje i skutečnost, že většina autorů jednotlivých básní, která svou uměleckou tvorbou podpořila vznik této smuteční příležitostné sbírky, působila v univerzitním okruhu nebo byla přátelsky či příbuzensky spojená s Mistrem Janem Kampanem Vodňanským.

Jediný autor, který alespoň zdánlivě souvisí s Ferdinandem Hofmannem je Gabriel Svěchina z Paumberka. Synovec stejnojmenného strýce preceptora Gabriela

¹⁴⁷ Hejnic, J. – Hrdina, K. – Martínek, J. – Truhlář, A.: *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě. I, A-C*. Praha 1966, s. 254-256.

Svěchina z Paumberka, který učil bratry Hofmanny s Petrem Vokem z Rožmberka na zámecké škole v Krumlově v letech 1547–1551. Gabriela Svěchina z Paumberka mladší psal jak náboženské tak i příležitostné latinské básně. Byl mistrem svobodných umění. Mezi léty 1605-1606 působil ve funkci rektora na škole ve Vodňanech. Poté řídil školu u sv. Jiljí na Starém Městě pražském. V roce 1608 se stal královehradeckým měšťanem. Byl zvolen do funkce druhého a poté i prvního radního písaře v Hradci Králové.¹⁴⁸ Ve své básni, kterou věnoval Ferdinandovi Hofmannovi, opěvuje a vyzdvihuje jeho celoživotní kariéru. Zmiňuje především úřad maršálka rakouských zemích.

Pavel Stránský ze Zap je jedním z dalších přispěvatelů básní. V době vydání básnické sbírky je čerstvým bakalářem. Svou kariéru začal jako správce školy sv. Jindřicha. Známy je také jako autor spisu o českém státě.¹⁴⁹ Ve sbírce uvedl velmi krátkou báseň, která obecně pojednává o přicházející smrti.

Mistr Štěpán Prunerus již v roce 1607 působil jako profesor na Karlově univerzitě. O rok později mu kolínská rada nabídla úřad tamního městského písaře. Jako odpůrce protireformačních snah byl v roce 1623 zproštěn úřadu městského písaře.¹⁵⁰ Jeho báseň, kterou věnoval do sbírky, poukazuje na pomíjivý a krátký život. Odvolává se na frázi ve smyslu raději čestně zemřít než špatně žít.

Jan Hippus Vodňanský Od roku 1605 začal studovat na artistické fakultě pražské akademie. O dva roky později získal bakalářský titul. V roce 1608 působil jako rektor na domažlické školy.¹⁵¹ Ve sbírce uvedl krátkou báseň v podobě náhrobního nápisu. Celý text se zaměřuje na zemřelého a jeho cestu k Bohu.

Další autor krátké básně je Ludvík Vobicius Vodňanský, příbuzný Jana Hippia a Jana Campana Vodňanského. V roce vydání smuteční sbírky získal titul bakalář. Působil jako správce školy v Poličce a pak ve Vysokém Mýtě.¹⁵² Ve své krátké básni rozmlouvá se smrtí.

¹⁴⁸ Hejnic, J. – Hrdina, K. – Martínek, J. – Truhlář, A.: *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě. 1, A-C*. Praha 1966, s. 249-250.

¹⁴⁹ *Ottův slovník naučný*, 24. díl, Praha 1906, s. 195-196.

¹⁵⁰ Hejnic, J. – Hrdina, K. – Martínek, J. – Truhlář, A.: *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě. 4, N-Ř*. Praha 1973, s. 265.

¹⁵¹ Čížková, M.: *Život a kariéra novoměstského měšťana a exulanta Jana Hippia Vodňanského*. In: *Víra nebo vlast? Exil v českých dějinách raného novověku*. Ústí nad Labem 2001, s. 283-290.

¹⁵² Hejnic, J. – Hrdina, K. – Martínek, J. – Truhlář, A.: *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě. 5, S-Ž*. Praha 1982, s. 516.

Martin Kalida Jaroměřický působil v roce 1607 jako správce žatecké školy. O rok později se stal správcem školy u sv. Klimenta na Novém Městě pražském.¹⁵³ Do sbírky věnoval delší báseň, která oslovuje všechny truchlící nad Ferdinandovou smrtí.

Posledním přispěvatelem do sbírky je blíže neznámý autor Kašpar Cvitanich z Kupišince. Jeho báseň o dvanácti verších nese název *In tumulum eiusdem*. Je napsaná ve formě náhrobního kamene. Text básně je ukončen podpisem *Caspar Cuitanich de Kupisinicz P. L. C. (Poeta laureatus Caesaris)*.

Podle obsahu jednotlivých básní od humanistických vzdělavců, lze předpokládat, že neměli kromě Floriána Humberga z Humberka bližší vztah k osobě Ferdinanda Hofmanna z Grünbüchlu. Sbíрка ho oslavuje především jako významnou politickou osobnost, která měla své pevné místo na dvoře Rudolfa II. Zároveň ho všichni autoři opěvují jako představitele slavného štýrského rodu, který byl věrný a loajální Habsburskému domu. Bohužel pouze letmo je ve sbírce zmíněn jeho vřelý a hluboký vztah ke knihám a hudbě. Z obsahu jednotlivých básní, lze tedy usuzovat, že Ferdinand Hofmann nebyl významným finančním podporovatelem těchto literárních tvůrců. Kdyby tomu opravdu tak bylo, jistě by se o jeho štědré podpoře a jeho dobré vůli básníci v dané sbírce zmínili a opěvovali by ho.

¹⁵³ *Tamtéž*. 3, K-M. Praha 1969, s. 11.

4. Stručný nástin osudu moravských Hofmannů po smrti Ferdinanda Hofmanna z Grünbüchlu

V pražském sídle Petra Voka z Rožmberka se 21. 10. 1603 konala svatba Ondřeje Hofmanna (cca 1570–1617) s Johanou Apolenou svobodnou paní z Kolovrat, dcerou Volfa Novohradského.¹⁵⁴ Po smrti svého otce Ferdinanda 10. dubna 1607 zdědil všechny jeho statky i s rodovou knihovnou. Ondřej se stal pokračovatelem moravské větve Hofmannů. Na rozdíl od svého otce byl Ondřej oproštěn od všech dvorských a jiných funkcí. Sídli se svou paní Johanou Apolenou na janovickém zámku.¹⁵⁵ Jeho životním cílem bylo dokončit rozsáhlou hospodářskou reorganizaci janovického panství, kterou již započal a už nedokončil jeho otec. Cílevědomé hospodářské reformy na janovickém panství přeměnily dříve zaostalé území ve vyspělou horskou oblast. Zajišťoval svým poddaným neobvyklé úlevy, byl sepsán nový urbář, většina robotních povinností byla nahrazena námezdní prací. Uskutečnil rozsáhlejší kolonizaci panství, díky které vznikly dvě nové vesnice: Žďárský Potok a Nová Ves.¹⁵⁶ V důsledku všech těchto změn se janovické panství stalo jedním z nejvýnosnějších panství na Moravě na počátku 17. století.

Ondřej nejspíš neměl pevné zdraví, jak uvádí Václav Březan v Rožmberské kronice, když Ondřej navštívil Petra Voka v roce 1608: „*Pan Hofman, stonav na podágru, několik dní, potom zas k Moravě odjel 28. novembris.*“¹⁵⁷ Ondřej Hofmann se bohužel nedožil vysokého věku. Naposledy vydechl v roce 1617 na zámku v Janovicích u Rýmařova. Dědicem ustanovil svého jediného nezletilého syna Wolfganga Ferdinanda (1607-1641), kterému bylo v době otcovi smrti teprve deset let. Wolfgangovým hlavním poručníkem a správcem majetku se stala nevlastní Ondřejova sestra Anna, manželka účastníka stavovského povstání a přesvědčeného evangelíka Viléma Friedricha ze Žerotína na Starém Jičíně a Mořicích. Při výchově mladého Wolfganga také dohlíželi Jan starší Kobylka z Kobylího a na Sovinci, Jan starší Malaška z Rejdychu, Bohuslav Pergera a Jan Zachariáš Futstaller z Fubstallu.

¹⁵⁴ Březan Václav: *Životy posledních Rožmberků. II. Život Petra Voka z Rožmberka*. Praha 1985, s. 568.

¹⁵⁵ D'Elvert, Ch.: *Die Freiherren Hofmann Von Grünbüchel und Strechau*. In: Notizen-Blatt der historisch-statistischen Section der k.k. Mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde, č. 12, Brno 1883. s. 95-98.

¹⁵⁶ Spurný, František: *Severomoravské železářství a Štýrsko*. In: Severní Morava: vlastivědný sborník. Sv. 18, Šumperk 1969, s. 28–32.

¹⁵⁷ Březan Václav: *Životy posledních Rožmberků. II. Život Petra Voka z Rožmberka*. Praha 1985, s. 598.

Všichni poručníci byli v horlivý luteráni. Pomáhali a dohlíželi na Wolfgangovo vzdělání a na pravé náboženské přesvědčení podle augsburského vyznání.¹⁵⁸

Mladý Wolfgang byl pravděpodobně vychováván u své tety Anny na Starém Jičíně. Podle písemných záznamů se Wolfgang jako horlivý a bojovný luterán neúčastnil stavovského povstání, jelikož v té době se nacházel v na studijních cestách v cizině. To je hlavní důvod, proč se Hofmannové neobjevují v seznamech rebelů, kteří se podíleli na stavovském povstání. Od roku 1622 postupně vykupoval zkonfiskovaný majetek tety Anny. Podařilo se mu získat zpět panství Starý Jičín. K janovickému panství přikoupil ještě statek Dolní Dlouhá Loučka. V roce 1628 Wolfgang uzavřel smlouvu¹⁵⁹ s Kateřinou Barborou svobodnou paní z Gilleissu. O deset let později musel jako horlivý luterán se svou manželkou opustit zemi. Uchýlili se na její statek v Polsku, kde zanedlouho v roce 1641 Wolfgang zemřel.¹⁶⁰

Posledním mužským členem janovické linie Hofmannského rodu se stal Wolfgangův syn Wolfgang Friedrich (1631-1664). Byl nucen s rodiči opustit v roce 1638 zemi. V exilu byl žil několik let. Situace se vyřešila až v roce 1655, když se Wolfgang Friedrich s manželkou Marií Magdalenou hraběnkou z Losensteinu nechali slavnostně pokřtít v Římě. Jako katolík se mohl vrátit zpět na Moravu a ujmout se tak rodových statků, které mu odkázal jeho otec.¹⁶¹ První kroky vedly nejprve ke zvelebení svého sídla v Janovicích. Celý renesanční zámek nechal přestavět do nového barokního stylu.¹⁶² V roce 1664 Wolfgang Friedrich se svou ženou Marií Magdalenou odjeli do lázeňského městečka Landek,¹⁶³ kde se následně nakazili a oba podleli epidemii neštovic.¹⁶⁴

Smrtí Wolfganga Friedricha vymírá rod Hofmannů po meči. Dědičkami Hofmannského majetku se staly jejich dvě nezletilé dcery Juana Xaverie a Marie Alžběta. O jejich budoucí výchovu a poručnictví usilovala jejich babička Kateřina Barbara Hofmannová, poslední nesmlouvavá protestantka, s vrchním poručníkem Ferdinandem knížetem z Dietrichštejna (1636-1698). V roce 1667 se Kateřině

¹⁵⁸ Spurný František: *Dějiny Rýmařovska*, díl III., Ostrava 1961, s. 9.

¹⁵⁹ Moravský zemský archiv Brno, fond Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov, kart. č. 649, Inv. č. 2918, sign.89/a.

¹⁶⁰ Bosl, s. 73-76.

¹⁶¹ *Biografický slovník Slezska a severní Moravy*. Sešit 2. Ostrava 1998, s. 49.

¹⁶² Plaček, Miroslav: *Hrady a zámky na Moravě a ve Slezsku*. Praha 1996, s. 178.

¹⁶³ Dnes lázeňské městečko Ládek-Zdrój patří k Polsku.

¹⁶⁴ Naschenweng, H. P.: *Burg Strechau*. In: *Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark*. Sonderband 24. Liezen 1997, s. 41.

Barboře podařilo přesvědčit císaře Leopolda I., aby se mohla ujmout výchovy sirotků. Avšak osud ji nepřál, zanedlouho na to umírá ve Vratislavi.¹⁶⁵ Ferdinandovi knížeti z Dietrichštejna byly následně svěřeny do poručnického opatrování obě univerzální dědičky po Wolfgangu Friedrichovi. Obě mladé šlechtičny byly vychovávány v přísném duchu katolické víry.¹⁶⁶ Z toho důvodu lze předpokládat, že dcerám Wolfganga Friedricha rodová převážně protestantská knihovna nepřirostla k srdci. Tato skutečnost se také následně projevila při následném dělení rodinného dědictví 1678–1679. Obě šlechtičny přenechaly svému poručníkovi Ferdinandu knížeti z Dietrichštejna za svědomitou správu jejich majetku rodovou hofmannskou knihovnu, která bývala vždy součástí janovického panství. Ferdinand kníže z Dietrichštejna tak mohl nahradit svou původní knihovnu, kterou mu odvezli při švédské okupaci.¹⁶⁷

Ferdinand kníže z Dietrichštejna využil svého velkého vlivu a provdal mladou aristokratku Janu Xaverii za svého blízkého příbuzného hraběte Siegfrieda z Dietrichštejna a její sestru Marii Alžbětu za dalšího člena rodu Dietrichštejnů za hraběte Filipa Zikmunda z Dietrichštejna. Všechny majetek Hofmannů postupně přešel dědičně do rodu Dietrichštejnů.¹⁶⁸

¹⁶⁵ Dokoupil, Vladislav: *Soupis rukopisů mikulovské dietrichsteinské knihovny*. Praha 1958, s. 17.

¹⁶⁶ Berger, K.: *Geschichte der Stadt Römerstadt*. Brünn 1909, s. 93-94.

¹⁶⁷ Dokoupil, Vladislav: *Soupis rukopisů mikulovské dietrichsteinské knihovny*. Praha 1958, s. 15.

¹⁶⁸ D'Elvert, Ch.: *Die Freiherren Hofmann Von Grünbüchel und Strechau*. In: *Notizen-Blatt der historisch-statistischen Section der k.k. Mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde*, č. 12, Brno 1883. s. 95-98.

5. Rodová hofmannská knihovna

Doba předbělohorská je obdobím velkých změn v oblasti umění, kultury, ve vzdělání a v rozvoji školství, které jsou spojeny především s novým myšlenkovým hnutím, které v 16. století zasáhlo téměř celou Evropu, jenž je známé pod pojmem renesance. Další velkou změnou, která měla dalekosáhlý dopad na společnost a dotýká se i námi sledovaného tématu, je vynález knihtisku. Do té doby tvořily knihovny pouze rukopisy, jejichž pořízení bylo dosti finančně i časově nákladné, proto také šlechtické knihovny měly ve svých počátcích jen pouhých několik desítek titulů. S nástupem knihtisku začíná rukopis povolna vytlačovat tištěná kniha.¹⁶⁹ Dalším fenoménem, který ovlivnil dobové knihovnictví byl nástup reformace. Reformace totiž požadovala neomezené studium Písma a tradice a zároveň podpořila rozvoj nového školství.¹⁷⁰

Renesanční knihtisk umožnil rychlé a kapacitní rozšíření tištěné knihy po celé Evropě. Právě tyto nové změny byly hlavním důvodem, proč se v raném novověku tak rychle rozvíjely knihovny. Tento nový trend se postupně projevil ve všech typech tehdejších knihoven, ať už se jednalo o univerzitní, městskou, aristokratickou či klášterní. Od poloviny 16. století lze již mluvit o rozsáhlých šlechtických dvorských knihovnách, které byly budované bohatými aristokraty a vznikaly především ve Francii, Itálii a v německé říši.¹⁷¹ Právě aristokracie měla dostatečné finanční prostředky, aby si tuto nákladnou libůstku mohla dovolit a realizovat.

Miloslav Flodr nazývá české šlechtické knihovny v předbělohorském období „*knihovnami průměrného čtenáře*“ a to především na základě jejich rozsahu, který byl nesrovnatelně menší jak u šlechtických knihoven výše zmíněných zemí.¹⁷² Výzkum těchto zámeckých knihoven je velice ztížen nedostatkem písemných pramenů, neboť ve většině případů nejsou dochovány ani jejich katalogy, ale často

¹⁶⁹ Kneidl, P.: *Z historie evropské knihy: po stopách knih, knihtisku a knihoven*. Praha 1989, s. 71-72.

¹⁷⁰ K dané problematice více Schade, H. von: *Der Einfluss der Reformation auf die Entwicklung des evangelischen Bibliothekswesens*. In: Beiträge zur Geschichte des Buchwesens im konfessionellen Zeitalter. Wiesbaden 1985, s. 189 – 212. nebo Kramm, H.: *Deutsche Bibliotheken unter dem Einfluß von Humanismus und Reformation*, Wiesbaden 1968, s. 146-148.

¹⁷¹ Veselá-Prudková, L.: *Knihy na dvoře Rožmberků*. Praha 2005, s. 23-27.

¹⁷² Flodr, M.: *Die griechische und römische Literatur in tschechischen Bibliotheken im Mittelalter und Renaissance*. Brno, 1966, s. 88.

ani jejich inventáře. Dokladem jejich existence jsou mnohdy jen torzovitě rozptýlené jednotlivé svazky, což platí především pro knihovny nižší šlechty.¹⁷³

Rodová knihovna Hofmannů z Grünbüchlu patřila ve své době mezi největší pokladnice vzdělanosti 16. století. Tato velice vzácná a na svou dobu velmi rozsáhlá knihovna má své počátky již za Friedricha Hofmanna z Grünbüchlu. Jeho mladší bratr Ferdinand si podstatnou část této rodinné knihovny převezl sebou ze Štýrska na své janovické panství na Moravě a po celý svůj život ji horlivě rozšiřoval a obohacoval. Můžeme říci, že Ferdinand Hofmann byl nejúspěšnějším sběratelem a obdivovatelem knih z celého rodu Hofmannů.

Miroslav Trantírek se ve své velmi podrobné studii o dějinách mikulovské zámecké knihovny¹⁷⁴ jen letmo zmiňuje o prvním vypracovaném katalogu Ferdinanda Hofmanna z Grünbüchlu z roku 1579, který by měl být uložený podle této studie v mikulovské zámecké knihovně.¹⁷⁵ Bohužel tento velmi důležitý katalog, který by odhalil temná místa v dějinách Ferdinandovi knihovny a zároveň by umožnil přiblížit počátky vzniku tohoto kulturního skvostu, se mi nepodařilo v daném fondu dohledat. Nejsou o něm v dnešní době žádné bližší informace. Nelze ho ani dohledat na základě odkazu, který uvádí Miroslav Trantírek ve své studii. Bohužel sám Trantírek s tímto starým katalogem dále nepracuje a více ho nerozebírá, což je velmi zážející k unikátnosti a důležitosti tohoto pramene, protože žádní další autoři, kteří se zabývají tímto tématem, se o tomto katalogu nezmiňují. Tento fakt, mě vede k pochybnostem o existenci tohoto katalogu a domnívám se, že ani sám Trantírek s ním nepracoval. Mohu se jen domnívat, že kdyby měl tento pramen opravdu v ruce, určitě by z něj výtěžil spoustu důležitých informací, které by byly zásadní pro počátek Hofmannské knihovny.

Jediný dostupný katalog, který mapuje a přibližuje rodovou knihovnu Hofmannů a je zároveň k dispozici pro výzkum, vznikl až po roce 1656 a je uložen v Moravské zemské knihovně v Brně.¹⁷⁶

První písemné zmínky o knihách jsou až z doby Wolfa Hofmanna – vnuka Ferdinanda Hofmanna, které se nacházejí v inventáři jeho pozůstalosti¹⁷⁷ z roku 1640

¹⁷³ Bůžek, V.: *Literární mecenát nižší šlechty v předbělohorských Čechách*. In: Husitství - reformace - renesance: Sborník k 60. narozeninám F. Šmahela. Praha 1994. s. 831-843.

¹⁷⁴ Trantírek, M.: *Dějiny mikulovské zámecké knihovny: část 1-2*. Mikulov 1963, s. 14.

¹⁷⁵ Dnes je mikulovská dietrichsteinská knihovna uložena v Moravské zemské knihovně v Brně.

¹⁷⁶ „*Catalogus Bibliothecae Hoffmannianae*“ uložený pod sign. Mk-0000.048.

¹⁷⁷ Moravský zemský archiv Brno, fond G 140 Rodinný archiv Ditrichštejnů, kart. č. 649, Inv. č. 2919, sign.89/b.

a 1642. Avšak záznamy jsou velmi strohé a nelze z nich určit konkrétní knihy. V inventáři se pouze dočteme, že v dámském pokoji v Janovicích jsou „*voliche bücher, der Gnl. Frauen gehörig befinden*“¹⁷⁸ a také „*in einer Cammer in einem Gewölb unterschiedliche Bücher in 10 Sassen*“.¹⁷⁹ Dále se uvádí „*in der alten Küchen befindet sich eine Bibliotheca von unterschiedlichen büchern in drey truhen*“.¹⁸⁰ O knihách je také drobná zmínka v pozůstalosti „*auf dem Burgk Rabenstein*“: „*in das Seel heren Zimmer ladeinische Bücher 13 Stück, 11 etwas kleinere*“¹⁸¹. V inventáři se mluví i o domu v Olomouci, který pařil Hofmannům a ve kterém byly v roce 1642 nalezeny „*schöne bücher in einem Gewölb*“.¹⁸²

Rodová knihovna zůstala v uceleném a neporušeném stavu i přes nestálé dlouhé období třicetileté války, což se nedá říct o dalších šlechtických knihovnách, pro které se stala třicetiletá válka osudnou. Po smrti Wolfa Hofmanna zdědil celý hofmannský majetek s rodovou knihovnou poslední mužský člen rodu – Wolfgang Friedrich. Rodová knihovna pro svůj obrovský rozsah musela být uložena na několika místech. Prameny nás odkazují na janovickou a rabštejnskou část zámecké knihovny. Část knih se nacházela také v hofmannském domě v Olomouci.

Další písemná zmínka o knihách se nachází v inventáři pozůstalosti svobodného pána Wolfganga Friedricha Hofmanna¹⁸³ z roku 1665. Inventář obsahuje číslovaný seznam movitostí, které se nacházejí v olomouckém domě Hofmannů. Už v prvním záznamu je uvedeno: „*in 19 Wasern und 3 Casten von brethern zusammen geschlangene allerley bücher*“.¹⁸⁴ Následující druhý záznam také velmi stroze vypovídá o uložení jednotlivých knih: „*Mehr in 2 lasten in einem Frauver Kleidt undt ein anderen Casten auch unterschidl. Bücher*“.¹⁸⁵ Ve třetím písemném záznamu je uvedeno pouze „*Allerhandt bücher*“.¹⁸⁶ Další existenci knih nalezneme v tomto soupisu movitých věcí Hofmannů ještě pod číslem 16: „*in H. Dr. Grüners behausung zu Wien in einem gewölb bücher in folio und zwey in octavo*“.¹⁸⁷

¹⁷⁸ Tamtéž. 6fol.v.

¹⁷⁹ Tamtéž. 7fol.r.

¹⁸⁰ Tamtéž. 7fol.v.

¹⁸¹ Tamtéž. 9fol.v.

¹⁸² Tamtéž. 11fol.v.

¹⁸³ Moravský zemský archiv Brno, fond G 140 Rodinný archiv Ditrichštejnů, kart. č. 649, Inv. č. 2922, sign.89/e.

¹⁸⁴ Tamtéž. 11fol.v.

¹⁸⁵ Moravský zemský archiv Brno, fond G 140 Rodinný archiv Ditrichštejnů, kart. č. 649, Inv. č. 2922, sign.89/e, 11fol.v.

¹⁸⁶ Tamtéž. 11fol.v.

¹⁸⁷ Tamtéž 12folr.

Dalším velmi důležitým pramenem pro poznání dějin knihovny Hofmannů je opět inventář pozůstalosti¹⁸⁸ tentokrát svobodné paní Kateřiny Barbory Hofmannové na panství Janovice, Dolní Dlouhá Loučka a v domech v Olomouci a ve Vratislavi včetně pozůstalosti jejího syna svobodného pána Wolfganga Friedricha Hofmanna z roku 1667 a 1668. V tomto inventáři se nachází především dva soupisy knih. Nalezneme zde také velmi zajímavou poznámku, že se v hofmannském domě v Olomouci nachází v truhle přibližně polovina kacířských knih: „*in einem weissen verschag ungefehr in die helfte mehrer. Theils Kätzerische bücher*“.¹⁸⁹ První soupis¹⁹⁰ eviduje jak šperky a oděv v dámských pokojích na zámku v Janovicích, tak i velmi krátký soupis knih. Mezi nimi jsou pouze dvě datované Lutherovy Bible. První je vydaná ve Wittenbergu v roce 1607 a druhá byla vytištěná ve Frankfurtu roku 1582. Ostatní tituly jsou zaznamenány jen ve zkrácené podobě. Druhý soupis knih nám podává základní informace o přesném uložení knih: „*befundliche Bücher in Einer weisen truhen*“.¹⁹¹ Na pěti stranách se nachází seznam s 92 tituly.¹⁹² Jednotlivé záznamy knih jsou opět zapsány ve zkrácené formě, bez datace, autora či místa tisku.

V roce 1664 po smrti Wolfganga Friedricha, posledního mužského člena rodu, se knihovna s hofmannským majetkem přesunula na jeho dvě nezletilé dcery Janu Xaverii a Marii Alžbětu. Wolfgang Friedrich ustanovil jejich poručníky horlivého katolíka Ferdinanda knížete z Dietrichštejna a Jindřicha z Žerotína.¹⁹³ Ferdinand z Dietrichštejna již od počátku poručnictví nad hofmannským majetkem měl obrovský zájem o tuto velkolepou knihovnu, který ji chtěl získat do svého vlastnictví, aby tak mohl nahradit svou původní knihovnu, která padla v roce 1645 do rukou švédským vojskům pod velením generála Torstensonova a byla poté rozptýlená ve Švédsku, v Římě a v Paříži.¹⁹⁴ Z těchto důvodů nechal Ferdinand kníže z Dietrichštejna mezi léty 1665 a 1667 provést inventuru celého hofmannského majetku včetně dvou částí hofmannské knihovny.¹⁹⁵

¹⁸⁸ Moravský zemský archiv Brno, fond G 140 Rodinný archiv Ditrichštejnů, kart. č. 649, Inv. č. 2923, sign. 89/f.

¹⁸⁹ Tamtéž. 46fol.r.

¹⁹⁰ Tamtéž. 28fol.v-29fol.r.

¹⁹¹ Tamtéž. 41fol.r.

¹⁹² Tamtéž. 41fol.r-43fol.r.

¹⁹³ Moravský zemský archiv Brno, fond G 140 Rodinný archiv Ditrichštejnů, kart. č. 384-385, inv. č. 1654, sign. 763b.

¹⁹⁴ Antonín, L.: *Zámecké knihovny v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Jižní Morava*. In: Čtenář, r. 45, č. 11, Praha 1993, s. 388-389.

¹⁹⁵ Dokoupil, V.: *Soupis rukopisů mikulovské dietrichsteinské knihovny*. Praha 1958, s. 17.

Miroslav Trantírek ve zmíněné studii uvádí, že se rodová knihovna v té době nacházela ve dvou hofmannských domech a to v Brně a v Olomouci. Vychází ze dvou pozůstalostních inventářů, které mapují stav uložení v jednotlivých domech. Dané knihy byly uloženy jak v bednách a truhlicích, tak i ve skříních a sudech nebo jen tak ve volném prostoru. Trantírek přiblížil stav uložení v brněnském domě:

„V brněnském hofmannském domě byly knihy v r. 1665 uloženy ve 13 velkých bednách a 6 čtyřvěderních a 1 desetivěderním sudu, 1 almaře, 1 velké skříní a dalších několik set jich bylo uloženo volně.“¹⁹⁶

Při snaze podrobného rozboru příslušného brněnského inventáře vyšlo najevo, že tento pozůstalostní inventář, na který Trantírek ve své studii přímo odkazuje, není možné v dnešní době v archivu již dohledat. Na rozdíl od údajného katalogu z roku 1579 tentokrát věřím, že ho jistě držel v ruce. Tento velmi důležitý pramen, který by osvětlil temná místa v dějinách hofmannské knihovny, bohužel již není dochovaný. Podrobný rozbor tohoto inventáře by jistě podal aspoň základní představu o uložení a rozsahu této velkolepé sbírky. Dochoval se pouze olomoucký inventář¹⁹⁷ z 26. července 1667, který odkazuje na 95 nekatolických knih Kateřiny Hofmannové z Grünbüchlu,¹⁹⁸ které byly uloženy na hofmannském panství.

Ferdinand kníže z Dietrichštejna se velice snažil, aby inventura celého hofmannského majetku byla co nejdříve. Teprve poté mohl celý majetek převzít do své správy a disponovat s ním. Poté Hofmannskou knihovnu zasáhl stejný osud, jenž byl typický pro téměř všechny moravské knižní sbírky.¹⁹⁹ Jakmile byla sbírka pod správou katolického poručníka, musela být knihovna na císařský pokyn očištěna od nekatolických knih. Hofmannova knihovna obsahovala původně téměř tisícovku děl reformačních autorů. Proto nemohla uniknout pozornosti jezuitského řádu. Brněnští jezuité se nejprve zaměřili na brněnskou část hofmannské knihovny, která podle jejich mínění obsahovala 58 nekatolických knih, které bylo nutno zabavit.²⁰⁰

První Ferdinandův krok směřoval k přesunutí olomoucké části hofmannské knihovny do Brna, aby tím celou knižní sbírku sjednotil. Kompletní převoz knih se uskutečnil teprve až v říjnu 1668. Pro uspořádání a katalogizaci brněnské části

¹⁹⁶ Trantírek, M.: *Dějiny mikulovské zámecké knihovny: část 1-2*. Mikulov 1963, s. 15.

¹⁹⁷ Moravský zemský archiv Brno, fond B 11 Acta finita, kart. č. 305, inv. č. 1534, sign. 117/II.

¹⁹⁸ Po smrti Kateřiny Barbory Hofmannové získal Ferdinand Dietrichštejn její soukromou knihovnu ve Vratislavi, která obsahovala vzácná reformační díla. Už v roce 1668 byla odvezena do Vídně a uložena v dietrichštejnské knihovně.

¹⁹⁹ Více o problematice Hrubý, F.: *Knihovny na moravských zámcích ve století 16. a 17.* In: *Bibliofil. Časopis pro pěknou knihu a její úpravu*. R. 9, Uherské Hradiště 1932, s. 107-116.

²⁰⁰ Trantírek, M.: *Dějiny mikulovské zámecké knihovny: část 1-2*. Mikulov 1963, s. 16.

knihovny si Ferdinand z Dietrichštejna vybral velmi vzdělaného zemského moravského fyzika a lékaře Matyáše Františka Hertodta. Brněnští jezuité poté zaměřili svou pozornost také na olomouckou část hofmannské knihovny, která nebyla očištěna od nepatřičných knih. Zabavené „kacířské“ knihy z rodové knihovny Hofmannů, byly odebrány a následně uloženy v Brně. Po zrušení jezuitského řádu v roce 1773 se tyto knihy přesunuly z Brna do nynější Vědecké knihovny v Olomouci.²⁰¹ Trantírek ve své studii přímo uvádí: „*Celkový počet zabavených knih z hofmannské knihovny se udává číslem 842, jenž je doloženo jejich přímým zkoumáním v olomoucké studijní knihovně, kde nakonec po zrušení jezuitského řádu zakončily své dlouhé putování.*“²⁰² Odkazuje se na Josefa Matzuru,²⁰³ který ve svém článku uvádí také počet 842 svazků, avšak již neuvádí, kde k danému číslu přišel. Po podrobném výzkumu vyšlo najevo, že se ve Vědecké knihovně v Olomouci nachází pouze 212 svazků.

Katalog olomoucké části knihovny měl původně opět vypracovat Matyáš Hertodt, avšak kvůli jeho velké zaneprázdněnosti přenechal Ferdinand Dietrichštejn tuto práci tribunálnímu kancelistovi M. F. Schrottovi, který byl zároveň také správcem hofmannského domu v Brně.²⁰⁴

Mezi léty 1668–1678 vznikl nový katalog *Catalogus Bibliothecae Hoffmannianae*,²⁰⁵ který obsahoval jak část brněnské, tak i olomoucké hofmannské knihovny. Na konečné podobě tohoto katalogu se podíleli Schrott i Hertodt společně.²⁰⁶

Tento vypracovaný katalog v podstatě zachytil takřka původní velikost hofmannské knihovny a zároveň i stav, ve kterém byla knihovna převzatá Dietrichštejnem a do jisté míry podává jasnější obraz o obsahu této velkolepé knihovny. Skládá se z 147 foliových listů a lze u něj předpokládat, že ho nepsala ani Schrottova, ani Hertodtova ruka. Neboť z jednotlivých záznamů vyplývá, že písař nebyl dostatečně všeobecně vzdělán, protože se tu objevují chyby jak věcné a to především ve jménech, tak i v cizojazyčných názvech. Celkově katalog obsahuje

²⁰¹ Matzura, J.: *Zu einer Geschichte der Nikolsburger Schlossbibliothek*. In: Zeitschrift des Vereines für Geschichte Mährens und Schlesiens. Heft 4, Brünn 1924, s. 13-28.

²⁰² Trantírek, M.: *Dějiny mikulovské zámecké knihovny: část 1-2*. Mikulov 1963, s. 17.

²⁰³ Matzura, J.: *Zu einer Geschichte der Nikolsburger Schlossbibliothek*. In: Zeitschrift des Vereines für Geschichte Mährens und Schlesiens. Heft 4, Brünn 1924, s.19.

²⁰⁴ Trantírek, M.: *Dějiny mikulovské zámecké knihovny: část 1-2*. Mikulov 1963, s. 17.

²⁰⁵ Moravská zemská knihovna v Brně, sign. Mk-0000.048.

²⁰⁶ Moravský zemský archiv Brno, fond F 18 Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov, kart. č. 1516, inv. č. 8400, sign. 219/I.

4398 čísel, které evidují jméno autora a název díla. V některých případech se objevuje i rok vydání či tisku. Nejmladší kniha v katalogu pochází z roku 1656. Pro přesnější představu o rozsahu této knihovny je nutno k tomuto číslu připočítat ještě svazky, které neprošly jezuitskou cenzurou. Je však obtížné přiblížit se ke konečnému číslu, protože není přesně jisté, kolik svazků bylo jezuiti zabaveno. Pokud budeme předpokládat, že zabavených knih bylo jen 212, tak přibližně knihovna mohla obsahovat kolem 4 500 svazků. Jestli se však ztotožníme s druhou variantou a to s číslem 842, které je do jisté míry velmi nejisté, tak knihovna mohla čítat kolem 5240 děl.²⁰⁷ Bohužel přesný počet svazků, které se nacházely v rodové knihovně Hofmannů, se již nedají zjistit ani dohledat.

Katalog hofmannské knihovny sestavený od Schrotta a Hertodta byl uspořádán oborově celkem do 27 oddělení, v nichž byly tisky a rukopisy uspořádány podle formátů knih. S jeho pomocí lze určit tématické zaměření jednotlivých částí této knihovny. Největší a nejrozsáhlejší bylo oddělení světských dějin, které obsahovalo kolem 740 čísel v katalogu. Knihovna vlastnila téměř veškerou historickou literaturu, která se objevila do 16. století. Zastoupeni byli jak řečtí a římstí tak i středověcí a humanističtí historikové, nalezneme zda díla psaná latinsky, německy, česky, francouzsky, italsky či španělsky. Součástí toho oddělení byly také cestopisy po Číně, Japonsku, Západní Indii a Peru, rovněž i díla zaměřená na mořeplavbu, stejně jako české a německé kroniky. Další části knihovny se zaměřovaly na politická, právnícká či gramatická díla, zastoupena byla i oddělení řečníků a kazatelů, básníků a biblí. Svě místo v knihovně měly i díla lékařská, vojenská, stavební či astronomická.²⁰⁸ Knihovna se stala dokladem všech duchovních a kulturních proudů 16. a 17. století, ale zároveň byla dokladem vytrvalé a horlivé sběratelské činnosti Hofmannů.

Pro Ferdinanda Dietrichštejna byl zásadní rok 1678, kdy došlo k definitivnímu dělení hofmannského dědictví. Obě dědičky darovaly Ferdinandovi jako svému poručníkovi celou rodovou knihovnu.²⁰⁹ Knihovna byla umístěná na deset let do brněnského dietrichštejnského paláce. Teprve až v roce 1688 byla hofmannská knihovna konečně převezena z Brna do nových prostorů v mikulovské

²⁰⁷ Trantírek, M.: *Dějiny mikulovské zámecké knihovny: část 1-2*. Mikulov 1963, s. 19.

²⁰⁸ O tomto katalogu, jeho členění a struktuře více Trantírek, M.: *Dějiny mikulovské zámecké knihovny: část 1-2*. Mikulov 1963, s.18-21.

²⁰⁹ Matzura, J.: *Zu einer Geschichte der Nikolsburger Schlossbibliothek*. In: *Zeitschrift des Vereines für Geschichte Mährens und Schlesiens*. Heft 4, Brünn 1924, s. 13-28.

zámecké knihovně. Nová zámecká knihovna byla obohacena tedy o 4398 svazků z hofmannské knihovny. Sloučily se v ní naráz knihy z Vídně, pravděpodobně mezi nimi byla i knihovna Kateřiny Barbory Hofmannové z Vratislavi, s knihovnou z Hranic a s rodovou knihovnou Hofmannů.²¹⁰ Proto je dnes velmi složité zjistit, které svazky patřily do původní Hofmannské knihovny.

V majetku Dietrichštejnů hofmannská knihovna zůstala až do třicátých let dvacátého století. Do té doby byla dietrichštejnská knihovna²¹¹ obohacena několika menšími knižními sbírkami, ale i většími soubory jako byla knihovna proskovská či knihovna mikulovského probošta Vincence Weintrista. Mikulovská zámecká knihovna se stala největší a nejslavnější knihovnou v zemích Koruny české.²¹²

Osud zámecké knihovny v Mikulově se naplnil ve 20. letech dvacátého století, kdy došlo k zrušení fideikomisů²¹³ zákonem z roku 1924. Dietrichštejní využili této příležitosti a v roce 1933 poskytli svou rodovou mikulovskou knihovnu do dražby. Nejcennější část mikulovské knihovny, ke které patřila také hofmannská knihovna, byla rozprodána v dražbách zejména ve švýcarském Lucernu a ve Vídni. K prodeji bylo nabídnuto 756 vybraných rukopisů, prvotisků a starých tisků.²¹⁴ Československý stát odkoupil tehdy 117 rukopisů a 208 svazků prvotisků, které byly nejprve uloženy do Moravského zemského archivu v Brně a poté v roce 1944 byly předány do dnešní Moravské zemské knihovny v Brně.²¹⁵ Neprodaná část knihovny byla postupně sloučena s několika samostatnými celky – s knihovnou Weintridtovou, Halaškovou, Alexandra Dietrichštejna a domácí příruční knihovnou, která obsahovala převážně beletrii 19. století.²¹⁶ Část mikulovské zámecké knihovny se po

²¹⁰ Trantírek, M.: *Dějiny mikulovské zámecké knihovny: část 1-2*. Mikulov 1963, s. 18.

²¹¹ Více k dějinám dietrichštejnské knihovny Bretholz, B.: *Die fürstlich Dietrichsteinsche Bibliothek in Nikolsburg und ihr neuer Katalog*. In: *Zeitschrift des Vereines für Geschichte Mährens und Schlesiens*. Heft 1-4, Brünn 1903, s. 384-386.

²¹² Dokoupil, V.: *Soupis rukopisů mikulovské dietrichsteinské knihovny*. Praha 1958, s. 17.

²¹³ Nezczitelný majetek, který vlastník zajišťuje pro rod a dědickou posloupnost. Takový majetek nebyl předmětem dědění a bylo tím zamezeno jeho drobení či zcizení.

²¹⁴ Přesné údaje o prodeji podávají aukční katalogy firmy H. Gilhofer & H. Ranschburg. *Versteigerungs – Katalog No. XI. Bibliothek Fürst Dietrichstein Schloss Nikolsburg*. Versteigerung in Luzern 21. u. 22. November 1933. *Auktion XIII. Bibliothek Alex. Fürst Dietrichstein Schloss Nikolsburg*. ČSR 2. Teil. Versteigerung in Luzern den 25. u. 26. Juni 1934. *Auktion XLI. Österreich und die Nachfolgestaaten*. Wertvolle Bücher u. Handschriften aus d. Bibliothek Alex. Fürst Dietrichstein Nikolsburg. Versteigerung (in Wien) 27. Februar – 1. März 1934.

²¹⁵ Petr, S.: *Soupis rukopisů zámecké knihovny v Mikulově*. In: *Sborník Národního muzea*. Řada C, sv. XXXIX-IL, č. 1-4, Praha 1997, s. 29-77.

²¹⁶ Antonín, L.: *Dietrichsteinská knihovna na zámku Mikulov*. In: *Sborník Národního muzea*. Řada C, sv. XXXIX-IL, č. 1-4, Praha 1997, s. 1-28.

dražbě objevila v soukromých sbírkách. Také Knihovna Národního muzea v Praze se pyšní několika rukopisy z této mimořádné knihovny.²¹⁷

Paradoxně právě tato dražba mikulovské velkolepé sbírky a její postupný rozprodej zapříčinily, že se českým i zahraničním badatelům připomněla zapomenutá knihovna Ferdinanda Hofmanna z Grünbüchlu. V dnešní době lze ve fondu zámecké knihovny Mikulov, který je uložený v Knihovně Národního muzea nalézt 94 rukopisů a prvotisků. Podle ex libris či supralibros je lze jednoznačně přiřadit do knihovny Ferdinanda Hofmanna z Grünbüchlu.²¹⁸ Další torzo této úchvatné hofmannské knihovny se nachází v Moravské zemské knihovně v Brně, které důkladně zpracoval ve své studii Vladislav Dokoupil.²¹⁹ Přibližně 11 000 svazků knih dietrichsteinské knihovny, které byly ušetřeny dražby z let 1933 a 1934, jsou v dnešní době pod správou Regionálního muzea v Mikulově.²²⁰ V olomoucké studijní knihovně²²¹ objevil moravský historiograf Antonín Boček sbírku cenzurovaných knih z dietrichsteinské – původně hofmannské knihovny.²²² Toto torzo hofmannské knihovny obsahuje celkem 212²²³ svazků z toho tři rukopisy, které byly zabaveny brněnskými jezuiti. Tato olomoucká sbírka naštěstí nepodlehla dražbě z let 1933 a 1934. Otázkou zůstává, co se stalo se zbylými 631 svazky? Podle pracovníků Vědecké knihovny v Olomouci je nemožné a nepravděpodobné, aby tak velké množství svazků bylo neobjeveno či ukryto v depozitářích knihovny. Naskytují se tedy dvě možné vysvětlení. Pro svou unikátnost a historickou hodnotu se mohly dostat do rukou soukromých sběratelů nebo číslo 842, které uvádí Trantírek je nesprávné a nepodložené.

Na základě této velmi pohnuté historie hofmannské knihovny a v důsledku neustálého rozšiřování a obohacování knihovny, jak ze strany Hofmannů, tak ze

²¹⁷ Petr, S.: *Soupis rukopisů zámecké knihovny v Mikulově*. In: Sborník Národního muzea. Řada C, sv. XXXIX-IL, č. 1-4, Praha 1997, s. 29-77.

²¹⁸ Mašek, P. – Wiendlová, Z.: *Soupis knih z knihovny Ferdinanda Hoffmana z Grünbüchlu ve fondu zámecké knihovny Mikulov*. In: Sborník Národního muzea. Řada C, sv. XXXIX-IL, č. 1-4, Praha 1997, s. 78-110.

²¹⁹ Podrobnější přehled knih patřící do hofmannské knihovny ve studii Dokoupil, V.: *Soupis rukopisů mikulovské dietrichsteinské knihovny*. Praha 1958

²²⁰ Dostupné z [www. http://www.rmm.cz/index.html](http://www.rmm.cz/index.html) [30.4. 2012]

²²¹ Dnes Vědecká knihovna v Olomouci.

²²² Trantírek, M.: *Dějiny mikulovské zámecké knihovny: část 1-2*. Mikulov 1963, s. 19.

²²³ Šest svazků s hofmannským ex libris přišlo do knihovny až druhotně (přírůstková čísla z roku 1953 a 1964), to také dokazují vysoká signaturní čísla. Jednotlivé exempláře jednoznačně pocházejí z knihovny velehradských jezuitů (hřbet knih je přetřen bílým nátěrem). Glonek, J. – Krušínský, R.: *Jazyk a řeč knižních vazeb z hlediska majitele. Sbírká Ferdinanda Hoffmana z Grünbüchlu ve Vědecké knihovně v Olomouci*. In: K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven. Opera romanica 11. České Budějovice 2009, s. 485.

strany Dietrichsteinů je naprosto nemožné pokusit se zrekonstruovat původní hofmannskou knihovnu. Kvůli svému velkému rozsahu byla tato impozantní sbírka umístěná v mnoha prostorách, jak také uvádí jednotlivé prameny. Po osudové dražbě z let 1933 a 1934 byly jednotlivé části této majestátní knihovny umístěny v mnoha soukromých sbírkách a fondech po celé Evropě. Z těchto zásadních důvodů je v podstatě nemožné ji znovu zrekonstruovat.

6. Formální zhodnocení olomouckého torza hofmannské knihovny

6.1 Rukopisy

Torzo hofmannské knihovny uložené ve Vědecké knihovně v Olomouci obsahuje celkem 212 svazků, jak již bylo zmíněno v úvodu. Danou sbírku lze rozdělit na 209 starých tisků a 3 rukopisy. Nejstarší rukopis lze časově zařadit do období první poloviny 15. století (XV. 1). Jedná se o dílo „*Ioannis Wyclif Dialogus sive Speculum ecclesiae militantis*“.²²⁴ Vzhledem ke skutečnosti, že některé textové jednoty jsou psané kromě latiny také v českém jazyce, je místo vzniku pro rukopis území Čech. Danou skutečnost nám potvrzuje také explicit, ve kterém se nachází přímo odkaz na Prahu. Celý rukopisný kodex je zdoben pouze verzálkami z červeného inkoustu.

Druhý rukopis lze již přibližně datovat mezi roky 1552 a 1553. Autorem rukopisu „*Loci communes - Heubartikel Christlicher Lere*“²²⁵ je reformační teolog a humanista Philipp Melanchthon. Jedná se o jeho třetí přepracované dílo, které se stalo předlohou pro tištěnou knihu, která vyšla v tištěné podobě ve Wittenbergu u Veita Creutzera roku 1553 pod titulem „*Heubartikel Christlicher Lere im latin genandt Loci Theologici. Etwa von Doctore Justo Jona in Deutsche sprach gebracht jetzund aber im M.D.LIII. jar von Philipoo Melanthon widerumb durchsehen*“.²²⁶

Poslední rukopis, který se nachází v torzu knihovny spadá časově přibližně do druhé poloviny 16. století (XVI. 2). Místo vzniku rukopisu lze přiřadit s největší pravděpodobností do oblasti střední Evropy. Autor rukopisu je neznámý. Dílo nese název „*Geschichte des Reichstags-Interim*“²²⁷. Kompletně celý text je psán v německém jazyce.

²²⁴ VKOL, sign. M I 34

²²⁵ VKOL, sign. M III 18

²²⁶ Dostupné z www. https://opacplus.bib-bvb.de/TouchPoint_touchpoint/start.do?Query=1120%3D%22%5C%22VD16+M+3677%5C%22%22&Language=De&SearchProfile=Altbestand [30.4. 2012]

²²⁷ VKOL, sign. M III 18

6.2 Staré tisky

Jádro celého torza knihovny tvoří staré tisky, které se obsahově vztahují k protestantismu, reformaci, historii a různým přepracovaným verzím biblí. Nejčastěji se objevují reformační autoři jako je David Chytraeus²²⁸, Martin Luther²²⁹ či Philipp Melanchthon.²³⁰

Nejstarší tištěná kniha v torzu knihovny je dílo „*IOANNIS REVCHLIN PHORcenris ll. in septem psalmos poenitentiales hebraicos interpretatio*“²³¹ vydané Thomasem Anshelmem v Tübingenu roku 1512. Pokud se zaměříme na nejmladší tištěnou knihu celé sbírky, zjistíme, že tisky nepřekročily rok 1611. Tato informace je pro nás velmi důležitá, protože zakladatel této velkolepé knihovny Ferdinand Hofmann zemřel v již roce 1607. Z toho jednoznačně vyplývá, že ve sběratelské činnosti pokračovali jeho potomci. Nelze tedy knihovnu chápat jako uzavřený celek, který se dál nerozšiřoval. Ve sbírce existují pouze 2 svazky,²³² které spadají do roku 1611. Oba svazky jsou vícedílné. Příkladem můžeme uvést čtyřdílný svazek obsahující první dílo „*Von der Jesuiten wider könig- und fürstliche Personen abschewliche hochgefährliche Practiken, Anschlägen und Thaten: etliche schöne herzliche politische und historische Tractätlein*“,²³³ které vydal Thomas Villier roku 1611 v Hanau. Autorem druhého přívazku je dílo od Étienna Pasquiera „*Von der Jesuiter Sect: Das ist, kurtzer und summarischer, aber wahrhaftiger Bericht, von der Jesuiter ersten ankunft, Stiftung, Orden, vermehrung desselben[...]*“,²³⁴ které opět vydal Thomas Villier v Hanau ve stejném roce. Třetí přívazek představuje dílo „*PRO Libertate ac Salute Gallici Imperii Votvm, ad Augustissimae memoriae HENRICVM magnum FRANCIAE & NAVARRAE Regem Christianissimum*“²³⁵ z roku 1611. Nakonec celý svazek uzavírá poslední dílo Melchiora Haiminsfelda Goldastaba „*REPLICATIO PRO SAC. CAESAREA ET REGIA FRANCORVM MAIESTATE,*

²²⁸ Např. VKOL, sign. 1.195, 17.600, III 1.056

²²⁹ Např. VKOL, sign. 5.057, 72/1

²³⁰ Např. VKOL, sign. 1.398, 1.351

²³¹ VKOL, sign. 1.020

²³² VKOL, sign. 4.932-4.935, 29.922-29.925

²³³ VKOL, sign. 29.922

²³⁴ VKOL, sign. 29.923

²³⁵ VKOL, sign. 29.924

ILLVSTRISSIMIS QVE Imperii Ordinibus“[...]”²³⁶ opět vydané Thomasem Villierem roku 1611 v Hanau.

Pokud se na sbírku podíváme z jazykové stránky, zjistíme, že převážná část starých tisků, přibližně asi tak dvě třetiny, jsou tištěny v latině. Zbylé tisky jsou tištěny převážně v německém jazyce, ale objevuje se také několik svazků v hebrejštině²³⁷ nebo řečtině. V torzu se nachází pouze jeden svazek,²³⁸ který je tištěn v anglickém jazyce.

Podoba tisku odpovídá soudobé knižní produkce 16. a počátku 17. století. Knihy vydané latinky jsou převážně tištěné antikvou. Často je tento druh tištěného písma doplněn také italikou, v některých případech i frakturou. Fraktura je typ tištěného písma, která se prosadila u německy psaných knih. V torzu knihovny se setkáme také s hebrejskou abecedou²³⁹ a abecedou.²⁴⁰ Samotný text jednotlivých tisků je obvykle jednosloupcový, avšak v několika málo případech je sazba dvousloupcová. Jednotlivé staré tisky jsou často doplněny živým nebo mrtvým záhlavím a arabskou paginací nejčastěji umístěnou v horním vnějším rohu stránky. Pod textem se pravidelně nacházejí stránkové popřípadě složkové kustody a signatury archů. Pro zvýšení umělecké hodnoty a výzdoby starého tisku se využívalo červenočerného tisku, který se zpravidla využíval jen na titulní list.²⁴¹ Torzo knihovny obsahuje jen několik málo exemplářů, které se mohou pyšnit takto umělecky ztvárněným titulním listem. Text je často ozdoben verzálkami, ale také florálními, zoomorfními a figurálními iniciálkami. Nejčastěji se však ve starých tiscích setkáme s ornamentálními iniciálkami, které bývají zpravidla zalomeny do 6 řádků.

Ve sbírce starých tisků se objevuje velmi málo grafických vyobrazení. Tato skutečnost do jisté míry souvisí i s tématickým zaměřením jednotlivých tisků, protože se převážně jedná o díla, která jsou spojena s reformací a protestantismem, je tedy jejich grafické vybavení velmi strohé. Žádný tisk ve sbírce neobsahuje frontispice. Pouze u některých exemplářů se objevuje grafický titulní list,²⁴² který vyobrazuje často světce a jednotlivé pasáže z Bible. Výjimku z celé sbírky tvoří

²³⁶ VKOL, sign. 29.925

²³⁷ Např. VKOL, sign. 1.021

²³⁸ VKOL, sign. II 2.696

²³⁹ Např. VKOL, sign. 402

²⁴⁰ Např. VKOL, sign. 400/1

²⁴¹ Např. VKOL, sign. 4.679

²⁴² Např. VKOL, sign. 1.242, II 253

monumentální dvoudílné dílo „*Das Concilium, so zu Constantz gehalten ist worden, des Jars do man zalt von der geburdt unsers erlösers M.CCCC.XIII. Jar: Mit allen handlungen in Geistlichen und weltlichen Sachen: Auch was diss mals für Bäpst, Kayser, Künig, Fürsten und herrn [...] zu Constanz erschinen seind, mit iren Wappen Contrafect und mit andern schönen Figuren und gemäl durchaus gezieret*“²⁴³ z roku 1536. Toto impozantní dílo obsahuje až 40 celostránkových dřevořezů, které jsou ještě doplněny 6 menšími. Toto velkolepé dílo o kostnickém koncilu obsahuje více jak 1150 erbů.

Pokud nahlédneme do jednotlivých tisků, setkáme se často se čtenářskými poznámkami, které zvyšují hodnotu jednotlivých tisků. Jsou psané hnědým inkoustem latinsky či německy. Tato skutečnost jen podporuje domněnku, že Ferdinand Hofmann a jeho potomci nebyli jen otrokářskými sběrateli, ale že hojně knihy využívali i ke svému vzdělání a k rozšiřování svých dosavadních znalostí. Výše uvedená hypotéza je platná pouze v případě, že tyto poznámky vznikly v době, kdy knihovna byla v rukou Hofmannů. S tímto předpokladem se ztotožnili také Miroslav Trantírek a Vladislav Dokoupil.²⁴⁴ Poznámky, které se objevují na předešlých či předsádkách, často jen zaznamenávají zkrácený název díla či autora.

Na předním předešlém díla „*HISTORIA Der Augspurgischen Confession*“,²⁴⁵ které napsal německý luteránský teolog a historik David Chytraeus, se nachází nejunikátnější poznámka z celého torza knihovny. Poznámku v tisku zanechal německý právník a diplomat Johann Georg Gödelmann (1559-1611).²⁴⁶ Následující řádky jsou psány dosti peprným jazykem. Přísloví, co na srdci - to na jazyku, příznačně vystihuje jeho text:

„Relligiones quando degenerant, transferuntur vel ad regna Stabilienda, vel ad ventrem, prout factum est in Iudaismo et Papatu. In templum Domini Romanus Papa cacavit Immensum stercus, Lutherus sustulit illud Purgavitque Dei Stabulum, everritque salubri Doctrina, argutum Lutheri cernite nasum, Faetonem olfecit reiecit: iubila ferte. Johan: Georg Gödelman: D. 1 Aprilis: Anno Vltimae Dei patientias Pragae scribere voluit.“²⁴⁷

²⁴³ VKOL, sign. II 2.747 a II 2.748

²⁴⁴ Viz zmiňované studie.

²⁴⁵ VKOL, sign. 29.036

²⁴⁶ Dostupné z WWW. http://de.enc.tfode.com/Persönlichkeiten_Wittenberg [3.5. 2012]

²⁴⁷ „Když náboženství upadají, počínají sloužit buď upevnění moci v království nebo břichu, jako se to stalo u judaismu a papežství. Římský papež do chrámu Božího vysral veliké hovno, však Luther zachytil stihl, vyčistil Boží stáj a učením vymetl spásným pohled'te, jaký citlivý nos má ten Luther,

7. Nakladatelé a tiskaři

Následující kapitola se pokusí zachytit a přiblížit nejvýznamnější tiskaře a nakladatele 16. a počátku 17. století, kteří se objevují v torzu hofmannské knihovny. V mnoha případech je velmi obtížně určit zda se jedná o tiskaře či nakladatele, protože často tato činnost splývala. Ani impresum na titulním listu nebo na konci díla nám neosvětlí tuto skutečnost. Z jednotlivých tisků lze zjistit, která města jsou nejvíce zastoupena v torzu knihovny. S touto skutečností souvisí také tiskaři a nakladatelé, kteří působili v jednotlivých tiskárnách a podíleli se na jejich vzniku a následné distribuci knih. Nejvíce jsou zastoupena švýcarská města jako je Curych, Basilej, Ženeva, ale také německá města jako je Frankfurt nad Mohanem, Wittenberg, Lipsko, Tübingen.²⁴⁸ Z českého prostředí se nachází pouze jeden starý tisk.

Ve sbírce se nejčastěji objevují tisky, které vznikly ve švýcarském reformačním městě v Curychu. S tímto významným městem je spojen tiskař a nakladatel Christoph Froschauer. Narodil se kolem roku 1490 v Kastlu u Altöttingu. Tiskařskému řemeslu se pravděpodobně naučil u svého strýce Hanse Froschauera v Augsburgu. Kolem roku 1515 přišel do Curychu, za necelé čtyři roky získal ve městě občanství. V Curychu působil jako tovaryš v tiskárně u mistra Hanse Rüeiggera.²⁴⁹

Po smrti Hanse Rüeiggera se Christoph Froschauer oženil s jeho vdovou. Nástupem Froschauera se tiskárna proslavila po celé střední Evropě. Christoph Froschauer hrál klíčovou roli v šíření reformace. Byl hlavním podporovatelem švýcarské reformace. Prostřednictvím své tiskárny vydával reformační díla od Martina Luthera, Erasma z Rotterdamu, ale především díla Ulricha Zwingliho, který působil v Curychu a stal se hlavním představitelem švýcarské reformace. Udržoval blízký vztah převážně se švýcarskými kalvínskými reformátory, kterým umožnil šířit jejich myšlenky prostřednictvím knihtisku. Froschauerova tiskárna se stala nejprominentnější tiskárnou v celém Švýcarsku. Za jeho působení vyprodukovala

exkrement zvěřil a vyhodil: jásejte všichni. Johan: Georg Gödelman na apríla, posledního roku boží trpělivosti v Praze napsati ráčil.“ Glonek, J. – Krušínský, R.: Jazyk s řeč knižních vazeb z hlediska majitele. Sběrka Ferdinanda Hoffmana z Grünpühelu ve Vědecké knihovně v Olomouci. In: Jazyk a řeč knihy : k výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven., Opera romanica 11. České Budějovice 2003, s. 481-500.

²⁴⁸ Dostupné z [www. http://drukkers.library.uu.nl/en/frames1024x768.htm](http://drukkers.library.uu.nl/en/frames1024x768.htm) [1.5. 2012]

²⁴⁹ Dostupné z [www. http://www.deutsche-biographie.de/sfz17825.html](http://www.deutsche-biographie.de/sfz17825.html) [1.5. 2012]

více jak 1000 titulů a to převážně reformační díla. Tiskárna produkovala tisky v němčině, francouzštině, italštině a angličtině. Christoph Froschauer byl dvakrát ženatý, avšak obě manželství skončila bezdětná. Zemřel na mor v Curychu roku 1564. Po jeho smrti tiskařskou dílnu převzal jeho synovec Christoph Froschauer mladší (1532-1585).²⁵⁰

V torzu knihovny je Christoph Froschauer uveden jako tiskař nebo nakladatel u více jak 30 děl. Nejčastěji se objevuje u sedmi děl německého protestantského teologa a humanisty Conrada Pellikana, který působil hlavně ve Švýcarsku. Příkladem může být dílo „IN IOB, PSALTERIVM, *Prouerbia, Ecclesiasten, & Cantica Solomonis, Conradi Pellicani professoris sacrarum literarum in Schola Tigurina Commentarii*“²⁵¹ z roku 1553. Froschauer vydal tiskem také deset děl švýcarského reformátora a teologa Rudolfa Gwalthera, který sepsal např. „*DE IESV CHRISTI Domini ac Saluatoris nostri, & Christianorum vita & officio Homiliae & Orationes variae*“²⁵² z roku 1588. Christoph Froschauer se podílel také na tisku díla „*BIBLIOTHECA INSTITVTA ET COLLECTA*“²⁵³ od švýcarského přírodovědce Conrada Gesnera.

Christoph Froschauer má vždy na titulním listu svůj vlastní signet,²⁵⁴ který v sobě nese slovní hříčku. Vychází ze slova „Frosch“ jako Froschauer, což je německý výraz pro žábu. V počátcích svého působení v tiskárně používal jednodušší provedení tiskařské značky, na které je znázorněn pouze strom, po kterém lezou žáby. Časem se tento signet graficky zdokonalil. Tiskařská značka již znázorňuje malého chlapce sedícího na obrovské žábě pod stromem, na který postupně lezou malé žáby z celého okolí.

²⁵⁰ Dostupné z [www. http://www.gameo.org/encyclopedia/contents/F7663.html](http://www.gameo.org/encyclopedia/contents/F7663.html) [1.5. 2012]

²⁵¹ Např. VKOL, sign. II 1.093

²⁵² VKOL, sign. II 630.201

²⁵³ VKOL, sign. II 305.639

²⁵⁴ Dostupné z [www. http://www.library.illinois.edu/rex/about/windows/marks.html](http://www.library.illinois.edu/rex/about/windows/marks.html) [1.5. 2012]

V tiskárně „Froschoviana“ se po smrti Christophu Froschaueru staršího vyučil tiskařem Johannes Wolf, který se narodil v Curychu kolem roku 1564. Jeho otec Hans Wolf působil jako pastor a teolog. Již od roku 1595 se objevuje v imprese jednotlivých tiscích.²⁵⁵ Curyšský tiskař Johannes Wolf je doložen také v torzu knihovny. Objevuje se přibližně u pěti starých tisků. Je uveden hlavně v imprese děl „*HISTORIA SACRAMENTARIA*“²⁵⁶ od švýcarského reformátora a teologa Rudolfa Hospiniana. Jeho signet, který opět vychází ze jména tiskaře, znázorňuje sedícího vlka, který má po boku stádo ovcí s latinským nápisem: „CHRISTVS PACIFICATOR NOSTER“, který má symbolizovat Krista a jeho milosrdenost.

Dalším významným tiskařským městem ve Švýcarsku v 16. století byla Basilej, která také velmi přispěla svou tiskařskou a vydavatelskou činností

²⁵⁵ Dostupné z [www. http://www.idref.fr/073944955](http://www.idref.fr/073944955) [1.5. 2012]

²⁵⁶ VKOL, sign. II 2.637/ 1, II 2.637/ 2

k rozšíření knižní produkce. V Basileji působilo mnoho tiskařů, kteří se podíleli na reprodukci děl převážně reformačních autorů. V první polovině 16. století byla v Basileji nejuznávanější a nejznámější tiskařská dílna Johana Herwagena, který v počátku své tiskařské kariéry působil nejprve ve Štrasburku. Již v roce 1528 se stal basilejským občanem a za svůj život vydal více než 100 výtisků od Martina Luthera, Filippa Melanchthona či Františka Lamberta.²⁵⁷ V jeho dílně se prosadil také velice nadaný tiskař 16. století Nicolas Episcopus narozený v Weißenburg v Alsasku roku 1501. V basilejské tiskárně je doložen již v roce 1526. Udržoval blízký vztah s Erasmem Rotterdamským, díky kterému se seznámil s díly řeckých a latinských klasiků. Zemřel v roce 1563 v Basileji.²⁵⁸ Herwagenova tiskárna ve spolupráci Nicolase Episcopa vydala 6 děl²⁵⁹ německého protestantského teologa Wolfganga Musculua, které se nacházejí v torzu hofmannské knihovny.

V torzu knihovny nalezneme pouze dvě díla vydané nejznámějším renesančním tiskařem Johanem Frobenem, který se prosadil ve svém řemeslu díky vydáváním vysoce kvalitních publikací. Jeho tiskárna produkovala největší množství knih se zaměřením na klasická a humanistická díla na severu od Alp.²⁶⁰ Narodil se kolem roku 1460 v Hammelburgu. V Norimberku působil jako tovaryš v tiskárně u Antona Kobergera. Po vyučení odešel do Basileje, kde časem získal vlastní tiskárnu. Zemřel v roce 1527.²⁶¹ Ve sbírce ho nalezneme u díla Erasma Rotterdamského „*NOVVM TESTAMENTVM*“²⁶² a u díla „*Passio Domini litteraliter et moraliter ab Henrico de Firmatia explanata*“²⁶³ V tiscích se objevuje Frobenův signet, který zobrazuje Merkurovu hůl, kterou dokola obtáčejí hadi směrem vzhůru a na ni sedí holubice. Hůl ve spodní části drží boží ruce. Vyobrazení má symbolizovat aby, jsme byli obezřetní jako hadi a bezelstní jako holubice.

²⁵⁷ Dostupné z [www. http://www.deutsche-biographie.de/sfz45803.html](http://www.deutsche-biographie.de/sfz45803.html) [1.5. 2012]

²⁵⁸ Dostupné z [www. http://www.deutsche-biographie.de/sfz15452.html](http://www.deutsche-biographie.de/sfz15452.html) [1.5. 2012]

²⁵⁹ VKOL, sign. II 1.066, II 1.067, II 1.068, II 1.069, II 1.070, 1.071

²⁶⁰ Dostupné z [www. http://renaissance.academic.ru/212/Froben,_Johann](http://renaissance.academic.ru/212/Froben,_Johann) [1.5. 2012]

²⁶¹ Dostupné z [www. http://www.deutsche-biographie.de/sfz45729.html](http://www.deutsche-biographie.de/sfz45729.html) [1.5. 2012]

²⁶² VKOL, sign. 307

²⁶³ VKOL, sign. 308

V neposlední řadě je nutné ještě připomenout basilejskou tiskárnu „Petris“, která má svou činnost doloženou již v roce 1496 a působila až do 17. století, ve které se vystřídaly tři generace - Adam Petri, Heinrich Petri a Sebastian Henripetri. Právě Sebastian Henripetri, je doložen v imprese díla²⁶⁴ od významného německého protestantského teologa Wolfganga Musculua. Podílel se také na vydání díla „*PSALTERIVM DAVIDIS ANALYSES*“²⁶⁵ od švýcarského lékaře a humanistického učenice Theodora Zwingera. Také tiskárna „Petris“ používala ochrannou známku na svá díla, která vydávala a šířila do světa. Signet opět vychází z jména tiskárny, kdy Petris znamená latinsky kámen či skálu. Tiskařská značka zobrazuje skálu, která je rozbita božským kladivem. Nad celým výjevem je zobrazena nebeská tvář chrlící na skálu ohnivé plameny. Symbolika vychází z biblického textu ve smyslu: „Mé slovo není jako oheň, ale jako kladivo, které rozbije kamen.“²⁶⁶

²⁶⁴ VKOL, sign. II 1.065

²⁶⁵ VKOL, sign. II 1.039

²⁶⁶ Dostupné z [www. http://www.library.illinois.edu/rex/about/windows/marks.html](http://www.library.illinois.edu/rex/about/windows/marks.html) [1.5. 2012]

Ze švýcarského prostředí se v torzu knihovny nacházejí také tisky, které vznikly v Ženevě nebo v Bernu. U 14 starých tisků je v imprese uvedena právě Ženeva, ve kterých nejčastěji figuruje francouzský tiskař Henry Estienne,²⁶⁷ jehož otec Robert Estienne patřil mezi nejznámější francouzské tiskaře.²⁶⁸ Rodinný signet nese latinské motto: „NOLI ALTUM SAPERE“. Signet znázorňoval olivovník, ze kterého padají k zemi olivové ratolesti, pod kterým stojí bosý Mojžíš.

²⁶⁷ Např. VKOL, sign. III 487

²⁶⁸ Dostupné z [www. http://crm.revues.org/2810](http://crm.revues.org/2810) [1.5. 2012]

Nyní opustíme švýcarské prostředí a zaměříme pozornost na německé území, které bylo také známé svou tiskařskou historií. V torzu knihovny bylo nejvíce zastoupeno německé město Frankfurt nad Mohanem, které se vyskytuje přibližně v 25 starých tiscích. Nejvíce se objevuje německý tiskař Johannes Saur, který se podílel na vydání třináctidílného díla „*Haereticorum Catalogus*“²⁶⁹ od německého luteránského teologa Konráda Schlüsselburga. V jednotlivých svazcích je vždy na titulním listě Saurův signet, který zobrazuje trojského prince Ganyméda, který je unášen bohem Jovem v podobě orla s latinským nápisem "IN DEO LAETANDVM".

Petr Braubach je dalším tiskařem, který působil v tiskárně ve Frankfurtu nad Mohanem. Svou tiskařskou kariéru začal již v roce 1532 v tiskárně Hagenau, kde působil čtyři roky, poté se přesunul do tiskárny v Schwäbisch Hall, kde působil až do roku 1544. Své putování ukončil ve frankfurtské tiskárně, kde zůstal až do své smrti. Zemřel roku 1567.²⁷⁰ V torzu knihovny nalezneme jeho jméno u díla „*ACTA ROMANORVM PONTIFICVM, A DISPERSIONE DISCIPULORVM Christi, usque ad tempora Pauli quarti, qui nunc in Ecclesia tyrannizat*“²⁷¹ od anglického teologa, historika a biskupa z Ossory Johna Bale nebo v díle „*ARGVMENTA PSALMORVM SEXAGINTA, DIStributi ordine versuum Sententiis,*“²⁷² které napsal luteránský reformátor z Chorvatska Matthias Flacius Illyricus.

Posledním nejvíce zastoupenými frankfurtskými tiskaři v torzu knihovny jsou Andreas Wechel, jehož tiskařská činnost je doložená v díle „*SYNOVDVS*

²⁶⁹ VKOL, sign. 29.398/ 1 až 29.398/ 6

²⁷⁰ Dostupné z www. http://archive.thulb.uni-jena.de/hisbest/receive/HisBest_person_00000129 [2.5. 2012]

²⁷¹ VKOL, sign. 4.947

²⁷² VKOL, sign. 1.397

*PARISIENSIS DE IMAGINIBVS Anno Christi DCCCXXIV*²⁷³ a rovněž také v díle „*RERVM SCOTICARVM HISTORIA*“²⁷⁴ skotského humanistického filozofa a historika Georga Buchanana. Andreas Wechel nějaký čas působil v tiskárně v Hanau. Z tohoto období máme doložené pouze dva staré tisky, které lze datovat rokem 1603. Jedná se o díla „*DISPVATIONVM ADVERSVS GENTES*“²⁷⁵ a „*Testamenti Veteris BIBLIA SACRA*.“²⁷⁶ Andreas Wechel patří k tiskařům, kteří se mohou pyšnit svým mytologickým signetem, který se nachází na titulních listech jednotlivých tisků. Tato elegantní tiskařská značka zobrazuje okřídleného koně Pegase ve skoku nad Merkurovou holí, kterou dokola obtáčejí hadi. S jeho jedinečným tiskařským signetem se také setkáme v tisku od německého humanisty a hebraisty Johanna Reuchlina v díle „*In septem psalmos poenitentiales hebraicos interpretatio*“,²⁷⁷ které vyšlo ve městě Tübingen roku 1512. Z toho lze usuzovat, že právě Tübingen bylo město, ve kterém začala jeho tiskařská kariéra.

Po Frankfurtu nad Mohanem se ve sbírce nejvíce vyskytuje německém město Lipsko, které je doložené ve 20 starých tiscích. Nejčastěji se objevuje německý tiskař Ernst Vögelin (1529-1589), který působil v lipské tiskárně od roku 1557. Již o tři roky později je uznán za obyvatele Lipska. Jeho zásluhou vyšlo dílo „*Georgii Fabricii CEMNICENSIS Rerum Misnicarum LIBRI VII.*“²⁷⁸ protestantského

²⁷³ VKOL, sign. 5.623

²⁷⁴ VKOL, sign. III 18.653

²⁷⁵ VKOL, sign. 1.837

²⁷⁶ VKOL, sign. III 234

²⁷⁷ VKOL, sign. 1.020, 1.021

²⁷⁸ VKOL, sign. 17.441

německého básníka a historika Georga Fabricia. Objevuje se také v imprese díla „*Hypomnemata In omnes Psalmos Davidis [...]*“²⁷⁹ luteránského teologa Victorina Striegela. Také Ernst Vögelin patří mezi tiskaře, kteří si své výtvary označili svou tiskařskou značkou. Na titulních litech se nachází signet zobrazující Archu úmluvy. Tento signet tiskaře se v jednotlivých tiscích objevuje ve dvou různých variantách. První zobrazení je na pohled starší, neboť jeho technika provedení je mnohem méně detailnější než u druhého zobrazení.

Abraham Lamberg je dalším představitelem lipského tiskaře a nakladatele, který se objevuje ve třech tiscích. V díle „*SYLLOGE HISTORICA*“²⁸⁰ od Nicolase Georga vystupuje Abraham Lamberg jako nakladatel a tiskařem je Johan Francke, jehož signet zobrazující prvotní hřích Adama a Evy se nachází na titulním listu. Signet v sobě nese iniciály Johanna Franckeho.

²⁷⁹ VKOL, sign. II 1.044, sign. 790

²⁸⁰ VKOL, sign. III 31.676

Abraham Lamberg se objevuje v dalších dvou tiscích, tentokrát však jako tiskař se svou tiskařskou značkou. Jeho signet zobrazující okřídleného koně Pegase ve skoku lze nalézt v dílech „*Concordia. PIA ET VNANIMI CONSENSV repetita Confessio fidei & doctrinae ELECTORVM, PRINCIPVM ET ORDINVM IMPERII, atque eorundem Theologorum, qui augustanam Confessionem amplectuntur*“²⁸¹ a v díle od Polycarpa Lysera „*Adamus D. POLYCARPI LYSERIi: hoc est, Theologica expositio primae partis Geneseos, quae continet historiam ADAMI, Primi mundi genitoris.*“²⁸²

Posledním nejvíce zastoupeným lipským tiskařem je Michael Lantzenberger, který se nachází celkem ve třech tiscích. Vydal např. dílo reformačního teologa Nicholase Selneckera „*Der gantze Psalter Davids, zu trost und Unterricht frommen Christen ausgelegt*“.²⁸³ Michael Lantzenberger umožnil také německému luteránskému teologovi Georgu Weinrichovi vydat své dílo „*MARTYROLOGII SANCTORVM.*“²⁸⁴

V torzu knihovny se pochopitelně nacházejí také tisky, které byly vydané v Luterském městě Wittenbergu. Wittenberské tiskaře zde reprezentuje především Johann Schwertel, který se podílel na vydání sedmisvazkové dílo „*Biblia Germanico-Latina*“.²⁸⁵ Bohužel torzo hofmannské knihovny neobsahuje všechny svazky tohoto velkolepého díla. Chybí svazek č. 2 a 3.

²⁸¹ VKOL, sign. 5.132

²⁸² VKOL, sign. 1.242

²⁸³ VKOL, sign. II 1.062,

²⁸⁴ VKOL, sign. 39.125

²⁸⁵ VKOL, sign. 72/1, 72/4, 72/5, 72/6, 72/7

Německý luteránský teolog a historik David Chyträus nechal své dílo „*DEVTERONOMION IVSTA ENARRATIO: IN DEVTERONOMION IVSTA ENARRATIO: IN GENESIN, EXODVM, LEVITICVM, NVMEROS, BREVIORES LOCORVM DOSTRIInae [...]*“²⁸⁶ vytisknout u wittenberského tiskaře Johanna Kraffta, který opatřil dílo svým mytologickým signetem, který zobrazuje ve volné krajině bojujícího lva s jednorožcem ve skoku. Johann Krafft se také podílel na vydání slovinské Bible Jurije Dalmatina „*BIBLIA, TV IE, VSE SVETV PISMV, STARIGA inu Noviga Testamenta*,“²⁸⁷ která se nachází také v torzu knihovny. Nalezneme ho rovněž v imprese díla „*ADAMI SIBERI IN DAVIDIS ISAEI PROPHEPAE ET REGIS HEbraeorum Psalterium Commentariorum Scholasticorum LIBRI QVINQVE*.“²⁸⁸

Opustíme-li Luterské město Wittenberg, tak nás jednotlivé tisky dovedou do dalších tiskařských měst, které podpořila rozšíření knih od protestantských autorů. Takovým to městem bylo i město Tübingen nebo jak už bylo výše uvedeno město Hanau. Georg Gruppenbach se objevuje ve čtyřech tiscích.²⁸⁹ Celý život působil v tiskárně v Tübingenu a to mezi léty 1571-1608.²⁹⁰ Město Hanau ve sbírce reprezentuje tiskař Thomas de Villier, jehož přičiněním vyšlo čtyřdílné dílo²⁹¹

²⁸⁶ VKOL, sign. III 1.056

²⁸⁷ VKOL, sign. III 242

²⁸⁸ VKOL, sign. 1.308

²⁸⁹ VKOL, sign. 4.938, 4.939, 4.940, II 51

²⁹⁰ Dostupné z www. http://archive.thulb.uni-jena.de/hisbest/receive/HisBest_corporation_00000465 [2.5. 2012]

²⁹¹ VKOL, sign. 29.922, 29.923, 29.924, 29.925

francouzského historika, humanisty, básníka a právníka Étienne Pasquiera. Na všech titulních listech tohoto díla, lze spatřit signet tiskaře.

Další německá města, která se objevují jednotlivých tiscích jsou zastoupena minimálním počtem tisků, jako je např. Ulm, Leiden, Hamburg, Jena, Norimberk, Strassburg, Heidelberg, Augsburg, Magdeburg a další. Pokud se zaměříme na města za německými hranicemi, objevíme v torzu knihovny pouze jedno nizozemské město Leiden, které je zastoupeno šesti svazky. V Nizozemsku v 16. století byla nejznámější a nejproduktivnější tiskárna vlivného humanisty a vzdělance Christophera Plantina, který se narodil ve Francii. Část života trávil v Antverpách, kde založil vlastní tiskárnu. Do této tiskárny směřovali nejvzdělanější a nejnadanější rytci celého Holandska. Pro zvýšení vydávání děl založil Christopher Plantin pobočky své antverpské tiskárny a to v Paříži a v Leidenu, jenž nesla název „Plantiniana Officina.“²⁹² Jeho tiskárna měla vlastní signet, který se objevuje v torzu hofmannské knihovny.²⁹³ Zobrazuje námořní kružítko, které drží ruka vyrůstající z oblak, kolem kterého se točí páska s textem: „LABORA ET CONSTANTIA.“

²⁹² Dostupné z [www.](http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/judaica/ejud_0002_0016_0_15851.html)

http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/judaica/ejud_0002_0016_0_15851.html [2.5. 2012]

²⁹³ VKOL, sign. 29.697, 29.698, 29.699

V torzu knihovny nalezne také tisky, které mají své místo vzniku ve vzdálené Francii, kterou reprezentuje pouze jediné francouzské město Lyon. V první polovině 16. století zde působil německý tiskař Gryphius Sébastien,²⁹⁴ který se objevuje v impresu díle „ENSCHRIDION PSALMORVM“²⁹⁵ od hebraistika Johanna Campensia. Také Gryphius Sébastien používal ochrannou známku, která vycházela z jeho jména. Signet zobrazuje imaginární zvíře v podobě gryfa, který měl symbolizovat odvahu a ostražitost.

Pokud se posuneme přes moře na Britské ostrovy, zjistíme, že za zmínku stojí uvést Londýn, který je uveden v impresu u díla „APOLOGIAE CATHOLICAE“²⁹⁶ od anglického biskupa Thomase Mortona. Kniha byla vytištěna

²⁹⁴ Dostupné z [www. http://archive.thulb.uni-jena.de/hisbest/receive/HisBest_person_00000178](http://archive.thulb.uni-jena.de/hisbest/receive/HisBest_person_00000178) [2.5. 2012]

²⁹⁵ VKOL, sign. 649

²⁹⁶ VKOL, sign. 4.926/ 1, 4.926/ 2

v královské tiskárně Johnem Nortonem, který v Londýně působil mezi léty 1556/7-1612.²⁹⁷

České země jsou v torzu knihovny zastoupeny pouze jedním jediným tiskem, který vydal v Praze Jan Schumann starší. Jedná se o dílo „*PROGNOSTICUM*“²⁹⁸ z roku 1605 od německého matematika, astrologa a astronoma Johanna Keplera.

Tato kapitola nás zavedla do ne zcela známého prostředí tiskařských dílen a knižní produkce 16. a počátku 17. století. Prošli jsme se tiskařskými městy, které přispěly k rozšíření děl převážně protestantských autorů. Nahlédli jsme do činnosti a životů nejznámějších a také nejvíce se objevujících tiskařů a nakladatelů 16. a počátku 17. století. V torzu hofmannské knihovny je většina tisků vydaná ve švýcarských městech, která jsou zastoupena zejména Curychem, Basilejí a Ženevou. Staré tisky torza knihovny jsou viditelným dokladem o období rozvoje tiskařských a nakladatelských značek, které se staly nedílnou součástí tisků 16. a 17. století. Tyto ochranné značky postupně získaly vysokou grafickou a uměleckou hodnotu. Právem je můžeme označit za mistrovská díla, která jsou vypracovaná do nejmenších detailů. Při nahlédnutí do tvorby jednotlivých tiskařů a nakladatelů, se nám postupně otevřela obsahová stránka celého torza knihovny, kterou reprezentují převážně významní švýcarští, ale i němečtí reformátoři, protestantští teologové, učenci a humanisté, jak již bylo výše zmíněno.

²⁹⁷ Dostupné z [www](http://www.english.qmul.ac.uk/kingsprinter/publications/transcripts/Reader_Aids/Brief_History.html).

http://www.english.qmul.ac.uk/kingsprinter/publications/transcripts/Reader_Aids/Brief_History.html
[2.5. 2012]

²⁹⁸ VKOL, sign. 9.601

8. Individuální znaky sbírky

Záměrem této kapitoly je blíže přiblížit jednotlivé svazky a pokusit se vyzdvihnout jejich jedinečnost a originalitu v rámci celého knižního fondu. Avšak není možné se zabývat každou knihou samostatně. Pro detailnější přehled individuálních znaků a poznámek je vypracován katalog, který všechny tyto informace a zvláštnosti jednotlivých svazků zaznamenává v konkrétních kategoriích.

8.1 Vazba

Jedním ze základních individuálních znaků každého exempláře, ať už se jedná o starý tisk, prvotisk či rukopis, je v první řadě vazba knihy. Právě vazba knihy nám často napovídá, z jaké doby kniha pochází. Podle knižní vazby můžeme určit také sociální postavení majitele v rámci společnosti. Vazba podává informace i o vztahu majitele ke knihám. V některých případech knižní vazba nesla na deskách základní informace o obsahu knihy. Knižní vazba představuje jeden z nejcharakterističtějších a nejtypičtějších znaků knihy. Upoutává naši pozornost a snaží se nás přemluvit, abychom knihu uchopili a nahlédli do ní.

Čtenáři si nakupovali a objednávali knihy převážně v nevázané formě. Jednotlivé archy papíru často nebyly rozřezané a složené. Právě tento typ distribuce knih je označován jako „in albis“ nebo „in crudo“.²⁹⁹ Nesvázaný dokument si vlastníci knih nechali svázat u svého knihvazače podle své individuální představy. Vazba nového přírůstku velmi často ladila s vazbou ostatních svazků uložených v jejich soukromé knihovně. Pocit estetické harmonie hrál velmi důležitou roli. Hlavním záměrem bylo vytvořit knihovnu tak, aby všechny hřbety jednotlivých knih na první pohled působily jeden jako druhý. Vytvořil se tak dojem ucelenosti a harmonie celé sbírky. Jednotlivé hřbety svazků se od sebe odlišovaly jen signaturou nebo štítkem obsahující název díla. Pouze na přání vlastníka knihy byly tyto vazby tvořeny. Právě k těmto výjimečným vlastníkům, kteří upřednostňovali estetický vzhled knihovny, patřil i Ferdinand Hofmann z Grünbüchlu a následně i jeho potomci.

²⁹⁹ Voit, P.: *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha 2008, s. 406.

Nejstarší knižní vazba byla tvořena dřevěnými deskami, které měly za úkol chránit celý knižní blok. Ke změně dochází již na přelomu 15. a 16. století. Pod vlivem Orientu se do Evropy dostaly nové prvky, které ovlivnily celou knižní kulturu.³⁰⁰ Hlavní změnu pocítila především vazba, která se razantně odlehčila. Těžké dřevo bylo postupně vytlačeno a nahrazeno lepenkou. Tento nový materiál se přes Itálii a Francii dostal až do celé Evropy. Pro svůj poddajnější a levnější charakter se lepenka stala základním materiálem pro renesanční vazbu.³⁰¹ Ve Vědecké knihovně v Olomouci se nachází v torzu hofmannské knihovny jak vazba dřevěná, tak i lepenková. Torzo Ferdinanda Hofmanna z Grünbüchlu ve VKOL tvoří 212 svazků. Základním a charakteristickým znakem celé jeho knihovny sbírky je právě tato unikátní knižní vazba. Ferdinand Hofmann si nechal své knihy vázat do tmavě zeleného pergamenu, který pravděpodobně symbolizoval jeho predikát „z Grünbüchlu“. Tato zelená pergamenová vazba se objevuje celkem u 137 svazků. Zbylé exempláře tj. 75 svazků chrání vazba s koženým potahem, která je zdobena slepotiskem.

Zelenou pergamenovou vazbu lze rozdělit do dvou skupin. První tvoří tisky, které na přední i zadní desce nesou zlacené supralibros s textem: „*FERDINAND HOFMAN FREYHER HERR AVF GREVENSTEIN*“. Na deskách se objevuje zlacená dominantová kompozice uprostřed se supralibros. Při krajích jsou desky lemované zlacenou jednoduchou či několikanásobnou linkou, které jsou doplněny drobnými vegetativními motivy. Takto zdobená vazba se objevuje u 77 exemplářích. Jde o nejpočetnější skupinu z celé sbírky. Druhou skupinu tvoří knižní vazba se zeleným pergamenem, která nese hofmannské supralibros bez doprovodného textu. Desky jsou zdobeny stejnou technikou jako u první skupiny. Jen se vyskytují odlišnosti v počtu linek jednoduchého rámu. Tato vazba se objevuje u 60 svazků. Pro zelenou pergamenovou vazbu jsou typické zelené textilní spojovací tkanice.

Sbírka Ferdinanda Hofmanna obsahuje také staré tisky, jejichž knižní vazba nenese hofmannské supralibros a není potažena ani zeleným pergamenem. Pouze na základě vlepeného ex libris, lze prokazatelně dokázat, že dané svazky vlastnil Ferdinand Hofmann. Do této skupiny patří 52 svazků. Ve většině případů se jedná o

³⁰⁰ Voit, P.: *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha 2008, s. 205.

³⁰¹ Tobolka, Z.: *Kniha. Její vznik, vývoj a rozbor*. Praha 1949, s. 191.

renesanční vazbu chráněnou světlou kůží, která je bohatě zdobena slepotiskovou výzdobou.

Posledních 23 svazků se liší potahem. U osmi svazků je knižní vazba pokryta bílým pergamenem. Uprostřed přední i zadní desky je umístěno supralibros bez textu. Desky jsou často zdobeny jednoduchým linkovým trojrámcem s bohatými ozdůbkami v rozích rámu. Celá výzdoba je provedena zlatotiskem. Dalších dvanáct svazků je pokryto koženou vazbu ze světlé kůže. Desky jsou bohatě zdobeny renesanční slepotiskovou výzdobou a rámovou kompozicí. Dominantu v centrálním volném poli tvoří vyražené oválné supralibros, které je na přední i zadní desce. Pouze dva svazky³⁰² jsou pokryty hnědou kůží s jednoduchou slepotiskovou výzdobou. Na obou deskách se objevuje supralibros bez textu.

Naprosto ojedinělou vazba je u sign. 29.036. Lepenkové desky jsou potažené hnědou až vínově červenou kůží. Přední i zadní deska je bohatě zdobena slepotiskovým rámem, který je tvořený jednoduchými trojlinkami. Rohy rámu jsou vyzdobeny bohatou ornamentální výzdobou. V horní části přední desky je vyražen nápis: *“FERDINANDVS HOFMAN FREYHERR“*. Uprostřed přední desky dominuje zdobená obdélníková deska, která nese latinský biblický citát.³⁰³ Ozdobnou kartuš ze všech světových stran obklopují okřídlené hlavičky andílků. Pod zdobenou deskou je vyražené vročení *„ANNO 1577.“* Dominantu zadní desky tvoří rámec vyplněný různými florálními motivy a ornamenty. Hřbet knihy je zdoben drobnými ornamentálními prvky. Ořízka je zlatá cizelovaná. Jsou na ni vyobrazeny květy se žaludy. Tato unikátní a cenná vazba je výmluvným dokladem bibliofilské vášně a lásky ke knize. Právem jí lze určit za nejcennější a nejvýjimečnější vazbu z celé sbírky.

³⁰² VKOL, sign. 33.222-33.227, 649-650

³⁰³ *„BENEDIC ANIMA MEA DOMINVM, ET NE OBLIVISCARIS OMNIVM BENEFICIORVM EIVS. SICVT MISERETVR PATER SVPER FILIOS, MISERETVR DOMINVS SVPER TIMENTES SE. PSALMO CIII.“*

8.2 Ex libris a vlastnické poznámky

Pod latinským slovním spojením *ex libris* se rozumí přímé označení vlastníka. Tato speciální značka majitele se na rozdíl od již zmíněného *supralibros* nacházelo kdekoliv uvnitř knihy. Nachází se v mnoha variantách. Může mít formu jednoduchého zápisu, které často začíná slovy *Ex libris...* nebo *Ex bibliotheca...* V torzu hofmannské knihovny se tyto vlastnické poznámky objevují bohužel jen velmi zřídka. Lze je přibližně dohledat ani ne v deseti exemplářích.³⁰⁴ *Ex libris* se objevuje také v podobě razítek či drobné grafiky. Následující řádky se pokusí detailně přiblížit *ex libris* v grafické podobě, které se do českých zemí dostalo ze západní Evropy až na konci 15. století a v první polovině 16. století. Po technické stránce byly z velké části tyto grafické značky vlastníků tvořeny formou dřevořezu. Avšak již od 2. poloviny 16. století povolna dřevořez nahrazuje nová technika – mědiryt.

Mědirytinovou technikou bylo vytvořené také grafické *ex libris* Ferdinanda Hofmanna z Grünbüchlu. Toto ryté *ex libris* se nejčastěji objevuje na předním příděští. Avšak výjimečně ho lze nalézt i na zadním příděští či předsádkách. V 15 exemplářích *ex libris* chybí, přičemž u třech svazků bylo časem odlepeno. Při rozboru jednotlivých grafických vyobrazení vyplynulo, že Ferdinand Hofmann používal celkem čtyři různé varianty rytých *ex libris*. U třech grafických vyobrazení je jediným autorem Matthäus Gundelach.³⁰⁵ Tento německý malíř se narodil kolem roku 1566 v Kasselu. V roce 1593 zamířil do Prahy na císařský dvůr. Zanedlouho se proslavil jako vynikající a talentovaný malíř. Matthäus Gundelach se oženil s vdovou po Josefu Heintzovi st.,³⁰⁶ který po něm převzal jeho malířskou dílnu. Již v roce 1609 se stal dvorním malířem císaře a krále Rudolfa II. Tato funkce mu zůstala i za císaře a krále Matyáše. Roku 1615 odešel z Prahy do Stuttgartu. Po dvou letech zamířil do Augsburgu, kde zůstal až do své smrti roku 1654.³⁰⁷

Mathäus Gundelach vypracoval umělecký návrh na grafické *ex libris* pro Ferdinanda Hofmanna z Grünbüchlu. Tohoto předkresleného návrhu se ujal kolem

³⁰⁴ VKOL, sign. 452, 301, 346, 1.007, 17.600, II 1.125, II 305.639, 29.036

³⁰⁵ U všech tří *ex libris* se objevuje varianta jména Mathäus Gündolach.

³⁰⁶ Po studiích v Itálii přišel do Prahy v roce 1591. Na císařským dvoře působil jako architekt a malíř. Zemřel v Praze roku 1609. Dostupné z WWW: <http://dia.ktf.cuni.cz/synopsis/56-heintz-josef-st> [citováno 16. 4. 2012]

³⁰⁷ Dostupné z WWW: <http://abart-full.artarchiv.cz/osoby.php?Fvazba=heslo&IDosoby=27235> [citováno 16. 4. 2012]

roku 1600 augsburský rytec Lucas Kilian.³⁰⁸ Tento velmi talentovaný rytec se narodil v Augsburgu v roce 1579, kde také v roce 1637 zemřel. Byl žákem svého nevlastního otce Dominica Custose.³⁰⁹ Ve svých studiích pokračoval v Itálii. Po návratu pracoval v dílně svého nevlastního otce. Nakonec se svým otčímem odcestoval v roce 1607 do Prahy. Lucas Kilian spolupracoval s dvorním malířem Josefem Heintzem st.³¹⁰ Po jeho smrti spolupráce s touto malířskou dílnou pokračovala, avšak již pod vedením Mathiase Gundelacha. Okolo roku 1600 začala společná práce na mědirytinovém ex libris pro Ferdinanda Hofmanna z Grünbüchlu.

U všech třech variant mědirytiny se nacházejí jména obou umělců ve spodní části. U čtvrtého grafického zobrazení není uvedeno jméno autora ani rytce.

První velké grafické zobrazení ex libris³¹¹ je tvořeno oválnou deskou, která ve svém poli nese sedmnáct řádků majuskulního písma. V textu jsou uvedeny základní informace o Ferdinandovi Hofmannovi. Tento typ ex libris je evidován u 80 exemplářů.

„Ex Bibliotheca ILLVSTRIS AC GENEROSI DOMINI D[OMI]NI FERDINANDI HOFFMAN, LIBERI BARONIS IN GRVNPVHEL ET STRECAV, D[OMI]NI IN GREVENSTAIN ET IANOWITZ, SVPREMI HAEREDITARII CVRIAE MAGISTRI DVCATVS STYRIAE ET SVPREMI MARSALCI ARCHIDVCATVS AVSTRIAE, SACRATISSmae : CAESae : ET REGIAE MAIESTATIS CONSILIARII ET CAMERAE AVLICAE PRAEFECTI etc.“³¹²

Oválná deska s textem je bohatě dokola obklopena figurálními a florálními motivy. Nad deskou je uprostřed umístěn renesanční štít zobrazující rodový erb Hofmannů. V modrém srdeční štítku čtvrceného štítu se nachází korunovaný lev ve

³⁰⁸ Lifka, B.: Exlibris a supralibros v českých korunních zemích v letech 1000 až 1900. Praha 1982, s. 75.

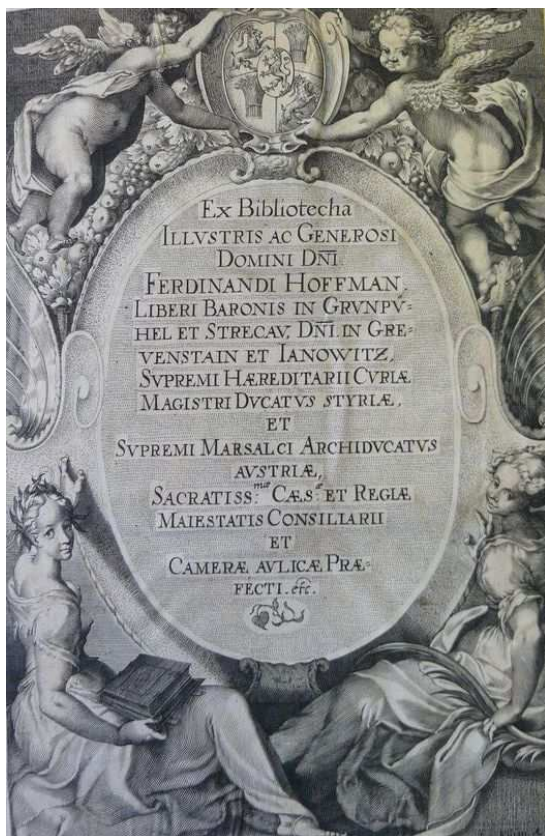
³⁰⁹ Narodil se roku 1612 Antverpách. V Augsburgu vlastnil ryteckou dílnu. Od roku 1607 působil na dvoře císaře Rudolfa II. Patřil mezi nejvýznamnější rytce své doby. Vytvořil rytiny portrétů mnoha panovníků, šlechticů, státníků. Zemřel v roce 1550 v Augsburgu. Dostupné z WWW <http://en.inforapid.org/index.php?search=Dominicus%20Custos> [citováno 16. 4. 2012]

³¹⁰ Limouze, D.: Umění rytiny na císařském dvoře v Praze. In: Rudolf II. a Praha. Císařský dvůr a rezidenční město jako kulturní a duchovní centrum Střední Evropy. Praha 1997, s. 172-178.

³¹¹ Např. VKOL, sign. III 31.212, III 1.030, II 1.072

³¹² „Z knihovny nejjasnějšího a vznešeného pána pana Ferdinanda Hoffmana, svobodného pána z Grünpühel a Střechova, pána na Grevenštejně a Janovicích, dědičného hofmistra Štýrska a rakouského maršálka, radu císařské a královské milosti a prezidenta dvorské komory etc.“ Glonek, J. – Krušínský, R.: Jazyk s řeč knižních vazeb z hlediska majitele. Sbírká Ferdinanda Hoffmana z Grünpühelu ve Vědecké knihovně v Olomouci. In: Jazyk a řeč knihy : k výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven., Opera romanica 11. České Budějovice 2003, s. 481-500.

skoku. V prvním a čtvrtém zlatém poli se nachází zlatě korunovaný kozel ve skoku. V druhém a třetím červeném poli je zobrazen zlatý svázaný snop. Erb přidržují dva okřídlení putti, dokola je obklopuje ovocná a florální výzdoba. O spodní část oválné desky se opírají dvě sedící ženské postavy. Jedna má na klíně položenou zavřenou knihu, druhá drží v levé ruce palmovou ratolest.

Velikost: 25,5 x 16,5 cm, sign. „M. Göndolach f.“, „L. Kilian A. Sca.“

Střední typ ex libris³¹³ na první pohled působí honosným a bohatým dojmem. Text je psán majuskulním písmem do devatenácti řádků. Objevuje se pouze ve 24 svazcích.

„EX BIBLIOTHECA ILLVSTRIS AC GENEROSI DOMINI D[OMI]NI
FERDINANDI HOFFMAN, LIBERI BARONIS IN GRVNPVHEL ET
STRECHAV, DOMINI IN GREVENSTAIN ET IANOWITZ, SVPREMI
HAEREDITARII CVRIAE MAGISTRI DVCA TVS STYRIAE ET SVPREMI
MARSALCI, ARCHIDVCATVS AVSTRIAE SACRATISSmae CAESae ET

³¹³ Např. VKOL, sign. 790, 1.007, 1.274

REGIAE MAIESTATIS CONSILIARII ET CAMERAE AVLICAE PRAEFECTI.
etc.“³¹⁴

Nad obdélníkovou deskou je umístěn opět renesanční štít s rodovým erbem majitele. Dva okřídlení putti přidržují celý erb. Ve spodní části jsou vyobrazeni další dva putti, kteří přidržují ze spodu kamenný rám, do něhož je deska zasazena.

Velikost: 13 x 8 cm, sign. „M. Gundolach. f.“, „L. Kilian s.“

Třetí malé ex libris³¹⁵ je graficky dosti odlišné. Základní deska má obdélníkový tvar. Majuskulní text je rozvržen opět do devatenácti řádků. Text na desce je naprosto totožný s druhým typem ex libris, jen se objevují drobné pravopisné odchylky. Toto malé ex libris se vyskytuje oproti předešlému typu až v 80 svazcích.

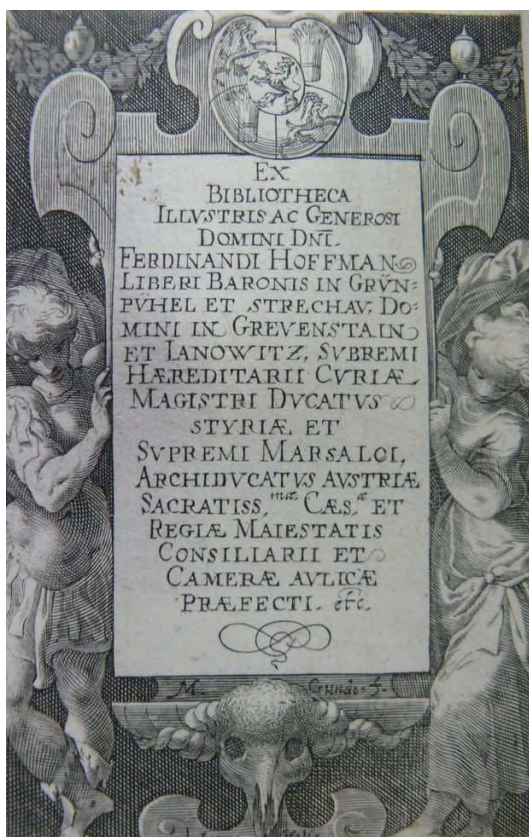
„EX BIBLIOTHECA ILLUSTRIS AC GENEROSI DOMINI D[OMI]NI
FERDINANDI HOFFMAN, LIBERI BARONIS IN GRVNPVHEL ET
STRECHAV, DOMINI IN GREVENSTAIN ET IANOWITZ, SVPREMI

³¹⁴ V originálu jsou ve slově GRVNPVHEL nad oběma písmeny „V“ znázorněné přehlásky.

³¹⁵ Např. VKOL, sign. 4.937, 1.013, 650

HAEREDITARII CVRIAE MAGISTRI DVCATVS STYRIAE ET SVPREMI
MARSALCI, ARCHIDVCATVS AVSTRIAE SACRATISSMAE CAESAE ET
REGIAE MAIESTATIS CONSILIARII ET CAMERAE AVLICAE / PRAEFECTI.
etc.³¹⁶

Nahoře nad obdélníkovou deskou je opět znázorněn renesanční štít s rodovým erbem Ferdinanda Hofmanna, po stranách je ověncen ozdobnými girlandami. Oproti předešlému znázornění je erb zakomponován přímo do desky. Celou honosnou desku s textem po pravé i levé straně přidržuje chlapec s dívkou.

Velikost: 8,5 x 5,5 cm, sign. „M. Gundo. f.“, „Luca. Kilia.s.“.

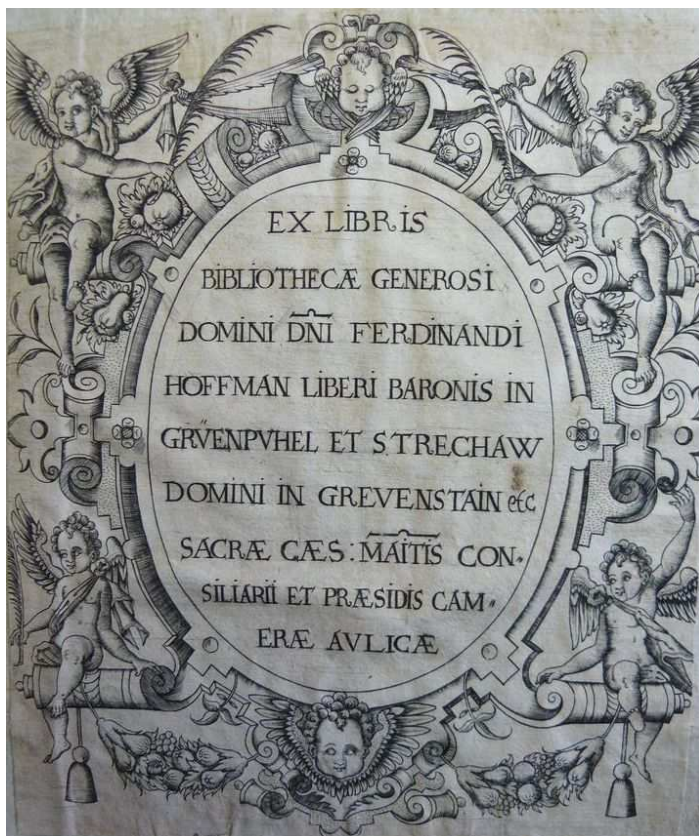
Poslední čtvrté ex libris³¹⁷ je v první řadě nesignované a graficky je naprosto odlišné. Oválná kartuš nese devět řádků majuskulního písma. Text je v tomto případě odlišný. Při srovnání s předešlými grafickými vyobrazeními lze předpokládat, že tato čtvrtá varianta ex libris je technicky starší. V torzu knihovny ho lze spatřit pouze ve 12 svazcích.

³¹⁶ V originálu jsou ve slově GRVNPVHEL nad oběma písmeny „V“ znázorněné přehlásky.

³¹⁷ Např. VKOL, sign. II 276, 1.195, 72/7

„EX LIBRIS BIBLIOTHECAE GENEROSI DOMINI D[OMI]NI FERDINANDI HOFFMAN LIBERI BARONIS IN GRVNPVHEL ET STRECHAW DOMINI IN GREVENSTAIN *etc.* SACRAE CAES: MAI[ESTA]TIS CONSILIARII ET PRAESIDIS CAMERAE AVLICAE.“³¹⁸

Oválná renesanční kartuš zdobená po stranách čtyřmi putti. Každý z nich drží v jedné ruce palmovou ratolest. V horní a dolní části kartuše jsou vyobrazeny hlavičky spících andělů. Kartuš po stranách ozdobují bohaté ovocné festony.

Od grafického ex libris se přemístíme k vlastnickým poznámkám, které jak již bylo výše zmíněno, se v torzu nacházejí jen v několika málo svazcích. Typickým místem jejich výskytu v jednotlivých exemplářích je na titulním listu či předním přideštím. Nejunikátnější poznámku na přední předsádce nese dílo „*HISTORIA Der Augspurgischen Confesion.*“³¹⁹ Jedná se o autograf Davida Chytraea, který na přední předsádce perem uvedl:

„*Dem wolgebornen Herrn Ferdinando Hoffman, Freyherrn Zu Strechau vnd Grünenpühl Erbland Hoffmeister in Steier vnd Erblandmarschalk in Osterreich vnd Steier, Furst. D. Rath, meinem Gnedigen Herrn.*“

³¹⁸ V originálu jsou ve slově GRVNPVHEL nad oběma písmeny „V“ znázorněné přehlásky.

³¹⁹ VKOL, sign. 29.036

Další vlastnoruční přípisek Davida Chytrea a tentokrát i jeho podpis je zanechán na přední předsádce v jeho díle „*CHRONOLOGIA HISTORIAE HERODOTI ET THVCYDIDIS*.“³²⁰

„*Generoso & illustri Domino D. Ferdinando Hofman Libero Baroni in Grünpühel & Strechau, Domino in Wolkerstein er Neubauss. Haereditario Praefecto Pratorii Ducatus Stiriae & Haereditario Ardinarsenteo in Austria & Stiria, Severissimi Archiducis Caroli Cardinario Domino Clementi David Chytraris*“

Při pečlivém nahlížení do jednotlivých tisků se nám objeví několik dalších vlastnických poznámek, které částečně odhalí putování jednotlivých svazků. Dokladem je dílo „*BIBLIA SACRA vulgata*“,³²¹ která je velmi bohatá na vlastnické poznámky. Nalezneme zde na předním přideštit perem přípisek: „*Pro Monasterio Zarensi Comparatus Anno 1700*“ pocházející z cisterciáckého kláštera ve Žďáru nad Sázavou. Pod ním se nachází perem „*Herr Philippo Ferdinando Schaft*.“ Na poslední stránce knihy pod textem je perem uvedeno „*Gabelik*.“ U díla „*BIBLIOTHECA INSTITVTA ET COLLECTA*“³²² se nachází na předním přideštit přípisek: „*Ex supellectile Georgii Constantini Spoehr Silesii Helmsdortiensis Ciuis Olomuc Anno 1642, 1. Octobris*.“ S Velehradským cisterciáckým klášterem se setkáme v poznámce: „*Monasterii B[eatae] Virginis Welehradensis*“ v díle „*DAVIDIS REGIS AC PROPHETAE PSALMORVM LIBER*.“³²³ Na titulním listu „*Bibel Teütsch das ist alle bücher Alts vnd Neuws Testaments*“³²⁴ objevíme perem připsané „*Sum ex libri Rudi D[omi]ni Jacobi Sturmii Regusaxensi Palatini parochi in Tollershaim*.“ Také dílo „*TROPORVM, SCHEMATVM, IDIOMATVM QVE COMMVNIVM LIBER*“³²⁵ se pyšní latinským přípisem na titulním listu „*Valentinus Thobia Raterenus*.“ Poslední vlastnickou poznámku spatříme v díle „*HISTORIAE IESV CHRISTI FILII DEI NATI IN TERA MATRE SANCTISS*“³²⁶ opět na titulním listu „*sum Georgii Korziisika*.“

V poslední řadě je nutno zmínit, že téměř všechny svazky z torza knihovny Ferdinanda Hofmanna z Grünbüchlu obsahují černé oválné razítko Univerzitní knihovny v Olomouci přibližně z roku 1773. Na knihovním razítku je vyobrazen

³²⁰ VKOL, sign. 17.600

³²¹ VKOL, sign. 346

³²² VKOL, sign. II 305.639

³²³ VKOL, sign. 452

³²⁴ VKOL, sign. 301

³²⁵ VKOL, sign. II 1.125

³²⁶ VKOL, sign. 1.007

císařský dvouhlavý orel držící meč a říšské jablko, dokola je latinský text: „*BIBLIO: CAESAREAE OLOMUCII.*“ Razítko se obvykle objevuje na titulním listu. Druhý typ razítka Univerzitní knihovny v Olomouci je v mnohem jednodušším provedení. Modré kulaté razítko nese pouze text: „K.K. BIBLIOTHEK * IN OLMÜTZ“.

8.3 Supralibros

Staré tisky v torzu hofmannské knihovny nesou své vlastní supralibros. Tento způsob označení vyjadřuje vlastnictví konkrétního svazku knihy institucí či soukromou osobou. Supralibros je výhradně spjat s knižní vazbou. Tato vlastnická značka se nejčastěji nachází na pokryvu desek, ale lze ji objevit i na hřbetu knihy, ořízce, ale dokonce i na sponách. Dané speciální označení mohlo být provedeno různou technikou. V převážné většině se využívala technika zlatého popřípadě barevného tisku. Na deskách potažené kůží lze nalézt také supralibros provedené slepotiskem. Ve výjimečných případech se pak objevují vlastnické značky psané nebo malované. Nejčastěji se nachází na pokryvu desek, ale lze ho objevit i na hřbetu knih, ořízce či sponách. Ve Francii v 15. století jsou doložena nejstarší supralibros. Tato vlastnická značka se dále šířila do celé Evropy tedy i do českých zemí.³²⁷

Dochovaná supralibros ve sbírce je možné rozdělit podle způsobu provedení. Zastoupeny jsou jak supralibros zobrazující rodový erb, tak i jméno majitele nebo jen iniciálky.

Supralibros Ferdinanda Hofmanna a jeho potomků je provedeno zlatotiskem. Nachází se současně na přední i zadní desce. Oválné zlaté supralibros reprezentuje rodový znak Hofmannů. V modrém srdeční štítu čtvrceného štítu se nachází korunovaný lev ve skoku. V prvním a čtvrtém zlatém poli se nachází zlatě korunovaný kozel ve skoku. V druhém a třetím červeném poli je zobrazen zlatý svázaný snop. Nad štítem jsou zobrazeny tři korunované turnajské přilbice. Prostřední přilbice je vyobrazena s pokryvadly. Na pravé straně jsou černo zlaté a vlevo červeno zlaté. Přilbice nese zlatého sedícího lva a za ním paví péra. Pravá turnajská přilbice s pokryvadly černo zlatými nese černého zlatě korunovaného rostoucího kozla. Levá přilbice s pokryvadly červeno zlatými má v klenotu zlatý svázaný snop. Toto supralibros se objevují se značnou variabilitou v postavení jednotlivých figur a klenotů.

Daná supralibros se vyskytují ve dvou variantách. První nejpočetnější skupinu tvoří 85 svazků, které se vyskytují současně na přední i zadní desce. Převážná většina je tvořena zlatotiskem. Avšak lze také objevit supralibros provedené slepotiskovou technikou. Supralibros je tvořeno oválnou kartuší, ve které

³²⁷ Voit, P.: *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha 2008, s. 850-851.

je vyobrazen rodový erb Ferdinanda Hofmanna. Celé vyobrazení je doplněno nápisem: „FERDINAND HOFMAN FREYHER HERR AVF GREVENSTEIN“. U těchto svazcích je nanejvýš jisté, že patřily přímo Ferdinandovi Hofmannovi.

Zlacené supralibros³²⁸ doplněno textem na pergamenové vazbě.

Zelené supralibros³²⁹ s textem na světle kožené vazbě.

Druhou o něco menší skupinu tvoří 73 starých tisků, které nesou na deskách pouze hofmannské supralibros bez doprovodného textu. U těchto svazků lze prokazatelně dokázat, že patřily Ferdinandovi Hofmannovi jen na základě vlepeného

³²⁸ VKOL, sign. 301

³²⁹ VKOL, sign. III 1.057.

ex libris. Oválná kartuš je tvořena jednoduchou linkou nebo dvojlinkou. I v této skupině je supralibros provedené jak zlatotiskem tak i slepotiskovou technikou.

Zlacené supralibros³³⁰ bez textu na pergamenové vazbě.

Červené supralibros³³¹ bez textu na kožené vazbě.

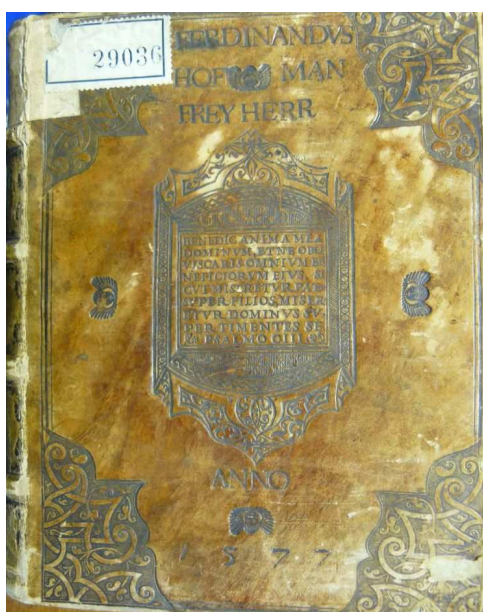
³³⁰ VKOL, sign. 1.879.

³³¹ VKOL, sign. II 2.638.

Černé supralibros³³² bez textu na kožené vazbě.

Jak už bylo výše zmíněno, supralibros je ve sbírce zastoupeno také prostřednictvím jména majitele. Dokladem je svazek,³³³ který na první pohled působí výjimečně a vzácně oproti ostatním. Originalita a neobyčejnost vazby byla již popsána v kapitole pojednávající o vazbě. Avšak je nutno zmínit skutečnost, že přední deska v horní části nese supralibros ve formě jména vlastníka knihy: „FERDINANDVS HOFMAN FREY HERR“

³³² VKOL, sign. 4.758-4.760.

³³³ VKOL, sign. 29.036.

Poslední formou supralibros, které lze ve sbírce spatřit, jsou iniciály, které zdobí pouze dva svazky. Na přední desce díla *„ARGVMENTA PSALMORVM SEXAGINTA, Dtributis ordine Versuum Sententiis“*³³⁴ nalezneme iniciály „S.W.S.“, které jsou doplněny ve spodní části vnočení 1551. Další typ tohoto supralibros nalezneme na přední desce díla *„BIBLIOTHECA INSTITVTA ET COLLECTA.“*³³⁵ Deska nese nahoře iniciály „M.G.C.S.“ a dole opět vnočení 1641. V tomto případě lze majitele přímo identifikovat díky datované vlastnické poznámce *„Ex supellectile Georgii Constantini Spoehr Silesii Helmsdortiensis Ciuis Olomuc Anno 1642, 1. Octobris“* na předním přidešti.

³³⁴ VKOL, sign. 1.397-1.398

³³⁵ VKOL, sign. II 305.639

9. Závěr

První část práce se zaměřila na osobnost Ferdinanda Hofmanna z Grünbüchlu, jenž se stal předním šlechticem Rudolfovy doby. Po sesbírání jednotlivých střípků se nám tak poskládala ucelená mozaika jeho života. Druhá část práce je věnována jeho velkolepé knihovně, přesněji olomouckému torzu, které je následně podrobena detailnímu rozboru. Nelze pochybovat, že Ferdinand Hofmann z Grünbüchlu patří do okruhu největších bibliofilů 16. století. Jako přední politik Rudolfovy doby byl v kontaktu s mnoha významnými humanistickými vzdělanci, jejichž díla byla pro Ferdinanda předmětem zájmu. Jeho úchvatnou knihovnu můžeme právem srovnávat s knihovnou rožmberskou či dokonce císařskou. Nebyla sice tak rozsáhlá, avšak po obsahové stránce se jim mohla rovnat.

Předchozí stránky nám umožnily nahlédnout do dějiny jedné ze zapomenutých šlechtických knihoven, jejíž torzo je součástí historického oddělení Vědecké knihovny v Olomouci. Do rukou se nám dostaly jednotlivé svazky, které k nám promlouvaly prostřednictvím svého názvu, místa vzniku, jazykové stránky či své originální vazby, která je pro celou sbírku charakteristickým rysem.

Hofmanské torzo je unikátním dokladem o šířících se reformačních myšlenkách do Českého království prostřednictvím samotné knižní kultury. Koncentrace děl spojených s protestantismem a reformací dokonale vypovídá o Ferdinandově zaměření.

Při snaze rekonstruovat dějiny této majestátní knihovny jsme byli odkázáni na skromnou literaturu, která se jen okrajově dotýká tohoto tématu. Z dostupných pramenů, jsme zjistili pouze velmi strohé a skromné informace o knihovně respektive o jednotlivých knihách. Jediný katalog této majestátní knihy, který do jisté míry zachycuje tuto velkolepou knižní sbírku je až z let 1668–1678, tedy až 60 let po smrti Ferdinanda Hofmanna. Avšak olomoucká sbírka v něm zachycená není, protože před samotnou katalogizací hofmannské knihovny byla jezuita označena za nepohodlnou a následně byla vyloučena. Olomoucké torzo knihovny si tedy žilo vlastním životem.

Při osobním prostudování celé sbírky vyšlo najevo, že se realita razantně liší od faktů uváděných v literatuře. Je zajímavé, že Trantírek, ale také Matzura ve svých studiích operují s číslem 842. Toto číslo je dosti zarážející, protože Vědecká knihovna v Olomouci vlastní pouze 212 svazků z původní Ferdinandovy knihovny. Matzura ve

své studii bohužel neodkazuje na žádný pramen, avšak Trantírek uvádí pouze informaci, že se jezuitské seznamy nedochovaly. Otázkou zůstává, jak k danému číslu 842 přišli. Pokud budeme předpokládat, že číslo je správné, vyvstává nám opět další otázka. Co se stalo se zbylými 630 svazky? Ztratily se během převozu z Brna do Olomouce? Či se dostaly do rukou sběratelů, kteří si tak obohatili své soukromé sbírky? Na tyto otázky již nedokážeme jednoznačně odpovědět.

Jednotlivé kapitoly nás zavedly až do samotných dílen tiskařů a nakladatelů. Podrobili jsme torzo důkladnému rozboru, který nám odhalil významná tiskařská města a s nimi spojené tiskaře či nakladatele, kteří umožnili šíření psané kultury v 16. a na počátku 17. století. Přiblížili jsme jejich život a činnost a s tím i související tiskařské či nakladatelské značky, jejichž provedení dosahuje již v 16. století mistrné úrovně. Kapitola nám zároveň představila některé autory a tím tak otevřela obsahovou stránku torza.

V kapitole o individuálních znacích jsme se zaměřili nejprve na vazbu, která je i v tomto případě jedinečná. Téměř všechny svazky jsou opatřeny nádhernou zelenou pergamenovou vazbou, která svým způsobem vystihovala Ferdinandův přídomek. Setkáme se pochopitelně i s bílým pergamenem či s koženou vazbou, ale početně je to zanedbatelné číslo. Z celého torza jsme vyzdvihli exempláře, které jsou na první pohled unikátní. Od vazby už byl jen malý krůček k jedinečnému supralibros a exlibris, jenž se vztahují přímo k Ferdinandově osobě. Obě tyto vlastnické značky nám prostupují celým torzem. Přiblížení, popsání a osvětlení jejich historie bylo předmětem kapitoly. V neposlední řadě nám z torza vyplouvají vlastnické poznámky, které mohou do jisté míry mapovat putování jednotlivých svazků. Některé exempláře se dostaly až do rukou velehradského cisterciáckého kláštera nebo do kláštera ve Žďáru nad Sázavou. S vlastnickými poznámkami se setkáme ani ne u deseti exemplářů. To však neplatí o čtenářských poznámkách, kterých je ve sbírce opravdu hojně. To jen podporuje domněnku, že tyto četné přípisky v jednotlivých kapitolách a častá podtržení dokládají, že Ferdinand Hofmann nebyl otrockým sběratel, který vybudoval zámeckou knihovnu jen kvůli společenské prestiži, ale právě naopak. Svě knihy si pečlivě podle tiskařských katalogů vybíral a poté i následně studoval. Výše uvedená hypotéza je platná pouze v případě, že tyto poznámky vznikly v době, kdy knihovna byla v rukou Ferdinanda Hofmanna. S tímto předpokladem se ztotožnili také Miroslav Trantírek a Vladislav Dokoupil ve svých studiích.

10. Literatura a prameny

Prameny

Moravský zemský archiv Brno, fond B 11 Acta finita, kart. č. 305, inv. č. 1534, sign. 117/II.

Moravský zemský archiv Brno, fond F 18 Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov, kart. č. 1516, inv. č. 8400, sign. 219/I.

Moravský zemský archiv Brno, fond Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov, kart. č. 649, Inv. č. 2918-2924.

Moravský zemský archiv Brno, fond Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov, kart. č. 384-385, inv. č. 1654

Národní archiv, fond Morava - Moravské spisy české kanceláře a české komory, sign. 2947, sign. 2676

Zemský archiv Opava – pobočka Olomouc, fond Rodinný archiv Harrachů, kart. č. 1, inv. č. 15, 3

Moravská zemská knihovna v Brně, sign. Mk-0000.048.

Moravská zemská knihovna v Brně, sign. Mk88.

Moravská zemská knihovna v Brně, sign. 229096.

Literatura

Antonín, L.: *Zámecké knihovny v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Jižní Morava.* In: Čtenář, r. 45, č. 11, Praha 1993, s. 388-389.

Antonín, L.: *Dietrichsteinská knihovna na zámku Mikulov.* In: Sborník Národního muzea. Řada C, sv. XXXIX-IL, č. 1-4, Praha 1997, s. 1-28.

Berger, K.: *Geschichte der Stadt Römerstadt.* Brünn 1909

Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Sešit 2. Ostrava 1998

Bosl, K.: *Ein Steirisches Adelsgeschlecht in Böhmen und Mähren. Hoffmann Freiherren zu Gruenpüchel und Strechau.* In: Bohemia. Zeitschrift für Geschichte und Kultur der böhmischen Länder. Band 21. München 1980, s. 60-83

Bretholz, B.: *Die fürstlich Dietrichsteinsche Bibliothek in Nikolsburg und ihr neuer Katalog.* In: Zeitschrift des Vereines für Geschichte Mährens und Schlesiens. Heft 1-4, Brünn 1903, s. 384-386.

- Březan, V.:** *Životy posledních Rožmberků. I., II. Život Petra Voka z Rožmberka.* Praha 1985
- Bůžek, V. - Hrdlička, J. a kol.:** *Dvory velmožů s erbem růže: všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce.* Praha 1997
- Bůžek, V.:** *Literární mecenát nižší šlechty v předběllohorských Čechách.* In: Husitství - reformace - renesance: Sborník k 60. narozeninám F. Šmahela. Praha 1994. s. 831-843.
- Cejpek, J. - Hlaváček, I. - Kneidl, P.:** *Dějiny knihoven a knihovnictví.* Praha 1996
- D'Elvert, Ch.:** *Die Freiherren Hofmann Von Grünbüchel und Strechau.* In: Notizen-Blatt der historisch-statistischen Section der k.k. Mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde, č. 12, Brno 1883. s. 95-98.
- Dokoupil, V.:** *Soupis rukopisů mikulovské dietrichsteinské knihovny.* Praha 1958
- Čížková, M.:** *Život a kariéra novoměstského měšťana a exulanta Jana Hippia Vodňanského.* In: Víra nebo vlast? Exil v českých dějinách raného novověku. Ústí nad Labem 2001, s. 283-290.
- Evans, R. J. W.:** *Rudolf II. a jeho svět: myšlení a kultura ve střední Evropě 1576-1612.* Praha 1997
- Flodr, M.:** *Die griechische und römische Literatur in tschechischen Bibliotheken im Mittelalter und Renaissance.* Brno, 1966
- Glonek, J. – Krušinský, R.:** *Jazyk a řeč knižních vazeb z hlediska majitele. Sbírká Ferdinanda Hoffmana z Grünpühelu ve Vědecké knihovně v Olomouci.* In: K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven. Opera romanica 11. České Budějovice 2009, s. 481-500.
- Halada, J.:** *Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti.* Praha 1999
- Haye, T.:** *Diskussionsbericht zum Arbeitsbereich Epicedium/Epitaphium.* In: Leichenpredigten als Quelle historischer Wissenschaften. Band 4. Stuttgart 2004
- Hejnic, J. – Hrdina, K. – Martínek, J. – Truhlář, A.:** *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě. 1, A-C.* Praha 1966
- Hejnic, J. – Hrdina, K. – Martínek, J. – Truhlář, A.:** *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě. 2, Č-J.* Praha 1966
- Hejnic, J. – Hrdina, K. – Martínek, J. – Truhlář, A.:** *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě. 4, N-Ř.* Praha 1973

- Hejnic, J. – Hrdina, K. – Martínek, J. – Truhlář, A.:** *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě. 5, S-Ž.* Praha 1982
- Horský, Z.:** *Kepler v Praze.* Praha 1980
- Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 2, Severní Morava.* Praha 1983
- Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 3, Severní Čechy.* Praha 1984
- Hrubý, F.:** *Knihovny na moravských zámcích ve století 16. a 17.* In: *Bibliofil. Časopis pro pěknou knihu a její úpravu.* R. 9, Uherské Hradiště 1932, s. 107-116.
- Janáček, J.:** *Rudolf II. a jeho doba.* Praha 1987
- Karel, J.:** *Janovičtí Hoffmannové.* In: *Střední Morava kulturně historická revue.* Olomouc 1998, s. 50-57.
- Kneidl, P.:** *Z historie evropské knihy: po stopách knih, knihtisku a knihoven.* Praha 1989
- Kolářová, J.:** *K žánru epithalamia v latinské humanistické poezii.* In: *Česká literatura: časopis pro literární vědu.* Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2007, s. 25-40.
- Koldinská, M.:** *Každodennost renesančního aristokrata.* Praha 2004
- Koldinská, M.:** *Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic: cesta intelektuála k popravišti.* Praha 2004
- Koldinská, M.:** *Šlechtické školy v předbělohorských Čechách.* In: *Život na šlechtickém sídle v 16.-18. století : Sborník příspěvků z konference na pedagogické fakultě v Ústí nad Labem 30.-31. října 1991,* s. 217-221.
- Kopáčková, M.:** *Ferdinand Hofman z Grünbichlu a jeho knihovna. Rozbor dvou inventářů knih z hofmanské pozůstalosti. Rozbor a komentář sbírky epicedií pro Ferdinanda Hofmana.* Seminární práce FF UK.
- Kramm, H.:** *Deutsche Bibliotheken unter dem Einfluß von Humanismus und Reformation,* Wiesbaden 1968
- Martínek, J.:** *Drobné literární útvary za humanismu.* In: *Zprávy jednoty klasických filologů.* 1965. s. 10-25.
- Martínek, R., Opletová, J., Sedoník, T., Slavíková, V., Štěpánová, D.:** *Záchrana a inventarizace drobných církevních fondů.* Olomouc 2008.

- Mašek, P.:** *Zámecké knihovny v zemích Koruny české.* In: K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven. Opera Romanica 1. České Budějovice 2000, s. 43-49.
- Mašek, P.:** *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích.* Praha 2003
- Mašek, P. - Turkova, H.:** *Zámecké, hradní a palácové knihovny v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.* K výstavě 50 let oddělení zámeckých knihoven. Knihovny Národního muzea 1954–2004. Muzeum knihy Žďár nad Sázavou, květen–říjen 2004. Praha 2004
- Mašek, P. – Wiendlová, Z.:** *Soupis knih z knihovny Ferdinanda Hoffmana z Grünpichlu ve fondu zámecké knihovny Mikulov.* In: Sborník Národního muzea. Řada C, sv. XXXIX-IL, č. 1-4, Praha 1997, s. 78-110.
- Mat'a, P.:** *Svět české aristokracie: (1500-1700).* Praha 2004
- Matzura, J.:** *Zu einer Geschichte der Nikolsburger Schlossbibliothek.* In: Zeitschrift des Vereines für Geschichte Mährens und Schlesiens. Heft 4, Brünn 1924, s. 13-28.
- Mysliveček, M.:** *Erbovník aneb Kniha o znacích i osudech rodů žijících v Čechách a na Moravě podle starých pramenů a dávných ne vždy věrných svědectví. 2.* Praha 1997
- Lifka, B.:** *Exlibris a supralibros v českých korunních zemích v letech 1000 až 1900.* Praha 1982
- Limouze, D.:** *Umění rytiny na císařském dvoře v Praze.* In: Rudolf II. a Praha. Císařský dvůr a rezidenční město jako kulturní a duchovní centrum Střední Evropy. Praha 1997, s. 172-178.
- Naschenweng, H. P.:** *Burg Strechau.* In: Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark. Sonderband 24. Liezen 1997, s. 3-43.
- Ottův slovník naučný, 22. díl, Praha 1904*
- Ottův slovník naučný, 24. díl, Praha 1906*
- Pánek, J.:** *Poslední Rožmberkové : velmoži české renesance.* Praha 1989
- Pánek, J.:** *Šlechta v raně novověké Evropě z pohledu Českého a evropského bádání.* In: Život na dvorech barokní šlechty (1600-1750). Opera Historica 5. České Budějovice 1996
- Petr, S.:** *Soupis rukopisů zámecké knihovny v Mikulově.* In: Sborník Národního muzea. Řada C, sv. XXXIX-IL, č. 1-4, Praha 1997, s. 29-77.
- Plaček, M.:** *Hrady a zámky na Moravě a ve Slezsku.* Praha 1996

- Poche, E.:** *Pražské paláce*. Praha, 1973
- Pokorná, A.:** *Akademický knihtiskař Pavel Sessius*. In: Sborník k 80. narozeninám Mirjam Bohatcové. Praha 1999. s. 272-278.
- Preiss, P.:** *Giuseppe Arcimboldo*. Praha, 1967
- Rossiter, H. P.:** *Ornaments from a Sixteenth Century Library*. In: Bulletin of the Museum of Fine Arts, XLVIII., č. 273, Boston 1950
- Schade, H. von:** *Der Einfluss der Reformation auf die Entwicklung des evangelischen Bibliothekswesens*. In: Beiträge zur Geschichte des Buchwesens im konfessionellen Zeitalter. Wiesbaden 1985, s. 189 – 212.
- Spurný, F.:** *Severomoravské železářství a Štýrsko*. In: Severní Morava: vlastivědný sborník. Sv. 18, Šumperk 1969, s. 28–32.
- Spurný, F.:** *Severomoravské železářství před Bílou horou a jeho vztah ke Štýrsku*. Šumperk, 1970. Habilitační práce, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci.
- Spurný, F.:** *Severomoravské železářství do Bílé hory*. Šumperk 1972
- Spurný F.:** *Dějiny Rýmařovska*, díl III., Ostrava 1961
- Spurný F.:** *Hans Friedrich Hofmann z Grünbüchlu : k biografii vůdce štýrských protestantů a vynikajícího renesančního hospodáře 16. století*. In: Pocta Josefu Polišenskému. Olomouc 1996, s. 151-155.
- Stloukal, K.:** *Jindřich z Písnice*. In: K dějinám československým v období humanismu. Sborník prací věnovaných Janu Bedřichu Novákovi k šedesátým narozeninám 1872-1932. Praha 1932, s. 363–380.
- Stloukal, K.:** *Papežská politika a císařský dvůr pražský na přelomu XVI. a XVII. věku*. Praha 1925
- Tobolka, Z.:** *Knihy. Její vznik, vývoj a rozbor*. Praha 1949
- Trantírek, M.:** *Dějiny mikulovské zámecké knihovny: část 1-2*. Mikulov 1963
- Veselá, L.:** *Knihy na dvoře Rožmberků*. Praha 2005
- Voit, P.:** *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha 2008
- Wichner, J.:** *Zwei Burgen und drei Edelsitze in der oberen Steiermark. Historische Skizze*. In: Mitteilungen des Historischen Vereins für Steiermark. Heft 42, Gratz 1894, s. 158-220.
- Winter, Z.:** *O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje : kulturní obraz XV. a XVI. století*. Praha 1899

Zásady popisu rukopisů. Sborník Národního muzea v Praze. Řada C, sv. XXVIII,
č. 2, 1983

Internetové zdroje

<http://www.ubka.uni-karlsruhe.de/kvk.html>

<http://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/search.pl>

<http://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/search.pl>

<http://www.deutsche-biographie.de/blattern.html>

<http://www.uni-rostock.de/fileadmin/UniHome/Presse/Forschungsmagazin/fomag2-2010.pdf>.

<http://www.studiumexcitare.com/content/68>

<http://www.rmm.cz/index.html>

http://archive.thulb.uni-jena.de/hisbest/editor_form_search-person.xml

http://de.enc.tfo.de.com/Persönlichkeiten_Wittenberg

<http://drukkers.library.uu.nl/en/frames1024x768.htm>

<http://www.gameo.org/encyclopedia/contents/F7663.html>

<http://www.idref.fr/073944955>

http://renaissance.academic.ru/212/Froben,_Johann

<http://crm.revues.org/2810>

http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/judaica/ejud_0002_0016_0_15851.html

http://www.english.qmul.ac.uk/kingsprinter/publications/transcripts/Reader_Aids/Brief_History.html

<http://dia.ktf.cuni.cz/synopsis/56-heintz-josef-st>

<http://abart-full.artarchiv.cz/osoby.php?Fvazba=heslo&IDosoby=27235>

<http://en.inforapid.org/index.php?search=Dominicus%20Custos>

<http://daten.digitale-sammlungen.de/bsb00008370/images/index.html?seite=631>

[http://daten.digitale-](http://daten.digitale-sammlungen.de/0001/bsb00016326/images/index.html?seite=470)

[sammlungen.de/0001/bsb00016326/images/index.html?seite=470](http://daten.digitale-sammlungen.de/0001/bsb00016326/images/index.html?seite=470)

Komentář ke katalogu – staré tisky

Signatura

Štítek se signaturou se vždy nachází na přední desce v horní části. Poté je signatura ještě jednou tužkou uvedena na versu titulního listu. Vědecká knihovna v Olomouci opatřila každou knihu novou signaturou. Celá sbírka je rozdělena podle formátu do tří skupin. Nejmenší formáty knih obsahují signatury jen s arabskými číslicemi. U středního typu formátu knih je signatura doplněna o římskou číslici II. Poslední největší formát knih obsahuje signaturu s římskou číslicí III.

Označení svazku

Pokud svazek obsahoval více jak jedno dílo a je to uvedeno v signatuře, tak se tato informace zaznamenává do kolonky pro označení svazku.

Označení textové jednotky

Svazek, který obsahuje více děl, má v katalogu pro každou textovou jednotku vlastní katalogizační záznam. Každá textová jednotka se vymezuje svou samostatností. Pokud je vícedílný svazek stránkovaný, je patrné, kolik textových jednotek obsahuje. Textová jednotka vždy začíná od jedničky. Ve většině případů má každá textová jednotka vlastní titulní list.

Záhlaví

Oblast záhlaví sděluje základní informace ve zkrácené a přehledné podobě, které jsou uvedeny v jednotlivých kolonkách. Je nutno upozornit, že pro záhlaví platí pravidla transkripce. Kolonky určené pro autory A – D zaznamenávají autoritní podoby jmen, které byly ve většině případů vyhledány podle katalogu UB Karlsruhe.³³⁶ Datum tisku a vydání se v oblasti záhlaví uvádí vždy arabskými čísly. Do kolonek pro místo tisku a vydání se zaznamenává oficiální název města. Tiskaři i vydavatelé jsou uvedeni v autoritní podobě.³³⁷

³³⁶ Dostupné z WWW: <http://www.ubka.uni-karlsruhe.de/kvk.html> [citováno 30. 4. 2012] a WWW: <http://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/search.pl> [citováno 30. 4. 2012]

³³⁷ Dostupné z WWW: <http://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/search.pl> [citováno 30. 4. 2012], Martínek, R., Oppeltová, J., Sedoník, T., Slavíková, V., Štěpánová, D.: *Záchrana a inventarizace drobných církevních fondů*. Olomouc 2008.

Oblast údajů o názvu a odpovědnosti

Hlavní název

Vždy se objevuje na titulní straně. Hlavní název často nese krátké shrnutí díla či jednotlivých částí knihy. Do hlavního názvu je také často zakomponováno jméno i titul autora. Název by měl tvořit smysluplný větný celek, který se řídí podle základních gramatických pravidel daného jazyka. Platí zde pravidla transliterace. Pokud se v názvu objevují zkratky, tak jsou rozvedeny v hranatých závorkách.

Souběžný název

Do kolonky se uvádí doplnění nebo vysvětlení hlavního názvu. V latinské verzi je uvozený slovy „hoc est“, „seu“, „sive“ atd. Německá forma je uvozena nejčastěji slovy „es ist“, „welcher“, „das ist“ nebo „oder“. Není podmínkou, že jazyk hlavního názvu se shoduje s jazykem souběžného názvu. Avšak většinou se shoduje s jazykem celého díla.

Další názvová informace

Kolonka zaznamenává detailnější podrobnosti vztahující se k dílu. Věnuje se převážně jednotlivým částem. Často podává základní informace o jednotlivých dílů vícesvazkového díla.

Předtitul

Před titulním listem se v některých případech objevuje list, který většinou zaznamenává zkrácený hlavní název. Opět se řídíme pravidly transliterace.

Hřbetní název

Všechny informace, které se objevují na hřbetu knihy, se zaznamenávají do této kolonky. Veškerý text, který se objeví na hřbetu se transliteruje.

Údaje o odpovědnosti

Údaje o odpovědnosti se vztahují převážně na autora díla. Do kolonky se uvádí transliterované jméno se všemi jeho tituly a hodnostmi. Často je autor zakomponován do širokého větného celku. Proto se uvádí celý kontext, aby bylo patrné, proč je autor zaznamenán v daném pádě. Ostatní kolonky pro údaj o

odpovědnosti jsou určeny pro dalšího autora nebo překladatele či další osoby, která je jmenována na titulním listu v souvislosti s vydání daného díla.

Oblast nakladatelských údajů

Oblast nakladatelských údajů obsahuje kolonky s místem tisku a vydání. V některých případech nelze jednoznačně určit, zda se jedná o místo tisku či vydání a to z důvodu, že obě místa byla fakticky totožná. V takových to sporných případech byl údaj uveden do kolonky pro místo tisku. Dále následují kolonky pro jméno vydavatele a tiskaře. Opět mohla nastat situace, kdy nebylo možné zjistit z textu, zda se jedná o tiskaře či nakladatele. Často se stávalo, že tiskař byl zároveň i nakladatel. Pokud tato skutečnost nastala, bylo jméno vyplněno opět do kolonky tiskaře. Tato situace mohla nastat také pro datum tisku či vydání. Poslední kolonka je věnována signetu nakladatele či tiskaře. Často se objevuje na titulním listu nebo úplně v závěru celé knihy. Do kolonky se uvádí umístění signetu a jeho podrobný popis. Pro oblast nakladatelských údajů platí pravidla transliterace.

Oblast údajů fyzického popisu

Údaje o ilustracích

Do kolonky údajů o ilustracích se uvádí všechna vyobrazení většího formátu, která jsou provedena především technikou dřevořezu či mědirytiny. Do dané kolonky se zaznamenává také grafický titulní list, frontispice, obrazové přílohy či mapy. Pokud je to možné, uvádí se číslo stránky nebo listu, kde je dané vyobrazení. Vždy se zaznamenává technika, kterou je ilustrace vyhotovena. Pokud je vyobrazení signované, uvádí se informace o odpovědnosti. Poté následuje krátký popis ilustrace.

Rozsah tisku

Rozsah tisku zachycuje stránkování, které je vyjádřeno arabskými nebo římskými číslicemi. Strany jsou označeny písmenem „s“ a listy písmenem „l“. Předmluva bývá často nestránkovaná, proto je nutno je ostránkovat. Uvádí se římskými číslicemi v hranatých závorkách. Stejný postup se používá i na konci knihy. Do hranatých závorek se uvádí arabské číslice. Přední a zadní přideštiny není součástí rozsahu tisku.

Rozměry

Rozměry svazku jsou uvedeny v centimetrech s přesností na 0,5 cm. První rozměr označuje výšku svazku, druhý naopak šířku. Jedná se rozměry samotných desek.

Podoba tisku

Kolonka pro podobu tisku podává základní informace o vnitřním vybavení daného svazku. Uvádí se barva tisku – černá nebo černo-červená. Dále se zaznamenává druh písma, podoba textu – zda je daný text sázen v jednom nebo více sloupcích, typ a umístění stránkování, záhlaví, marginální poznámky, stránkové nebo listové kustody, signatury archů. Pokud se v textu objevují noty, je nutné určit jejich druh.

Vybavení tisku

Vybavení tisku zaznamenává drobné grafiky. Patří sem zejména iniciálky, u kterých se uvádí velikost a podoba. Iniciálky se dělí podle motivu na vegetativní, zoomorfí nebo figurální. Nejčastěji se však objevují iniciálky ornamentální. Kolonka dále sleduje verzálky, dřevořezové vlysy, linky z tiskařských ozdůbek, viněty. Všechny tyto drobné grafiky jsou převážně vyhotoveny technikou dřevořezu.

Oblast údajů poznámky – popis exempláře

Vazba

Poslední část katalogu se zaměřuje na vnější znaky samotného svazku. Do této kategorie patří především vazba knihy. Nejprve se zaznamenávají desky se hřbetem a následně jejich pokrytí, poté pak technika zdobení. Pokud se na deskách nachází nějaké vyobrazení, je nutno ho popsat. Často se na hřbetech knih objevují nalepené štítky s názvem knihy. Je nutno také uvést, zda se knihy zavíraly sponami, háčky či tkanicemi. V neposlední řadě se sleduje barva a zdobení ořízky a také vylepení přideští či předsádek.

Supralibros

Nachází se na předních či zadních deskách vazby. Lze ho rozdělit do dvou skupin. Jedná se buď o supralibros znakové (heraldické) je nutno uvést podrobný popis a blason erbu. Nebo pak jmenné supralibros, které uvádí jméno majitele, jeho titul či hodnost. Často se objevují také zkratky či iniciály jména.

Ex libris

Kolona zaznamenává vlastnickou značku ex libris. Nejčastěji se v katalogu objevuje grafické vlepené ex libris. Je nutné uvést umístění. Často se vyskytuje na předním přidešti nebo na přední předsádce, poté následuje podrobný popis vyobrazení.

Vlastnické poznámky

Kolona eviduje jednoduchý rukopisný zápis inkoustem nebo tužkou, který zaznamenává jméno majitele. Vždy se uvádí umístění poznámky. Pokud je poznámka nečitelná, nahrazuje se neidentifikovatelná část tečkami. Nejčastěji se objevuje knihovní razítko.

Čtenářské poznámky

Kolona eviduje informaci, zda se v textu objevují čtenářské poznámky. Uvádí se barva inkoustu či tužky, jazyk, umístění. Pokud je jich hojně, pouze se upozorní na jejich výskyt.

Jiné signatury

Do této kategorie se uvádí staré signatury, které se zachovaly na přideštích, předsádkách či na hřbetu knihy.

Vložené dokumenty

Vložené dokumenty evidují nejrůznější záložky, papírky či ústřížky, které čtenář použil a následně si tím založil různá místa v knize.

Stupeň zachování knihy

Úplně poslední kolona eviduje stav dochování či poškození daného svazku.

Komentář ke katalogu – rukopisy

Tak jako staré tisky, tak i rukopisy mají svoji vlastní katalogizační databázi. Je nutné upozornit na drobné rozdíly při popisu rukopisné knihy. Textová jednotka u rukopisu je vždy zaznamenána malým písmenem abecedy v kulatých závorkách. Pro signaturu a označení svazku platí stejná pravidla jako u starých tisků.

Záhlaví

První část popisu se zaměřuje na dataci, psací látku, počet listů či stran a nakonec na rozměry daného svazku. Pouze jeden rukopis se podařilo přibližně datovat. Doba vzniku spadá mezi roky 1552 a 1553. U dalších dvou rukopisných knih nebylo možné zjistit přesná léta. Spadají do období první poloviny 15. století (XV. 1) a druhý do druhé poloviny 16. století (XVI. 2). Lokace je z největší pravděpodobností oblast střední Evropy. U jednoho z rukopisů je vymezeno přímo české prostředí. Psací látka pro všechny tři exempláře je papír. Do kolonky pro počet listů či stran se využívá latinská terminologie fol. (folia) a pag. (paginae). Pro označení listů či stran rukopisu se vždy zaznamenává arabskými číslicemi. Závorka s latinským slovem „recte“ uvádí přesný počet listů či stran). Poslední část záhlaví tvoří rozměr rukopisu. Tentokrát se jedná o rozměr pouze knižního bloku (bez vazby). Nejprve se uvádí výška krát šířka v centimetrech s přesností na 0,5 cm.

Knižní blok

Oblast knižního bloku se zaměřuje na psací plochu rukopisu, na jeho prázdná folia a poté i na celkový stav dochování. Je nutné zmínit, zda text je psán do rámečku, sloupců, zda obsahuje záhlaví, foliaci, kustody či reklamanty. Dále je nutné uvést informaci ze záhlaví o celkovém počtu stran či listů. Určuje se zda jsou popsány, kolik folií chybí, která jsou nepopsaná. Je také nutné zaznamenat, pokud se číslice v paginaci či foliaci omylem opakují nebo zda jsou v opačném případě přeskočeny.

Vybavení

Vybavení rukopisu se nejprve zaměřuje na druh písma a poté na písáře. Každý písář je vždy označen velkým písmenem abecedy a je přesně zaznamenáno, které stránky

popsal. Všechny tři rukopisy obsahují přibližně tři písařské ruky. Do oblasti vybavení se uvádí také výzdoba rukopisu, pak následuje popis jednotlivých ilustrací a nakonec popis vazby. Kolonka pro notaci nebyla vyplněna, protože žádný z rukopisů neobsahuje notový záznam.

Vlastnické, čtenářské a knihovní poznámky

Do kolonky „Titul kodexu“ a „Obsah kodexu“ se zaznamenává, na jakém foliu popřípadě straně se daný titul nebo obsah nacházejí. Obě kolonky podléhají pravidlům transliterace. Ostatní položky v této oblasti se shodují s databází pro staré tisky.

Textový popis

Textový popis se zabývá každou textovou jednotkou rukopisu. Do kolonky se uvádí nejprve její rozsah, jméno autora, titul a nakonec kolofón, který se většinou nachází až na konci rukopisu. Obsahuje důležité informace o pořízení rukopisu a jeho písaři. Nejúplnější informace o textové jednotce jsou zaznamenány v anotaci, která se nachází v závěru popisu. Anotace doplňuje a především podává podrobnější údaje o textové jednotce, které nebyly zaznamenány v předchozím popisu.

Resumé

Die Magisterarbeit „*Ferdinand Hofmann von Grünbüchl (1540 - 1607). Bibliothek des vergessenen Sammlers der Rudolph Zeit*“, befasst sich mit dem Torso der Bibliothek Ferdinand Hofmanns von Grünbüchel, der in der Wissenschaftsbibliothek in Olomouc zu finden ist. Der erste Teil der Magisterarbeit bringt die Persönlichkeit von Ferdinand Hofmann nahe. Einzelne Kapiteln befassen sich mit grundlegenden Informationen über seine Vorfahren und über seine Jugendzeit. Darüber hinaus wird die Aufmerksamkeit auf seine politische Karriere gerichtet, vor allem auf die Periode, in der er als Präsident der Hofkammer tätig war und nicht zuletzt auf sein Privatleben. Ein Kapitel wird auch seiner wirtschaftlichen und kulturellen Tätigkeit gewidmet. Im letzten Kapitel des ersten Teiles werden Informationen über seine Nachkommen zum Ausdruck gebracht.

Der zweite Teil der Magisterarbeit untersucht den Torso der Bibliothek von Ferdinand Hofmann. Einzelne Kapiteln untersuchen die Geschichte der Bibliothek, ihre Entwicklung und ihre Lagerung. Der zweite Teil der Arbeit befasst sich mit einer Detailanalyse dieses Torsos. Das Ergebnis ist ein neu erstellter Katalog, der eine Beschreibung der äußeren und inneren Form der einzelnen Buchbände darstellt. Katalog vermittelt ihre Ausstattung, die Autorschaft, Verlagsdaten und ihre Signaturen. Die Analyse der Bibliothek befasst sich vor allem mit der Inhaltsebene, den Anmerkungen des Besitzer und der grafischen Markierung von Ferdinand Hofmann. Der erstellte Katalog präsentiert ausführlich die komplette Sammlung.

Anotace

Jméno a příjmení: Kateřina Hausnerová

Název katedry a fakulty: Katedra historie, Filozofická fakulta

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Jana Opelťová, Ph.D.

Název diplomové práce: Ferdinand Hofmann z Grünbüchlu (1540-1607) Knihovna zapomenutého sběratele Rudolfovy doby

Počet znaků: 172.075

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 72

Klíčová slova: Vývoj šlechtických knihoven, zámecké knihovny, bibliofilství, sběratelství, mecenášství, historie knihoven, novověká vzdělanost, raněnovověký šlechtic, staré tisky, rukopisy, katalogizace

Anotace: Magisterská diplomová práce se pokusí v první části přiblížit osobnost Ferdinanda Hofmanna, jako zakladatele unikátní knihovny, jejíž torzo je uložené ve Vědecké knihovně v Olomouci. Vypracovaný katalog, který vznikl při katalogizaci starých tisků a rukopisů pomáhá přiblížit tuto knižní sbírku a umožňuje její podrobný rozbor a zkoumání. Druhá část práce se tedy zaměřuje na olomoucké torzo knihovny. Snaží se zmapovat jeho pohnutou historii a zaznamenat individuální znaky celého torza.